T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

İHRACAT VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: ECOWAS ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Musa SAWANEH

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTISAT BİLİM DALI

İHRACAT VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: ECOWAS ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Musa SAWANEH

Danışman: Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 16.07.2020/17

KOCAELİ 2020

ÖNSÖZ

Bu çalışma, iktisadi büyümenin belirleyicilerinden yola çıkarak büyüme-ihracat ilişkisini ECOWAS örneğinde değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Bütün hamdler Allah'a aittir

Yüce Allah'a, bu araştırmayı başarıyla tamamlaması için bana bilgi ve metanet ihsan ettiği için şükürler olsun! Gerçekten O, herşeyi bilen ve bilgi verendir. Bu tezin tamamlandığını görmek için olağanüstü çabalarından ve katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan'a teşekkür ederim. Prof. Dr. Bayraktutan, yorulmak bilmez bir öğretim üyesi ve bana ilham kaynağı oldu. Ayrıca Doç. Dr. Gülten Dursun'a ve Dr. Öğr. Üyesi Hanife Bıdırdı'ya, destekleri için minnettarım. İktisat Bölümü'nün diğer hocalarına da, gösterdikleri anlayış ve sabırları için teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle, bugüne gelmemdeki derin rolleri için aileme, Hawa Tanja ve (merhum) Süleyman Sawaneh'i şükran ve minnetle anmak istiyorum. Annem benim dayanağım oldu ve onun sevgisini hissediyorum. Sevgili eşimin, bu yüksek lisans tezi çalışması boyunca sürekli sevgisinin ve cesaretinin beni nasıl güçlendirdiğini kelimeler anlatamaz. Kız ve erkek kardeşlerime; özellikle, Salamatou Tanja, Saikou Tanja, Bintou Tanja, Sadia Tanja, Amie Tanja, Muhammed Sawaneh ve tüm Tanja Kunda ve Sawaneh Kunda ailesine, akademik hayatımda maddi ve manevi destekleri için teşekkür ediyorum. Tüm arkadaşlarıma muazzam destekleri için teşekkür ediyorum. Son olarak, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na (YTB), İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat alanında yüksek lisans derecesi alma hayalimi gerçekleştirme fırsatı verdiği için teşekkür ederim. Allah hepimizi bereketlendirsin!

Musa Sawaneh
16.07.2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME ve DIŞ TİCARET: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE **4**
1.1. İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI **4**
1.2. İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ **5**
1.2.1. Merkantilizmin Büyüme Yaklaşımı 6
1.2.2. Fizyokrasinin Büyüme Yaklaşımı 7
1.2.3. Klasik Büyüme Teorileri 7
1.2.4. Schumpeter'in Yenilikçi Büyüme Teorisi 9
1.2.5. Keynesyen ve Post-Keynesyen (Neo-Keynesyen) Büyüme Teorileri 10
1.2.6. Neoklasik ve Dışsal Büyüme Yaklaşımı 12
1.2.7. İçsel Büyüme Teorileri 15
1.3. BÜYÜMENİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ **16**
1.4. DIŞ TİCARET VE İHRACAT **19**
1.4.1. Uluslararası Ticaret Yaklaşımları 20
1.4.2. Dünya ve Afrika'da İhracat 25
1.5. DIŞ TİCARET- İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ **28**

İKİNCİ BÖLÜM

BATI AFRİKA DEVLETLERİ EKONOMİK TOPLULUĞU (ECOWAS) **33**
2.1. BATI AFRIKA DEVLETLERI EKONOMIK TOPLULUĞU'NUN (ECOWAS) TARIHSEL ARKA PLANI **33**
2.2. ECOWAS'IN COĞRAFİ KONUMU **34**
2.3. ECOWAS DEMOGRAFİK YAPISI **35**
37

2.4. ECOWAS AMACI VE HEDEFLERİ 38
2.5. ECOWAS PLANLARI VE PROGRAMLARI 40
2.6. ECOWAS BÖLGELERİ 41
2.7. ECOWAS TİCARET VE EKONOMİK PERFORMANSININ ANALİZİ. 42
2.7.1. ECOWAS'ta Makroekonomik Göstergeler 43
2.7.2. ECOWAS'ta Büyüme 44
2.7.3. ECOWAS'ta Enflasyon 46
2.7.4. ECOWAS'TA İstihdam 47
2.8. TİCARET VE İKTİSADİ BÜTÜNLEŞMENİN ETKİLERİ 51
2.9. AFRIKA DIŞINDA ECOWAS TİCARETİ 55
2.9.1. ECOWAS Türkiye ile Ticaret 57
2.9.3. ECOWAS ile Asya ve Çin Ticareti 62
2.9.4. Hindistan ile ECOWAS Ticareti 64
2.9.5. ABD ile ECOWAS Ticareti 66
2.10. TİCARET YOLUYLA İKTİSADİ BÜTÜNLEŞMEYE YÖNELİK GÜNCEL ÇALIŞMALAR 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ECOWAS'TA İKTİSADİ BÜYÜME VE İHRACAT İLİŞKİSİ 69
3.1. LİTERATÜR TARAMASI 69
3.2. ANALİZ YÖNTEMİ 72
3.3. MODEL, DEĞİŞKENLER VE VERİ SETİ 73
3.3.1. Değişkenler 74
3.3.2. Dönem 76
3.3.3. Veri Seti 76
3.4. KULLANILACAK ANALİZLER 77
3.4.1. Panel Birim Kök Testleri 77
3.4.1.1. CIPS Panel Brim Kök Testi 78
3.4.2. Panel Veri Modeli Tahmin Yöntemleri 78
3.4.2.1. Havuzlanmış EKK Yöntemii 78
3.4.2.2. Sabit Etkiler Modeli 79
3.4.2.3. Tesadüfi Etkiler modeli 82
3.4.3. Hausman Testi 82
3.4.4. Panel Veri Modellerinin Varsayımlarının Testi 83
3.4.5. Panel Veri Modellerinde Yatay kesit Bağımlılığının Testi 85
3.5. ANALİZ BULGULARI 87

3.5.1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstaitistikler..... 87
3.5.2. Yatay Kesitsel Bağımlılığı Testi Sonuçlar 87
3.5.3. Panel Birim Kök Testleri Sonuçlar..... 88
3.5.4. Panel Regresyon Analiz Sonuçları 89
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMU 90
SONUÇ VE ÖNERİLER..... 92
KAYNAKÇA 96

ÖZET

ECOWAS, bütünleşme çabalarına rağmen bölge içi ticareti hala düşük olan bir bütünleşme örneğidir. Küresel olarak, ECOWAS'ın ihracattaki payı, bölgenin birincil emtia ağırlıklı ticareti ve bir dizi siyasi kaos nedeniyle önemsizliğini korumaktadır. Birincil ürünlerin ihracatı hem uluslararası fiyat istikrarsızlığı hem de gelir, yatırım, tüketim ve en önemlisi ithalat bağımlılığı etkileriyle ECOWAS'ı dış ve iç şoklara karşı duyarlı kılmaktadır. Bu bağlamda, farklı araştırmalar farklı sonuçlar ürettiğinden, literatürde ihracata dayalı büyüme (İDBH) ve büyümeye dayalı ihracat hipotezleri (BDİH) ile ilgili tartışmalar devam etmektedir.

Bu çalışma, 2000-2019 döneminde ihracatın ECOWAS iktisadi büyümesi üzerindeki etkilerini araştırmak için panel sabit etki modelini kullanmaktadır. Bölgenin büyüme sürecinin belirlenmesinde GSYİH, brüt sermaye oluşumu, ihracat, ithalat, tarım ve enflasyon değişkenlerinden yararlanılmıştır. Modelin tahminine geçmeden önce değişkenlerin durağanlık özellikleri araştırılmış ve bunun için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Peseran'ın CADF testi kulanılmıştır.

Sabit etkiler modelinin sonuçları, ihracatın ECOWAS'ın iktisadi büyümesi üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Bulgular, ECOWAS iktisadi büyümesi üzerinde, brüt sermaye oluşumu, ithalat ve tarımın pozitif; enflasyonun negatif etkisini ortaya koymaktadır. Bölgenin sürdürülebilir ve istikrarlı büyümesi için işleme tesisleri, modern tarım sistemleri, uygun ulaşım, telekomünikasyon ve enerji sistemlerinin geliştirilmesi; yarı mamul veya mamul ürünlerin ihracata katılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ECOWAS, İktisadi Büyüme, Dış Ticaret

ABSTRACT

Even with the integration efforts, intra-trade in ECOWAS region is still low. Globally, ECOWAS share of exports remains insignificant due to the region's continuous trade in primary commodities and a series of political upheavals. The export of primary products creates both international price instability and affect domestic income, investment, consumption and most importantly importation of unsubstituted goods which makes ECOWAS susceptible to external and internal shocks. However, the debate of ELGH and GDEH is still open in literature as different research produce different results.

Therefore, this thesis uses the panel fixed effect model to investigate the effects of exports on economic growth of ECOWAS for the 2000–2019 period. The study uses a model for ECOWAS with GDP, gross capital formation, exports, imports, agriculture, and inflation in determining the growth process of the region. Before moving on to the estimation of the model, the stationarity properties of the variables were investigated and for this, Peseran's CADF test, which takes into account the horizontal cross-section dependency, was used.

The results of the fixed effects model suggested that export does not have a significant impact on the economic growth of ECOWAS. The findings showed that gross capital formation, imports, and agriculture have a positive and significant effect, while inflation has a negative and insignificant effect on the economic growth of ECOWAS. However, the country-specific hypotheses test results suggested different results for different countries. Lastly, the study recommends the region to engage in the exportation of a semi-finished or finished product by constructing processing industries and factories, create modern agriculture systems with irrigation, modern tools, and proper transportation, telecommunication, and energy to have a sustainable economic growth both in the short and long-run.

Keywords: ECOWAS, Economic Growth, Foreign Trade.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ACFTA: Africa Continental Free Trade Area (Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi)

ADS: Approval Destination System (Onay Hedef Durumu)

AEC: African Economic Community (Afrika Ekonomik Topluluğu)

AFDB: African Development Bank (Afrika Kalkınma Bankası)

APSA: African Peace and Security Architecture (Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi)

AR-GE: Araştırma ve Geliştirme

BDİH: Büyümeye Dayalı İhracat Hipotezi

CCC: Community Computer Centre (Toplum Bilgisayar Merkezi)

CEMAC: Orta Afrika'nın Ekonomik ve Parasal Topluluğu

CFA: African Financial Community **(**Afrika Finansal Komitesi)

CILSS: Sahel'de Devletlerarası Daimi Kuraklık Kontrolü Daimi Komitesi

CIP: Cross-border Initiative Programme (Sınır Ötesi Girişim Programı)

CTP: Common Trade Policy (Ortak Ticaret Politikası)

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

EAGÜ: En Az Gelişmiş Ülke

EBİD: ECOWAS Yatırım ve Kalkınma Bankası

EPA: Economic Partnership Agreement (Ekonomik Ortaklık Anlaşması)

ECA: Economic Commission for Africa (Afrika Ekonomik Komisyonu)

ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

ETLS: ECOWAS Ticaret Serbestleştirme Programı

FEWACCI: Batı Afrika Ticaret ve Sanayi Odaları Federasyonu

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla

ICBC: Industrial and Commercial Bank of China (Çin sanayi ve ticaret bankası)

İDBH: İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi

İİS: İthalat İkameci Sanayileşme

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

ISI: Import Substitution Industrialization (İthal İkame Sanayileşme)

MDG: Millennium Development Goal (Binyıl Kalkınma Hedefi)

NAFTA: (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği'nin)

NPCI: National Consumer Price index (Ulusal Tüketici Fiyat endeksi)

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

RECs: Regional Economic Communities (Bölgesel Ekonomik Topluluklar)

SADC: Güney Afrika Kalkınma Topluluğu

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi (Consumer Price Index)

UEMOA: Union Economique et Monétaire Ouest-Africaine

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

USTR: Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Temsilcisi

WACB: West African Central Bank (Batı Afrika Merkez Bankası)

WAEMU: Batı Afrika Ekonomik ve Para Birliği

WAMI: West African Monetary Institute (Batı Afrika Para Enstitüsü)

WAMZ: West African Monetary Zone (Batı Afrika Para Bölgesi)

WDI: World Development Indicator (Dünya Kalkınma Göstergesi)

WTO: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgüt)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: İktisadi Büyüme Teorileri ve Yaklaşımları…….5
Tablo-2. Farklı MG Düzeyindeki Ülkeler (2018) ...……17
Tablo-3. Afrika'nın Asya ve Amerika ile Karşılaştırılması……..28
Tablo-4. Içi Ticaretin Anahtar Ürünleri, toplamda milyon $US ve yüzde pay…….48
Tablo-5. ECOWAS Üye Devletleri Listesi……..53
Tablo-6. Afrika'da Hint Yatırım Trendleri…….....64
Tablo-7. Literatür Taraması ……69
Tablo-8. Değişkenler ve Beklenen İlişkiler……77
Tablo-9. Örneklemdeki Ülkelerin Listesi ……...77
Tablo-10. Tesadüfi ve Sabit etki modelleri tahmin edicilerinin özellikleri….....85
Tablo-11: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ……..……..89
Tablo-12. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları…..……89
Tablo-13. İkinci Nesil Panel Birim Kök Testi -Pesaran (CIPS)……...90
Tablo-14. Hausman Testi……..……..92
Tablo -15. Sabit Etkiler Modeli …….……92
Tablo-16. Breusch-Godfrey Seri Korelasyon LM Testi Sonucu..……93
Tablo-17. Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastisite Testi Sonucu.……93

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1: Ticaret: Dünya İhracat (1950-2018 Milyar $)……..26
Grafik-2: Sahra Altı Afrika İhracatı (1948-2015)……27
Grafik-3: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Haritası……..…37
Grafik-4: ECOWAS Reel GSYİH Büyüme Oranı (2000-2018)……..46
Grafik-5: ECOWAS Enflasyon Oranı (2000-2018)……...….47
Grafik-6: ECOWAS'ta İşgücü ……..……..……49
Grafik-7 ECOWAS Ülkelerinin ECOWAS İçi Ticareti……..……53
Grafik-8: ECOWAS ve Seçilen REC'lerde Bölge İçi Ticaretin Payı (2015, %)……...54
Grafik-9: ECOWAS'ın Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH'nın %'si olarak)……..…….55
Grafik-10: ECOWAS'ın Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH'nın %'si olarak)…..……..56
Grafik-11: ECOWAS'ın Ticaret Dengesi (GSYİH'nın %'si olarak)…….57
Grafik-12: ECOWAS Ülkelerinin AB-27 İthalatının Değeri (Milyon Euro)……..62
Grafik-13: ECOWAS Ülkelerinin AB-27 İhracatı (Milyon Euro)……...62
Grafik-14: Batı Afrika'daki Hint Yatırım Payı (2008-2017)……67

GİRİŞ

Uluslararası ticaret, refah sonuçları itibariyle hem gerekli hem de büyümenin dinamik unsurlarından biri olarak her ülke ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için yararlı görülmektedir. Doğal kaynakların yokluğu ya da yetersizliği; işgücü arzı ve niteliği, teknolojik kapasite ve kabiliyet, vb nedenlerle dışa açıklık ve uluslararası ticarete katılma, kaçınılmaz olmaktadır. Bir başka anlatımla, üretim koşullarındaki çeşitlilik, üretim maliyetleri ve/veya zevk farklılıkları uluslararasılaşmayı beraberinde getirmektedir.

Uluslararası ticarete yönelen ekonomiye açık ekonomi denir ve açıklığın yararlı bir ölçüsü, bir ülke ihracat ve ithalatının GSMH'sına oranıdır. Uluslararası ticaretin yararı, dünya kaynaklarının etkin, üretim güçlerinin daha verimli kullanılmasına imkan vermesinden kaynaklanmaktadır. Nüfustaki hızlı artış her politika yapıcı için bir endişe kaynağıdır ve uluslararası ticaretin halkın taleplerini karşılaması gerekmektedir. Malthus'un nüfus ve üretim hızına dayalı kıtlık korkusu, dış ticaretin katkısını teyit etmektedir. İhracat ve ithalat, Malthusian felaketi önlemek için de önemlidir.

Dış ticaret-büyüme ilişkisine dair ampirik çalışmaların bazıları ülkeler arasındaki ticaretin iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkilerine işaret etse de, genelde olumlu etki beklentisini destekleyen bulgular gözlenmektedir. Ticari açıklığın, bazı ülkelerde gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisi, ithal ikameci sanayileşme (İİS), yani, farklı sektörlerde üretimin yerelleştirilmesi yoluyla dışa bağımlılığı azaltma yanında hazır olmayan ekonomilerin dış rekabete açılması biçiminde uygulanan dışa açık büyüme stratejisiyle ilintilendirilmektedir. İİS bazı ülkelerde başarılı olmuş; ancak beklenen düzeyde kalkınma sağlamadığı için birçok ülkede başarısız görülmüştür. 1970'lere kadar yaygın olan İİS, 1980'lerden itibaren çoğu ülkede yerini ticarete açıklık politikalarına bırakmıştır.

Küresel düzeyde bölgeselleşme 1950'lerden itibaren gözlenmektedir. Bununla birlikte, ticaretin çok eski zamanlardan beri varlığı nedeniyle dünyada kapalı bir ekonominin olmadığı anlaşılmaktadır. Mal ve hizmetlerin ihracatı ve ithalatı, ülkeler ve firmalar arasında kaynak alışverişi, çarpan mekanizması ile büyümeyi

etkilemektedir. Bir yandan küresel ticaret ve finansal akımlar gelişirken, bir yandan da bölgesel bütünleşme düzenlemeleri ile bölge içi ekonomik bağlantılar çok daha güçlü hale gelmiştir. ECO adıyla ortak para birimini tartışma gündemine taşıyan ECOWAS, Afrika kıtasının önde gelen bütünleşme girişimlerinden biridir.

İhracat, bir ülkenin dış talebe dayanarak büyümeyi hızlandırmasını sağlar ve tartışmasız modern kalkınma stratejilerinin önemli bir bileşenidir. İhracat toplam talebin (AD) bir bileşenidir ve artan ihracat AD'nin artmasına yardımcı olacak ve ülke için daha yüksek iktisadi büyüme sağlayacaktır. Örneğin, Gambiya'daki turizm ihracatının başarısı, artan harcamalardan yararlanan yerel oteller, restoranlar ve ticari işletmelerle yerel ekonomiye yardımcı olmaktadır. Artan ihracat gelirleri, daha sonra hızlandırıcı etkisi ile sermaye yatırım harcamalarında bir artışı besleyebilir. Daha yüksek yatırımlar ülkenin üretken kapasitesini arttırır ve bu da, daha fazla ihracat potansiyelini artırır. Ancak, ihracata dayalı büyüme hipotezi veya büyümeye dayalı ihracat hipotezi tartışması hala devam etmektedir ve farklı araştırmacıların karışık sonuçları nedeniyle cevaplar literatürde belirsizliğini korumaktadır.

Bir ülkenin sürdürülebilir kalkınması için iktisadi büyümenin gerekli olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışma, düşük gelirli ülkelerden oluşan ECOWAS bölgesinde, ihracatın iktisadi büyüme üzerindeki etkisini, 2000-2019 dönemi verileri ve panel veri yöntemiyle analiz etmeyi amaçlamaktadır. İşgücü kapasitesi ve düşük teknoloji kullanımı nedeniyle, ECOWAS bölgesi, temel üretim ve gelir kaynağı olarak tamamen yağmurla beslenen tarıma aşırı bağımlı en azgelişmiş 11 ülkeyi kapsamaktadır. ECOWAS bölgesinin Sahel krizinde yayılan 2012 kuraklığı, her ülkede birçok felakete neden olmaktadır. Yüzlerce genç aç ailelerine ve akrabalarına para göndermek için ücretli iş ararken, ürün kayıpları, gıda zamları, kentsel-kırsal göç vardır.

Kurumsal gelişme ve regülasyon yetersizlikleri ile altyapı kısıtları gibi nedenlerle ECOWAS ülkelerinde ihracat büyüme hızı dalgalanmaktadır. Dışa açılma ve pazarlama eksikliği ve diğer çeşitli iç ve dış kısıtlamalar uluslararası rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Ricardocu karşılaştırmalı üstünlük teorisi bağlamında, çoğu ülkenin birincil emtia bolluğu bölgeyi doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Sonuçta bu ülkeler, doğal kaynaklarını işlemeden ihraç etmek ve işlenmiş veya mamul malları

ülkelerine ithal etmek zorundadır. Bu nedenle, bu çalışma, daha fazla ürün (birincil ve imalat) ihraç etmek üzere ihracat yapısının çeşitlendirilmesi yoluyla büyümenin desteklenme imkanını araştırmayı amaçlamaktadır. İhracat-büyüme ilişkisini belirleme arayışında, konunun anlamlı bir şekilde izahı ve uzun vadeli bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesi sağlanacaktır. Çalışmanın hipotez ve karar verme kriterleri şunlardır:

i. Null Hipotezi: İhracatın ECOWAS ülkelerindeki iktisadi büyüme üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
ii. Alternatif Hipotez: İhracatın ECOWAS ülkelerindeki iktisadi büyüme üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Eviews ve Stata yazılımı yardımıyla, durağanlığı kontrol etmek için ikinci nesil Pesaran (CIPS) panel birim kök testleri yapılmaktadır; sabit ve tesadüfi etkiler modeli arasında seçim yapmak için Hausman testini kullanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, iktisadi büyüme ve ihracat ile ilgili kavramsal ve teorik çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölümde ECOWAS üyesi ülkelerin genel iktisadi görünümü hakkında değerlendirmeler verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde, ECOWAS üyesi ülkeler bakımından iktisadi büyüme ile ihracat arasındaki ilişki, çeşitli testler ve oluşturulan model yardımıyla ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışma, bulguların yorumu ve önerilerle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME ve DIŞ TİCARET: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI

İktisadi büyüme, bir ekonominin potansiyel GSYİH'sının veya ulusal üretiminin geliştirilmesini temsil eder ve ülke üretim imkanları eğrisinin dışa doğru kaymasıyla ortaya çıkar. Yakından ilgili bir kavram kişi başına üretim büyüme oranı, kişi başına GSYİH ve ülkenin yaşam standartlarının yükselme oranını belirler. Ülkeler, ortalama gelirlerin artmasına yol açtığı ve uzun vadede potansiyel üretimin büyümesini içerdiği için öncelikle kişi başına düşen üretimdeki büyümeyle ilgileniyorlar. Büyüme gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması için önemlidir. Bazı iktisatçılar, ekonomik büyümenin yoksulların büyük kısmını doğrudan evrensel yoksulluk sınırının üzerine çekeceğini, zira bunun onları bir şeye yapmak başlamaya teşvik edeceğini belirttiler.

Bhagwati (2013), büyümenin daha fazla iş imkanı (kırsal kesimde) ve gelirde (büyüyen kentsel alanlara göç yoluyla) iyileşme fırsatları yaratacağını savunmaktadır. Buna ek olarak, büyüme hükümetlerin/politika yapıcıların vergi oranlarını yükseltmek zorunda kalmadan daha fazla gelir elde etmelerine ve bu da yoksullara daha fazla yardım etmek için sağlık, eğitim, altyapı ve diğer programlara daha fazla para harcamalarına olanak sağlayacaktır. Bu nedenle büyüme, yoksulluk konusunda iki yönlü bir çözüm olacaktır. Yavaş büyüme gelir sağlayamadığı için sağlık ve eğitim harcamalarını finanse etme becerisi de etkilenecektır. Büyümeden farklı olarak sadece yeniden dağıtım, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına çözüm olamaz. Hindistan, Çin ve Brezilya gibi ülkelerde, yoksulların büyük bir kısmı yeniden dağıtımın çok az şey yapacağı ve bunun da sürdürülebilir olmayacağını göstermektedir.

Modern iktisadi tartışmalarda ampirik gerçekler önemli bir rol oynar. Bunun nedeni, daha teorik modellerin ampirik gözlemleri açıklamak ve politika sonuçlarını türetmek için kullanılmasıdır. Kaldor (1963) ekonomik büyüme sürecini temsil ettiğini düşündüğü birkaç gerçeği sıralamaktadır:

i. Kişi başına düşen üretim zamanla büyür ve büyüme hızı azalma eğiliminde değildir.
ii. Çalışan başına fiziksel sermaye zamanla büyür.
iii. Sermaye getiri oranı sabittir.
iv. Fiziksel sermayenin üretime oranı sabittir.
v. Emek ve fiziki sermayenin milli gelirdeki payları neredeyse sabittir.
vi. İşçi başına düşen çıktının büyüme hızı ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Farklı ülkeler için bu olguları araştıran ampirik çalışmalar vardır. Vardıkları sonuç, üçüncü hariç gelişmiş ülkeler için tüm gerçeklerin az ya da çok doğrulanabileceğidir. İstikrarlı reel getiri oranı varsayımının, ekonomi geliştikçe biraz azalan bir getiri oranı hipotezi ile değiştirilmesi gerektiği görülmektedir. Bunun gerekçesi, 20. yüzyılın ikinci yarısında Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi Asya Kaplanları ile bazı hızlı büyüyen ülkelerde reel getiri oranlarının, gelişmiş ekonomilerdekinden çok daha yüksek olmasına karşın oranların zamanla azalmasıdır.

1.2. İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ

İktisadi büyüme tartışması eski olsa da güncelliğini korumaktadır. Konuya genel bir bakış için, modern büyüme teorilerinin kökeninde duran ilk teorilerden başlamak gereklidir. Temel büyüme yaklaşımları Tablo-1'de kronolojisiyle sunulmuştur.

Tablo-1: İktisadi Büyüme Teorileri ve Yaklaşımları

Büyüme Yaklaşımları /Teorileri	
Merkantilizm Büyüme Yaklaşımı	15. yüzyıl
Fizyokrasi Büyüme Yaklaşımı	18. yüzyılın 2. yarısı
Klasik Teorileri	1776
Schumpeter'in Yenilikçi Büyüme Teorisi	1911
Keynesyen Teorileri	1930'lar
Post-Keynesyen (Neo-Keynesyen) Teorileri	1950'ler
Neoklasik Teoriler ve Dışsal Teorileri	1950'ler 1960'ler
İçsel Büyüme Teorileri	1980'ler-1990'lar

1.2.1. Merkantilizmin Büyüme Yaklaşımı

Büyüme teorileri merkantilizmin temsilcilerine dayanır. "Merkantilizm" bilimsel olarak ilk kez Fransız ekonomist Antoine de Montchrestien tarafından kullanılmıştır. Merkantilistler, zenginliğin sembolü olarak değerli maden birikimini ekonomik büyümenin ana kaynağı ve tüccarların ve devletin ekonomik faaliyetlerinin temel amacı olarak değerlendirmektedirler (McDermott, 1999: 56). İktisadi düşünce tarihinde, dövizin önemini vurgulayan merkantilistler, iktisadi büyüme için ödemeler dengesinin önemine vurgu yapmışlardır. Daha yakın zamanlarda, bir avuç seçkin ekonomist dövizi, iç tasarrufla kolayca ikame edilemeyen kıt bir kaynak olarak vurgulamıştır (Thirlwall, 1998: 179). Merkantilizm üzerine olan literatürde altın istifleme ve dış ticaret engellerine vurgu söz konusudur. Merkantilistlere göre bir ülkenin zenginlik kazanması için ithalattan daha fazla ihracat yapması gerekmektedir.

Genel olarak, merkantilistlere göre, yeryüzünde servetin, dolayısıyla refahın kanağı, altın ve değerli madenlerdir. Öyleyse, dış ticaret politikasının temel amacı, ülkenin sahip olduğu değerli maden stokunu artırmak olmalıdır. Ticaret filosu, deniz aşırı ticaret için taşıma kapasitesi, ordu ve özellikle donanmanın desteği önemlidir (Bayraktutan, 2017: 13).

Merkantilistlerin görüşlerine göre (Osipian, 2007), mal üretimi ve krediye erişimden kazanç elde etme fırsatları zenginliğin çoğalmasına katkıda bulunmaktadır. Başta altın ve gümüş sikkeler olmak üzere yeterli miktarda metalik paranın bulunması, kredi olanaklarına gerekli erişim ve ülkedeki kredilere uygulanan nispeten düşük faiz oranları sağlamaktadır. Bu nedenle, erken merkantilistler, ülkeden altın ihracatının kısıtlanması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Böylece, dolaşımdaki altın ve gümüş sikkelerin varlığı ekonomik büyümenin gerekli temel ilkesi olurken, aktif ticaret faaliyeti bu büyümenin ön koşulu olarak görülmüştür (Sharipov, 2015: 760). Merkantilizm Smith'ten (1776) beri incelenmiş, eleştirilmiş ve hatta alay konusu olsa da, bazı resmi merkantilizm modelleri geliştirilmiştir. Stratejik ticaret teorisi çerçevesinde, Irwin (1991) bir merkantilizm modeli geliştirir ve bir ülkenin ihracat sübvansiyonlarından yararlanmasının kârlı olduğunu kanıtlamaktadır (Wang ve Zou, 2011: 1).

21. yüzyıl tarihçileri klasik iktisatların önde gelen fikirlerinden bazılarının merkantilistlerin yazıları arasında yer almakta olduğunu fark etmişlerdir. Serbest ticaret en çok sözü geçen konudur. Daha iyi bir örnek, merkantilistlerin piyasaların işleyişini tanımlama şeklidir. Rasyonel bireyler, fiyat düştüğünde daha fazla satın almak ve yükseldiğinde daha fazla satmak isterler; sermayelerini ve emeklerini getirisi en yüksek alanlarda değerlendirirler, ücretleri belirli bir düzeye yükseldiğinde daha çok çalışırken, belirli bir düzeyi aştıktan sonra ise daha az çalışma eğilimindedirler (Magnusson, 1993: 59).

1.2.2. Fizyokrasinin Büyüme Yaklaşımı

Fizyokratlar, ulusların zenginliğinin esas olarak toprak tarımı veya arazi geliştirme değerinden kaynaklandığına ve tarım ürünlerinin iyi fiyatlandırılacağına inanan bir grup 18. yüzyıl Fransız ekonomist tarafından geliştirilen bir ekonomi yaklaşımıdır. Fizyokratlara göre "yeryüzü, bütün malların anasıdır". Emeği, değerin tek kaynağı gören ilk ekonomi teorilerinden biridir. Onlara göre, sadece tarımsal emek toplumun ürünlerinde bu değeri yaratır. Tüm endüstriyel ve tarım dışı işgücü tarımsal işgücüne verimsiz bir şekilde katkıda bulunmuşlar.

Fizyokraside, tarım ve tarım dışı ekonomi şeklinden iki sektörden oluşan bir ekonomi söz konusudur. Tarım tek başına 'verimli' dir, çünkü bu sektörde istihdam edilen işgücü ve sermaye maliyetlerinin üzerinde bir fazla üretir. Esnaf ve tüccarlar sadece tükettiklerini ürettikleri için 'verimsiz' olurlar.

Fizyokratlarda ticaretin önündeki iç engellerin kaldırılması tarım için tek bir ulusal pazar yaratacakve bu da en düşük maliyetlere sahip bölgelerde üretimi yoğunlaştırarak tarımsal üretimi artıracaktır. Aynı zamanda, serbest ticaret ile, yükselen fiyat çiftçilerin topraklarını daha verimli kullanmak için teşvik edecektir. Laissez-faire, mülk sahiplerini çeşitli arazi iyileştirmelerine ilişkin yatırımlarını artımaya sevk edecek ve tarımsal fazlasının artışı söz konusu olacaktır (Alam, 2016: 8).

1.2.3. Klasik Büyüme Teorileri

Adam Smith (1776), David Ricardo (1817) ve Thomas Malthus (1798) gibi klasik iktisatçılar ve çok daha sonra Frank Ramsey (1928), Allyn Young (1928), Frank Knight (1944) ve Joseph Schumpeter (1934) gibi klasik iktisatçılar büyüme teorilerine katkı sağlamıştır. Bu teorilerde rekabet davranışı rekabet davranışı ve denge

dinamiklerinin temel yaklaşımları, azalan getirilerin rolü ve fiziksel ve beşeri sermaye birikimi ile ilişkisi, kişi başına düşen gelir ile nüfusun büyüme hızı arasındaki etkileşim teknolojik gelişmelerin işgücü uzmanlığının artması ve yeni malların keşifleri ve üretim metotları ve tekel gücünün teknolojik ilerlemeler için bir teşvik edici rolü üzerinde durulmuştur (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 16).

Klasik iktisatçıların ekonomik büyümeye olan ilgisi, toplumun maddi temelinin gelişmesi olarak görülen temel bir koşul olan 'ilerleme' olasılıkları ile felsefi bir kaygıdan da kaynaklanmaktadır. Ricardo'nun Tahıl Yasalarına karşı kampanyası bu açıdan açıkça görülmelidir; ayrica Malthus'un nüfus artışı sorunu ve Smith'in merkantilizm ile ilişkili tekel ayrıcalıklarına yönelik saldırılarır (Harris, 2007: 1).

Servetin kaynağını değerli madenler olarak tanımlayan, bu yüzden dünya servet stokunun sabit olduğunu ve uluslararası ticaretin, taraflardan sadece birinin (ihracat yapanın) yararına olacağını ileri süren merkantilist doktrin, sanayi devrimiyle ortaya çıkan kitlesel üretim için serbest ticaret ihtiyacını karşılayamaz olmuş; 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren klasik iktisat, Newtongil paradigmaya analoji ile gelişmeye başlamış; ekonominin kuruluş ve işleyişinin Newtongil perspektifle doğanın kuruluş ve işleyişine benzediği, bu yüzden ekonomi biliminin de doğayı kusursuz açıkladığı düşünülen Newtongil fizik bilimine benzemesi gerektiği algılayışı, bir gelenek niteliği kazanmıştır (Bayraktutan, 2003: 179).

Klasik iktisatçılar makro ekonomi ve gelir dağılımı teorilerini tarım ve üretim arasındaki yapısal ayrım üzerine de inşa ettiler. Tarımda üretim hem emek hem de arazi kullanılır; ve arazi sabit kabul edildiğinden, bu tarımda getiriye yönelik bir eğilim meydana getirir. Öte yandan, üretim sadece işgücüne bağlıdır: dolayısıyla, bu sektör azalan getirilere tabi değildir. Ekonominin farklı üretim özelliklerine sahip iki sektöre bölünmesi, ücretler geçim düzeyinin üzerine çıktıkça yükselen veya düşen bir nüfusla birlikte, her zaman geçim seviyesinde dengeye dönen bir ekonomiyi tanımlar. Ücretler dışsal şoklara tepki olarak yükseldikçe veya düştükçe, nüfus ekonomiyi geçim ücretinde yeni bir dengeye taşımaktadır (Clark, 2007: 1-16).

Rostow ve Kennedy (1990) İngiliz ekonomist David Ricardo'dan klasik iktisatçıların en etkililerinden biri olarak bahsederler. Belki de en önemli mirası, bir ülkenin diğer ülkelere göre daha düşük bir fırsat maliyeti için bir mal veya hizmet ürettiğini öne süren karşılaştırmalı üstünlük teorisidir. Başka bir deyişle, bir ulus

kaynaklarını sadece rekabetçi üstünlüğe sahip olduğuse ktörlere yoğunlaştırmalı ve artık ulusal olarak üretilmeyen ürünleri elde etmek için diğer ülkelerle ticaret yapmalıdır. David Ricardo, doğal ücretlerin varlığı fikrini savunmuş ve yeni teknolojilerin tanıtılmasının, teknolojik yeniliklerin özel biçimlerine dayalı olarak işgücü talebinde azalmaya yol açtığını varsaymaktadır.

1.2.4. Schumpeter'in Yenilikçi Büyüme Teorisi

Joseph Schumpeter yirminci yüzyılın ilk yarısının en büyük ekonomistlerinden biri olarak kabul edilir. En 1980'lerin başında, geleneksel ekonomik yaklaşımların eleştirildiği bir dönemden sonra Schumpeteryan yaklaşım son derece geniş kabul görmüştür. Günümüz ekonomileri küreselleşme ve maddi olmayan kaynakların artan önemi ile birlikte bilgiye dayalı bir ekonomidir (Śledzik, 2013: 89).

Bu yeni inovasyon temelli yaklaşımın ikinci dalı Schumpeterian paradigmasıdır. Bu paradigma modern endüstriyel organizasyon teorisinden çıktı ve firmaları ve girişimcileri büyüme sürecinin merkezine koymaktadır. Paradigma üç ana fikre dayanır: İlk fikir: uzun vadeli büyüme yeniliklere dayanır. Bunlar, üretim faktörlerinin (örneğin emek veya sermaye) verimliliğini artırmak için süreç yenilikleri olabilir; veya ürün yenilikleri (yeni ürünlerin tanıtılması); veya organizasyonel yenilikler (üretim faktörlerinin birleşimini daha verimli hale getirmek için). İkinci fikir: Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) gibi yatırımlar, firmaların beceri yatırımları, başarılı yenilikçiler için tekel kârları beklentisiyle motive edilen yeni piyasalar arama gibi yatırımlardan kaynaklanan yenilikler. Büyüme sürecinde kamu müdahalesinin rolü hakkında düşünmek için önemli bir husus, yeniliklerin özel firmaların tam olarak içselleştirilmediği olumlu bilgi yayılımları (gelecekteki araştırma ve yenilik faaliyetleri) üretmesidir. Bu nedenle bilgi ekonomisinde ortak yatırımcı olarak devlet için önemli bir rol oynamaktadır. Üçüncü fikir: yaratıcı yıkım. Yani, yenilikler, mevcut yenilikleri, teknolojileri ve becerileri, eski haline getirme eğilimindedir. Böylece, büyüme eski ve yeni arasında bir çatışma içerir: dünün yenilikçileri, faaliyetlerini geçersiz kılan yeni yeniliklere direnir.

Endüstriyel yenilikler, ürünlerin kalitesini artıran bir kanaldır. Kapitalist motoru harekete geçiren ve ayakta tutan temel dürtü, yeni tüketicilerin mallarından, yeni üretim ve ulaşım yöntemlerinden, yeni pazarlardan gelir, bu süreç ekonomik yapıda sürekli olarak devrim sağlar, sürekli eskiyi yok ederken sürekli yenisi yaratmaktadır.

Yaratıcı Yıkım'ın bu süreci kapitalizmin temel gerçeğidir (Aghion ve Howitt, 1992: 323-324).

Genel Schumpeter büyüme teorisinde, kar elde etmek isteyen herkesin yenilik yapması gerektiğini savunmaktadır. Bu da ekonomik sistemin mevcut üretim araçlarının farklı istihdamına neden olacaktır. Schumpeter, inovasyonun rekabet gücünün ve ekonomik dinamiklerin temel itici gücü olarak kabul etmektedir. Ayrıca inovasyonun ekonomik değişimin merkezinde yer aldığına ve "yaratıcı" sürecine yol açtığını ileri sürmektedir. Tarihteki yaratıcı yıkıma örnek, Henry Ford'un montaj hattı ve otomobil imalat endüstrisinde ortay çıkan devrim verilebilir. Ancak bu süreçte eski piyasalar kapanırken, birçok işçi işinden olmuştur. Schumpeter'e göre evrimsel süreç, iyileştirmeler ve yenilikler getirmekte, daha düşük verimli ilkel yöntemleri cezalandırmaktadır. Genel eğilim çizgisi ilerleme, büyüme ve daha yüksek yaşam standartlarına doğrudur.

1.2.5. Keynesyen ve Post-Keynesyen (Neo-Keynesyen) Büyüme Teorileri

Keynesyen ve neo-Keynesyen büyüme teorileri, John Maynard Keynes (1993-1946), Roy Harrod (1900-1978), Evsey Domar (1914-1997), Joan Robinson (1903-1983), Nicholas Kaldor (1908-1986), Luigi' Pasinetti (1930 – şimdiye kadar), James Meade (1907-1995) içeren önemli bir temsilci listesine sahiptir. Keynes'in "İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi" aşağıdaki Keynesyen büyüme teorilerinin temelinde yer almaktadir. Keynesyen modeldeki önemli bir faktör, özellikle toplam etkin talebin genişlemesinin ekonomik büyümeye katkıda bulunması gerektiği yönündeki önündeki efektif taleptir (Sharipov, 2015: 764).

Keynesyen büyüme teorileri, J. M. Keynes'in klasik ekonomi anlayışının tam istihdam varsayımını reddeden görüşüyle başlamıştır. 1929 bunalımı, gelişmis ülke ekonomilerinin yaşadığı talep yetersizliğinden kaynaklanan büyük durgunluğu asmada klasik ekonomi teorisinin çözüm getiremediğini göstermiştir. Keynes, ekonomilerin durgunluğu atlatabilmelerinin çaresinin talebin genişlemesine bağlı olduğunu ifade etmistir. Keynes'e göre, genişleyen talep stokları eritecek, eriyen stoklar yatırımları teşvik edecek, artan yatırımlar büyümeyi hızlandıracak ve böylece eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine doğru yönelme olacaktır. Tüketim talebini belirleyen unsurlar, milli gelir ve tüketim egilimidir. Yatırım talebini belirleyen unsurlar ise, sermayenin marjinal verimliligi (SMV) ve faiz oranıdır. Keynes burada

özellikle SMV'nin yatırımcıların gelecege dönük beklentilerinden büyük ölçüde etkilendigi ve bu durumun yatırımların faize karsı duyarlılıgını etkisiz kılabilecegini ifade etmistir (Yardımcı, 2006: 19).

Post-Keynesyen iktisat, John Maynard Keynes'in Genel Teorisi'nin yorumuna dayanan makroekonomide muhalif bir okul olarak tanımlanabilir. Ayrıca Post Keynesyen mikroekonomide önemli bir çalışma alanı ve bazı farklı ve tartışmalı politika önermeleri bulunmaktadır (Kral, 2015: 1). Büyüme ve dağılım sonrası veya neo-Keynesyen teorilerin altında yatan temel fikir, bağımsız olarak verilen toplam yatırım hacmine uyum sağlayan toplam tasarruflardır. Tasarrufların yatırıma ayarlanmaşekli Keynes'in Genel Teorisi'nin merkezi bir mesajı olarak görülmektedir. Keynes'in kitabının yayımlanmasını takip eden yıl vurguladığı gibi, Genel Teori'nin ilk yeniliği, tasarruf ve yatırım arasında eşitliği sağlayan gelir düzeyindedir (Keynes, 1937: 250).

Daha ileriki yıllarda Keynesin fikirlerinden hareketle keynesyen büyüme modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle modelin özü, yatırımların kapasite artışı etkisidir. Her yatırımın ekonomi üzerine iki etkisi vardır. Birincisi yatırımın gelir artırıcı etkisidir. Bu keynesyen modelin ana eksenini oluşturan çarpan analiziyle ifade edilen yatırımın kendisinden daha büyük bir artışa yol açmasıdır. Yatırımın ikinci etkisi üretimde kapasite artışına yol açmasıdır. Harrod-Domar büyüme teorisi toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkileri açıklayarak ekonominin büyüme hızını marjinal tasarruf oranı (s) ve sermaye-hasıla katsayısına (k) bağlamaktadır. Büyüme oranı şu şekilde ifade edilmektedir:

$$\Delta Y/Y = s/y$$

Bu ifadenin en açık anlamı, bir ekonomide büyüme oranı sermaye hâsıla oranı ile marjinal tasarruf oranına bağlıdır. Büyüme marjinal tasarruf oranı ile doğru, sermaye hasıla katsayısının değeri ile ters orantılıdır. Yani bir ekonomide marjinal tasarruf oranı ne kadar büyükse ve sermaye hasıla katsayısı ne kadar küçükse o ekonominin büyüme hızı o denli büyük olacaktır (Özsağir, 2008: 6-7). Harrod-Domar modeli için temel varsayımlar şunlardır:

i. sabit bir fiyat düzeyi;
ii. hiçbir gecikme mevcut değildir;
iii. tasarruf ve yatırım aynı dönemin geliri anlamına gelir;

iv. hem tasarruf hem de yatırım net, yani amortismanın üzerindedir;
v. amortisman, geçmiş maliyetler açısından değil, amortismana tabi kıymetin aynı verimlilikten biri tarafından değiştirilmesi nin maliyeti açısından ölçülür;
vi. bir varlığın veya tüm ekonominin üretken kapasitesi ölçülebilir bir kavramdır (Heijman,1998:149).

Harrod'ın ekonomik büyüme teorisi dinamik ve statik teori arasındadır. Statik teori, sistematik düşünme koşullarının sınıflandırılmasını ve "arz ve talep yasaları"nın belirlediği koşullardaki değişiklikler nedeniyle ayarlamalar hakkında bu tür bilgilerin çıkarılmasını içerir. Dinamik teori ise olayların gidişatını ayrıntılı olarak belirlemede uzmanlık göstermemesi, ancak geri kalan çalışma için statik teorinin sağladığı benzer bir değişim çalışmasıyla ilgili kavramların bir çerçevesini hazırlar (Harrod, 1939: 14).

1.2.6. Neoklasik ve Dışsal Büyüme Yaklaşımı

İlk Neoklasik büyüme teorileri 1960'lı-1960'lı arasında, dinamik denge sorunlarına dikkat zayıfladığında ve ön planda kullanılmamış kapasite nedeniyle potansiyel büyüme elde etme sorunu gelmektedir. Neoklasik büyüme modeli, tek homojen bir çıktıya sahip bir ekonomi varsayar, Y, hangi girdilerin iki kategoride tarafından üretilen, sermaye (K) ve emek (L). Bu, toplam üretim fonksiyonu olarak gösterilir: Y = F (K, L). Büyüme modelindeki en önemli faktörler sermaye ve teknolojik değişimdir. Tarım makineleri, sanayi fabrikaları, bilgisayar gibi ekipmanlar ve işçi başına makine sermayesi (K/L) ile ekonomide sermaye stoku yükselir ve bu da işçi başına üretimi (Y/L) yükseltir. Bu da reel maaşları artırır. Sermaye-işgücü oranı arttıkça, ek sermaye girdileri sermaye getirisinin düşmesine yol açacaktır. Sonunda, ekonomi, sermayenin derinleşmesinin durduğu, reel ücretlerin yükselmeye durdurur, sermaye ve reel faiz oranının getirisinin sabit kaldığı "istikrarlı dengesi" girecektir.

Bununla birlikte, teknolojideki gelişmeler toplam üretim işlevini zamanla yukarı kaydırır. Ekonomi, istikrarlı dengesi yerleşmek yerine, işçi başına artan üretim, artan ücretler ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi sergiler. Ayrıca, teknolojik ilerleme sermayenin verimliliğini artırır ve kar oranında bir düşüş eğilimini dengeler. Sermaye birikimive teknolojik değişimlerin ekonomiyi nasıl etkilediğini açıklar. Teorinin çeşitli özellikleri şunlardır:

i. mal ve üretim faktörleri pazarında mükemmel rekabet;

ii. işgücü ve sermaye olmak üzere iki faktör göz önünde bulundurularak;

iii. verimleri faktörler boyunca sabittir;

iv. her iki faktör üzerinde marjinal verimleri azalan;

v. Ekonomik oranın artması, nüfus artış hızıile ilişkilidir (Popa, 2014: 26).

F (K, L, T)'nin neoklasik üretim işlevi, yalnızca özel girdilere, Inada Koşullarına ve özgünlükte sürekli geri dönüşü, pozitif ve azalan getirileri karşılarsa doğrudur. Ekonomik büyümeneoklasik modellerin analizi Solow- Swan modeli ile başlar. Robert Solow (Solow 1956), Harrod –Domar modelinden elde edilen tatmin edici olmayan sonuçlara yanıt olarak uzun vadeli bir ekonomik büyüme modeli önerir. Aynı yıl, Amerikalı ekonomist Trevor Swan benzer bir model sundu (Swan1956), bu yüzden tartışılan model Solow denir - Kuğu modeli. Ana amacı, uzun vadede bir ekonominin sürdürülebilir bir büyüme elde ettiğini göstermektedir. Daha sonra, kişi başına düşen gelir artışı nüfus artış hızına eşitmektedir. Harrod - Domar modelinin belirlediği iki sorun, ekonominin istikrarsızlığı ve Solow - Swan modelinde üretim faktörlerinin ikame varsayımı getirilerek çözülen emeğin tam kullanımının imkansızlığıdır (Piętak, 2014 :54).

Solow'un, tüm çağdaşları-iktisatçılar arasında, üretimin ekonomik verimliliğini, ekonomik büyümenin nispeten bağımsız bir unsuru olarak daha yakın ve daha iyi anlaması ve 20. yüzyılın çeyreğinde toplumsal ilerlemenin maddi kaynağı olduğu vurgulanmalıdır. Solow'un teorisine göre, teknik ilerleme kişi başına düşen gelir olarak ölçülen yaşam standartlarının sürekli büyümesi için tek şarttır. Ayrıca, Solow sermaye yoğunluğuoptimal düzeyini belirler "birikimin altın kural" bir formül önerir. Dengede bir ekonomik büyüme tasarruf çeşitli biçimleriyle uyumludur, ancak en uygun bir tüketim en yüksek düzeyde ekonomik büyüme sağlayan norm olacaktır. Geleneksel yaklaşımların aksine, en yüksek tüketim mümkün olan en büyük sermaye miktarıyla değil, ürün birimi başına optimum boyut ve maliyet etkinliği -sermaye verimliliği (marjinal üretkenlik) ile belirlenir. Böylece, Solow teorisi refahın sürdürülebilir büyümesi için teknolojik ilerlemeyi vurgular ve maksimum tüketim sağlayarak büyümenin en uygun varyantını bulmanızı sağlar (Sharipov, 2015: 768).

Ramsey – Cass – Koopmans (RCK) modeli veya Ramsey büyüme modeli, aynı zamanda, öncelikle Frank P. Ramsey'in (1928) çalışmalarına dayanan, David Cass

(1965) ve Tjalling Koopmans'ın önemli uzantıları ile neoklasik bir ekonomik büyüme modelidir. Model Solow modelinden önemli bir açıdan farklıdır: tüketici tarafını açıkça modeller ve tasarrufları endojenize eder. Başka bir deyişle, tüketici optimizasyonu sağlar. Bu model, temel bir büyüme modeli olarak kullanımının ötesinde, mali politika, vergilendirme, iş döngüleri ve hatta para politikasının analizi de dahil olmak üzere makroekonominin birçok alanında bir beygir haline gelmiştir (Acemoğlu, 2009:287).

Solow-Swan modelinin aksine, tasarruf oranı uzun vadeli sabit duruma geçişle birlikte sabit olmayabilir. Modelin başka bir sonucu sonucu Pareto optimal veya Pareto verimli olmasıdır. Tüketici davranışının belirtimesi, bu durumda, zamansal bütçe kısıtlamasına tabi olan yararlarını en üst düzeye çıkarmak için tüketim ve tasarruf düzeyini seçen çok sayıda hane tarafından verilir (Barro ve Sala-i-Martin: 1995: 60). RCK modeli, iş döngüsü dalgalanmaları yerine sadece uzun vadeli ekonomik büyümeyi açıklamayı amaçlamaktadır ve piyasa kusurları, hanehalkları arasında heterojenlik veya dışsal şoklar gibi herhangi bir rahatsızlık kaynağını içermemektedir. Sonraki araştırmacılar, bu nedenle, hükümet satın şoklar, istihdam varyasyonları ve gerçek iş döngüsü teorisi olarak bilinen rahatsızlıklar, diğer kaynaklar için izin modeli genişletmektedir.

Başka bir ekonomik büyüme teorisi Arthur Lewis tarafından geliştirilmiştir. Çalışmalarında, yoksul ülkelerin sorunu ile ilgilendi, ama zengin bir işgücü ile. Lewis klasik iktisatçıların genel vizyonunu paylaştı ama her zaman teşhis ve yöntemleri ile aynı fikirde değildi. Lewis tarafından önerilen model kısa vadede yaşam düşük düzeyde korumak varsayar. Böylece elde edilen tasarruflar sermaye stoğunu artıracak ve bu da uzun vadede gelir artışının ortaya çıkmasına yol açacaktır. Böylece Lewis'in modeli, uzun vadede gelir seviyelerinin eşitlenmesi için bir koşul olarak kısa vadede ülkeler arasındaki farklılıkların genişlemesini ima etmektedir (Lewis, 1956: 7-22).

Simon Kuznets, Lewis'in "Kuznets'in eğrisi" adlı teorisine teorik destek geliştirir. Ampirik çalışmalar büyümenin erken aşamalarında ekonomik eşitsizliklerin varlığını doğrulamaktadır. Başlangıçta, emek sanayi için tarım terk etmeye başladığında, farklılıklar büyük idi. Ancak sanayi merkezlerinde üretim faktörlerinin yoğunlaşması nedeniyle farklılıklar ortadan kalkmaktadır. Buna ek olarak, Kuznets

ekonomik büyüme dinamikleri ile kent nüfusunun toplam nüfus içindeki artan payı arasında olumlu bir ilişki olduğunu fark edilmiştir (Kuznets, 1976: 32).

Neoklasik büyüme modelindeki bir diğer önemli eksojen parametre ise nüfusun büyüme hızıdır. Daha yüksek bir nüfus artışı oranı, işçi başına düşen sürekli sermaye ve üretim düzeyini düşürür ve bu nedenle kişi başına belirli bir başlangıç üretimi düzeyi için kişi başına büyüme oranını azaltma eğilimindedir. Ancak standart model, kişi başına düşen gelirin ve ücret oranının nüfus artışı üzerindeki etkilerini, Malthus'un vurguladıdığı etkileri dikkate almaz ve çocuk yetiştirme sürecinde kullanılan kaynakları hesaba katmaz. Son araştırmalar başka bir çizgi neoklasik modeliçine doğurganlık seçimi bir analiz birleştirerek nüfus artışı endojen hale getirir.

1.2.7. İçsel Büyüme Teorileri

Endojen büyüme ilk romer's (1986) daha sonra Lucas (1988) tarafından yayımlandıktan kabul edilir. "Yeni büyüme teorisi" ya da "endojen teknolojik değişim teorisi" olarak adlandırılır. Endojen büyüme, ekonomik sistemin içsel güçleri tarafından belirlenen bir oranda uzun vadeli ekonomik büyümedir, özellikle de teknolojik bilgi yaratma fırsatlarını ve teşviklerini yöneten güçler.

Neoklasik teori bu nedenle ekonomistlerin ekonomik sistemin dışından dışsal olarak verilen uzun vadeli büyüme oranını alabilecekleri anlamına gelir. Endojen büyüme teorisi, teknolojik ilerleme hızının ve dolayısıyla uzun vadeli ekonomik büyüme hızının ekonomik faktörlerden etkilenebileceği kanallar önererek bu Neoklasik görüşe meydan okur. Teknolojik ilerlemenin yeniliklerle, yeni ürünler, süreçler ve pazarlar şeklinde gerçekleştiğini gözlemlemekten başlar ve bunların çoğu ekonomik faaliyetlerin sonucudır. Ayrıca, kar peşinde ki firmaların üstlendiği Ar-Ge harcamalarından kaynaklanan pek çok yenilik, ticaret, rekabet, eğitim, vergi ve fikri mülkiyet ile ilgili ekonomik politikalar Ar-Ge yapmanın maliyeti ve yararlarını etkileyerek inovasyon oranını etkileyebilir (Howitt, 2010: 1).

Endojen modellerde, ekonomik büyümenin ana belirleyicileri model içinde oluşur. Ekonominin teknik seviyesi yatırım kararlarının sonucudur. Üretim faktörlerine geri dönüşler en azından sabittir. Endojen modeller, teknolojinin doğrusal bir işlevi olan AK üretim işlevini kullanır (Rebelo 1991). Kişi başına basit AK

modelinde, değişkenler sermaye düzeyine bakılmaksızın sabit bir oranda büyür. Bu nedenle, sabit bir durum yoktur ve ekonomiler arasında yakınsama olgusu yoktur.

Endojen büyüme teorilerinde, uzun vadede ekonomik büyümenin tek olası nedeni teknolojik ilerleme değildir. Ekonomik büyümenin yoğun, yüksek kaliteli belirleyicilerinin değeri, endojen büyüme teorilerinde aşağıdaki faktörlerle tanımlanır:

i. İnsan gelişimine yapılan yatırıma (eğitim, sağlık) bağlı olan insan sermayesinin kalitesi;
ii. Kusurlu rekabet koşullarında fikri mülkiyet haklarının korunması için gerekli şartların ve ön koşulların oluşturulması;
iii. Bilim ve teknolojinin gelişimine devlet desteği;
iv. Olumlu bir yatırım ortamı yaratmak ve yeni teknolojiler çekmek için hükümetin rolü.

Bu nedenle, neoklasik olanların aksine endojen büyüme teorileri, devletin kalkınma sürecine müdahalesinden yanadır. Böylece, endojen büyüme teorileri, ekonomik büyüme mekanizmaları ile teknolojik yeniliklerde somutlaşmış yeni bilgi edinme ve biriktirme süreci arasındaki ilişkinin resmileştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu teoriler, farklı ülkelerin büyüme oranlarındaki farklılıkların nedenlerini, devletin bilimsel, teknik ve endüstriyel politikalarının çeşitli önlemlerinin etkinliğini ve entegrasyon ve ticaret süreçlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceler (Sharipov, 2015: 771). Yani endojen büyüme yatırım, bilgi birikimi, insan sermayesi oluşumu ve kamu altyapısının dışsallıklarını içerir.

1.3. BÜYÜMENİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

Bireysel yolları farklı olsa da, hızla büyüyen tüm ülkeler bazı ortak özellikleri paylaşmaktadır. Bu dört büyüme faktörleri, şunlardır:

i. İnsan kaynakları (işgücü temini, eğitim, beceri, disiplin, motivasyon)
ii. Doğal kaynaklar (arazi, mineraller, yakıtlar, çevresel kalite)
iii. Sermaye (fabrikalar, makineler, yollar, fikri mülkiyet)
iv. Teknolojik değişim ve yenilik (bilim, mühendislik, yönetim, girişimcilik).

Büyüme ya eksojen ya da endojen olarak görülür. Bu faktörler büyümenin göstergeleridir, ancak barışçıl bir ekonomi ile ulaşılabilir liğini sürdürmektedir. Afrika'da neredeyse tüm bu faktörler, özellikle de 'doğal kaynaklar faktörü' vardır, ancak kıtadaki ülkelerin% 50'den fazlası düşük gelirli ülkeler olarak kabul edilmektedir. Dünya Bankası, ülkeleri kişi başına milli gelir veya kişi başına düşen GNI ölçüsüne göre gelir sınıflandırmasına ayırmıştır:

Tablo-2: Farklı MG Düzeyindeki Ülkeler (2018)

Düşük Gelirli Ülkeler			
Afganistan	Etiyopya	Mali	Yemen, Tem.
Benin	Gambiya	Mozambik	Tacikistan
Burkina Faso	Gine	Nepal	Tanzanya
Burundi	Gine-Bissau	Nijer	Togo
Çad	Haiti	Ruanda	Uganda
OrtaAfrika Cumhuriyeti	Kore Dem. Halk Temsilcisi .	Dem. Cum. Madagaskar	Suriye Arap Cumhuriyeti
Komorlar	Liberya	Sierra Leone	Zimbabve
Kongo	Senegal	Somali	
Eritre	Malawi	Güney Sudan	

Orta Gelir Ülkeleri					
rnavutluk	Çin	Guatemala	Honduras	Maldivler	Peru
Cezayir	Kolombiya	Guyana	Malezya	Paraguay	Tonga
Amerikan Samoası	Kongo Cumhuriyeti	Makedony, FYR	Papua Yeni Gine	Solomon Adaları	Venezuela , RB
Angora	Kosta Rika	Hindistan	Tuvalu	Filipinler	Türkiye
Ermenistan	Fildişi Sahili	Endonezya	Moritanya	Romanya	Tunus
Azerbeycan	São Tomé ve Principe	. Cibuti	İran, İslam Cumhuriyeti	Rusya Federasyonu	Marşal Adaları
Bangladeş	Mikronezya, Fed. Sts	Irak	Meksika	Samoa	Ukrayna
Belaru	Dominika	Jamaika	Mauritius	Bolivya	Özbekistan
Belize	Küba	Ürdün	Moldova	Sırbistan	Vanuatu
Butan	Ekvador	Kazakistan	Türkmenistan	Timor-Leste	Moğolistan
Güney Afrika	Mısır, Arap Cumhuriyeti	Sri Lanka	Saint Vincent veGrenadinler	Dominik Cumhuriyeti	Batı Şeria ve Gazze
Bosna Hersek	El Salvador	Kiribati	Fas	Kırgız Cumhuriyeti	Vietnam

Botsvana	Ekvator Ginesi	Kosova	Myanmar	Santa Lucia	Zambiya
Brezilya	Fiji	Kenya	Namibya	Karadağ	
Bulgaristan	Gabon	Lao PDR	Nauru	Sudan	
Cabo Verde	Gürcistan	Lübnan	Nikaragua	Surinam	
Kamboçya	Gana	Lesotho	Nijerya	Svaziland	
Kamerun	Grenada	Libya	Pakistan	Tayland	
Yüksek Gelir Ülkeleri					
Andorra	Cayman Adaları	Cebelitarık	Letonya	Panama	Katar
Singapur	Kanal Adaları	Yunanistan	Lihtenştayn	Polonya	İsveç
Arjantin	Şili	Grönland	Litvanya	Portekiz	İsviçre
Aruba	Curacao	Guam	Lüksemburg	Porto Riko	Tayvan, çin
Avustralya	Hırvatistan	Palau	Kuveyt	Kanada	Almanya
Avusturya	Kıbrıs	Macaristan	Malta	San Marino	Spain
Bahamalar	İzlanda	Çek Cumhuriyeti	Monako	Suudi Arabistan	Büyük Britanya
Bahreyn	Danimarka	İrlanda	Hollanda	Seyşeller	Umman
Barbados	İngiliz Virgin Adaları	İnsanın Adası	Yeni Kaledonya	Antigua ve Barbuda	Amerika Birleşik Devletleri
Belçika	Faroe Adaları	İsrail	Yeni Zelanda	İtalya	Uruguay
Bermuda	Finlandiya	Turks ve Caicos Adaları	Kuzey Mariana Adaları	Slovak Cumhuriyeti	Virjin Adaları (ABD)
Estonya	Fransa	Japonya	Norveç	Slovenya	
Brunei Sultanlığı	Sint Maarten (Hollandaca bölüm)	Kore Cumhuriyeti	Birleşik Arap Emirlikleri	Fransız Polinezyası	
Martin (Fransızca)	Trinidad ve Tobago	Makao SAR, Çin	Hong Kong SAR, Çin	Saint Kitts ve Nevis	

Kaynak: https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519

Tablo-2'den, Afrika'nin dünyanın en fakir yerleşim kıtası olduğu görülmektedir. Afrika'nın yoksulluğunun görünüşte inatçı doğası kök nedenleri ile ilgili birçok tartışmalara yol açmıştır. Endemik savaş ve huzursuzluk, yaygın yolsuzluk, doğal afetler, kötü komşuları ve despotik rejimleri olan denize kıyısı olmayan ülkeler, devam eden ekonomik sorunların tüm nedenleri ve etkileridir. Afrika'nın sömürgeciliği, soğuk

savaş çatışmalarının şiddetlenmesiyle birlikte siyasi ve sosyal istikrarsızlıkla doluyur. 20. yüzyılın ortalarından bu yana, Soğuk Savaş, artan yolsuzluk ve despotizm de Afrika'nın yoksul ekonomisine katkıda bulunmuştur. Ancak, Afrika ekonomisinin, birçok Sahra altı ülkesinde ticaretin genişlemesi, okuryazarlık ve eğitimin iyileştirilmesi, kaynaklar kullanılabilirliği ve daha ucuz işgücünün gelecekte de daha iyi performans göstermeye devam etmesi beklenmektedir.

1.4. DIŞ TİCARET VE İHRACAT

Ticaret insan varlığından bu yana ve dünya çapında faaliyetinin temel bir bileşeni olmuştur. İnsanlar mal ve hizmet karşılığında, takas veya varlık tarafından ödenen tazminat ile ilgili olmuştur. Afrika'nın en ücra köylerinde bile, insanlar düzenli olarak pazarda para ya da basit takas işlemleri yoluyla diğer mallar için mal değişimi için buluşur. Bir Afrika köyünde, kadınlar bez veya kil kaplar için basit takı için manyok gibi gıda takas olabilir. Tüm işlemlerde örtülü bir fiyattır (Tarado ve Smith, 2003:566). Ticaret sadece fiziksel malların değil, aynı zamanda yeni işlerin, şimdi dediğimiz gibi organizasyonel yeniliklerin ve bir şeylerin nasıl yapılabildiği veya teknolojinin yayılmasına yeni bir bilginin yayılmasına yardımcı olmaktadır.

İhracat, bir ülkede üretilen ve başka bir ülkenin sakinleri tarafından satın alınan mal ve hizmetlerdir. Malın veya hizmetin ne olduğu veya nasıl gönderildiği önemli değildir. Sevk edilebilir, e-posta ile gönderilebilir veya uçakta kişisel bagajda taşınabilir. İhracat uluslararası ticaretin bir bileşeni, diğer bileşeni ise ithalattır. Bunlar, yabancı bir ülkede üretilen bir ülke sakini tarafından satın alınan mal ve hizmetlerdir. Birleşince, bir ülkenin ticaret dengesini oluştururlar. Ülke ithalatından daha fazla ihracat yaptığında, bir ticaret fazlası vardır ve tam tersi olduğunda, bir ticaret açığı na sahiptir.

İhracatla ilgili ampirik literatür geniş olsa da, sonuçları hem gelişmekte olan ülkeler hem de sanayileşmiş ekonomiler için açıkça çelişkilidir ve bu konunun neden birçok iktisatçılar için hala gündemin başında olduğunu açıklayabilecek bir özelliktir. Yeni Ortodoksluk göre, çoğu yazar, hem de çok kurumlar, ihracat teşvik ve ihracat genişleme sağlanması aşağıdaki ler de dahil olmak üzere birçok nedenden dolayı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için yararlı olduğu konusunda hemfikir olacaktır (Medine-Smith, 2000: 4):

i. Daha büyük bir kapasite kullanımı oluştururlar;
ii. Ölçek ekonomilerinden yararlanırlar;
iii. Teknolojik ilerlemeyi beraberinde getirirler;
iv. İstihdam yaratır lar ve işgücü verimliliğini artırırlar;
v. Kıt kaynakların ekonomiye tahsisini iyileştirirler;
vi. Ülkenin dış kazançlarını artırarak ve yabancı yatırım çekerek yabancı sermaye lilerine yönelik cari hesap baskılarını gevşetir;
vii. Toplam faktör verimliliğini ve dolayısıyla ülkenin refahını arttırırlar.

Son olarak, ihracatın avantajları açısından, ihracattaki artışın para birimlerine erişimde artışa yol açtığı, bunun da milli geliri, ciroyu ve devlet fazlalarını artırdığı özetlenebilir. Bu da yaşam standardında bir iyileşmeye yol açar. İhracat için bu faydalar rağmen, bazen bu kazançlı sonuçlara yol açmaz, ülkenin daha yüksek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaz, ve bu çeşitli nedenlerden dolayı, aralarında: rekabetin varlığı beklenenden daha büyüktür, ürünler pazarlarda sevilmiyor, savaşlar veya iç çatışmalar sonucunda hedef ülkede istikrarsızlık, zayıf medya tanıtım ve ihraç edilen ürünün tanımıdır (Bakari ve Mabrouki, 2017: 68). Aksi takdirde, ihracat küresel piyasalarda çalışarak, piyasa dalgalanmalarının etkisini en aza indirmek için yeteneğine sahip, şirketlerin ekonomik değişikliklere karşı daha fazla esir hale, değişen müşteri talepleri ve yerel ekonomide mevsimsel dalgalanmalar.

1.4.1. Uluslararası Ticaret Yaklaşımları

Uluslararası ticaret, ulusal sınırlar arasında mal (fiziksel olarak sevk edilen maddi ürünler) ve hizmetlerin (turizm ve finansal hizmetler gibi maddi olmayan mallar) değişimi anlamına gelir. İhracat ve ithalat, ticari faaliyetlerin en geleneksel biçimidir ve küresel ekonominin ve tarihin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ulusal ekonomilerin küresel ekonomik sisteme entegrasyonu geçen yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. Genellikle Küreselleşme veya bölgeselleşme (bölgeler şeklinde) olarak adlandırılan entegrasyon süreci, ülkeler arasındaki ticarette kayda değer bir büyüme de gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz, uluslararası ticaret ihracat ve teknolojinin ilerlemesi ile; bölgeselleşme ve küreselleşme hızlı bir hareket halindedir.

Uluslararası ticaret ve yatırımın büyümesi kısmen 1930'ların Büyük Buhran'ından bu yana ticaret engellerinin sürekli düşmesi ile teşvik edilmiştir. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), ithal mallara uygulanan gümrük

vergilerini (ithalat vergilerini) karşılıklı olarak azaltmak için giderek büyüyen bir üye organı arasında düzenli müzakerelere yol açmaktadır (Suranovic, 2012: 7). İktisatcılar, gelişmekte olan piyasaların başarısının büyük ölçüde küreselleşme yoluyla hem ihracata bağlı büyüme hem de teknolojiden kaynaklandığını savundular. Tartışmalı, Çin'in başarısı, ürünleri her kıtada, ülkede veya toplumda bulunabileceğinden ihracattan kaynaklanmaktadır. Uluslararası ticaret, ilk uygarlık ticaretine başladığından beri başlamıştır. O zamandan beri farklı ticaret teorileri ortaya çıkmıştı. Geleneksel ticaret teorisi aşağıdaki gibidir:

Klasik Teoriler, Mutlak Üstünlük ve Karşılaştırmalı Üstünlük teorileridir. 19. yüzyıl iki ana düşünce okulu, İngiliz Klasik Okulu ve Fransız Liberal Okulu idi. Adam Smith, İngiliz Klasik Okulu'nun kurucusu olarak kabul edilir ve en bilinen tezi olan Ulusların Zenginliği, merkantilist düşüncenin kapsamlı bir eleştirisidir (Smith 1954). Smith çalışmalarında, üretimin artmasında işbölümünün önemini vurgulamış ve uluslararası ticareti bir uzmanlık, yani uluslar arasında uluslararası uzmanlaşma olarak değerlendirilmiştir. Smith'e göre, kıt kaynakların ve sınırsız isteklerin olduğu bir dünyada, her ülke daha düşük bir mutlak maliyetle, yani daha az saatlik emekle üretilebilen malların üretiminde uzmanlaşmaya mahkumdur. Bu mallar da diğer ülkelerin üretimde mutlak avantaja sahip olduğu mallar için değiştirilecektir (Dorobăţ, 2015: 110).

Ricardo (1817), Adam Smith tarafından ortaya konan Merkantilizm sisteminin amacının, yabancı ulusların mal ve hizmetlerini engelleyerek, yerli malların yurt içi borsalarında daha yüksek fiyatlandırılması ile sonuçlanacak olan yerel korumacılığı uygulamak olduğunu fark etmektedir. Ricardo ticaret için bazı temel kurallar varsayar, ticaret yurtiçinde, evler arasında veya ülkeler arasında yürütülen olsun, ve bu kurallar çeşitli hususlar içine çıkır. Örneğin, bir ülkede emtiaların göreceli değerini düzenleyen aynı kural, iki veya daha fazla ülke arasında değiş tokuş edilen malların göreli değerini düzenlememiştir. Her ülke, ekonomik olarak, diğer tüccarlar ile değiş tokuş edildiğinde en düşük maliyete yol açacak ürün ve hizmetlerin en uygun üretim, takip etmektedir.

Bir başka anlatımla, karşılaştırmalı üstünlük teorisi, uluslararası ticaretin, mutlak değil karşılaştırmalı üstünlüklere dayanması gereğini ortaya koymuştur. Bir ülke, bütün mallarda, diğerine göre daha üstün olsa da, karşılaştırmalı olarak en fazla

üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşıp daha az üstün olduğu malları ithal ederek daha fazla refaha ulaşabilir. Yeter ki, bu iki ülkede yurt-içi değişim oranları farklı ve uluslararası fiyat oranı, bunların arasında gerçekleşmiş olsun. Ricardo için de, maliyeti oluşturan tek faktör, homojen, ülke içinde tam hareketli ve ülkeler arasında tam hareketsiz olduğu varsayılan emektir (Bayraktutan, 2003: 177). Ricardo'ya göre, uluslararası ticaret için önemli olan üstünlüğün derecesidir. Örneğin, uygun çiftlik mekanizasyonunun olmaması nedeniyle, Batı Afrika pirinci, temizlik ve kafa pirinci geri kazanımı açısından hasat sonrası düşük kalite standartlarıyla ünlüdür. Kent sakinleri, pirincin temizlenmesi ve derecelendirilmesi için giderek daha yüksek fırsat maliyetlerine sahiptir. Pirinç ithalatı, Afrika'da pirinç yetiştirmek için mücadele etmekten daha düşük bir fırsat ve zaman maliyetine sahiptir. Bu, Batı Afrika pirincinin Asya'dan ithal pirinçle rekabet etmede artan zorluklara sahip olmasını sağlamıştır.

Ricardo, karşılaştırmalı üstünlük argümanını kullanarak ticaretten elde ettiği kazancı gösterebilmesine rağmen, ticaretin uluslararası fiyatının ne olacağını ve dolayısıyla ticaret kazanımlarının iki ülke arasında nasıl dağıtılacağını belirtmemektedir. Mill, karşılıklı ticaret terimlerinin gerçek tespitini açıklamak için karşılıklı talep teorisini veya uluslararası değerler yasasını tartışmaktadır.

Mill (1848-1965), malların işlem gördüğü gerçek oranın, her ülkenin diğer ülkenin ürününe olan talebinin gücüne ve esnekliğine veya karşılıklı talebe bağlı olacağını iddia etmektedir. Bu oran, her ülkenin ihracatının değeri ithalatı için yeterli miktarda olduğunda yeterli olacaktır. Ayrıca tarifelerin ticaret koşulları üzerindeki etkisini analiz etti ve dış ticaretin analizine ulaşım maliyetini tanıttı ve ulaşım maliyetlerinin karşılaştırmalı maliyetlerdeki farklılıkları nasıl etkileyebileceğini gösterir.

Mill'in karşılıklı talep teorisi grafiksel olarak Edgeworth ve sonra Marshall (Neoklasik) tarafından "teklif eğrileri" ile tasvir edilmiştir. Teklif eğrisi, değişim şartları değiştiğinde işlem gören hacimlerin nasıl değiştiğini gösterir. Neoklasik iktisatçılar, Klasik kuramın kullandığı emek maliyetş yerine fırsat maliyet kavarmını koyarak Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni daha gerçekçi hale getirmişlerdir. Üretim olanakları eğrisinin dışbükey olduğunu veya malların üretimi arttıkça iyi bir üretim üretmenin fırsat maliyetinin olduğunu savunuyorlar. Üretim olanakları

eğrisinin dışbükey olduğunu veya malların üretimi arttıkça iyi bir üretim üretmenin fırsat maliyetinin olduğunu savunuyorlar.

Heckscher (1919) - Ohlin'in (1933) modeli, ticaret modellerini açıklayan bir başka modern uluslararası ticaret teorisidir. H-O modeli, kaynak bağışlarındaki fark hariç, aynı olan iki ülke olduğunu varsayar. Bu iki ulusun iki ticaret malına ve iki üretim faktörüne (sermaye ve emek) sahip olduğu varsayılmaktadır. H-O ülkesinin ihracatı, sermayenin bol ya da emek bol olmasına bağlı olarak kaynaklarına bağlıdır. Örneğin, ECOWAS bölgesinde, Gambiya sermayesi bolsa, sermaye yoğun malları diğer ülkeden nispeten daha ucuza üretecek ve ihraç edecektir. Aynı şekilde, eğer Gana emek-bolluğu olan bir ülke emek-yoğun malları diğer ülkeden nispeten daha ucuza üretecek ve ihraç edecektir.

Heckscher-Ohlin Modeli'nden türetilen beş teori vardır. Bunlarden ilki olan ve modelin esasını yansıtan Faktör Donatımı Teorisi. Bu teoriye göre, her ülke, zengin olarak sahip olduğu faktörü yoğun olarak kullanan malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlünk elde eder. İkincisi Faktör Hareketsizliği (ya da Spesifik Faktör) Teorisi'dir. Serbest ticaretin gelir değılımı etkisini, faktörün niteliğine ve sektörler arasında hareket kabiliyeti olup olmadığına bakarak ortaya koymatadır (Bayraktutan, 2017: 63). Üçüncüsü teori, Faktör Fiyat Eşitleme teorisidir. Teoriye göre, çıktı mallarının fiyatları ülkeler arasında eşitlendiğinde, ülkeler serbest ticarete geçtiğinde, faktörlerin (sermaye ve emek) fiyatları da ülkeler arasında eşitlenecektir. Bu, serbest ticaretin, işçilerin ücretlerini ve dünya genelinde sermayeden kazanılan kiraları eşitleyeceği anlamına gelir.

Dördüncü Stolper-Samuelson teorisidir. Teori H-O modeli bağlamında çıktı fiyatlarındaki (veya mal fiyatlarındaki) değişimler ile ücret ve kira gibi faktör fiyatlarındaki değişimler arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Teori, eğer sermaye yoğun malın fiyatı yükselirse (hangi nedenle olursa olsun), o endüstride yoğun olarak kullanılan faktör olan sermaye fiyatının artacağını, emeğe ödenen ücret oranının düşeceğini belirtir. Benzer şekilde, emek-yoğun malın fiyatı da yükselecek olsaydı, ücret oranı yükselirken kira oranı düşecektir. Ayrıca, Stolper-Samuelson teorisi, tarifenin bol miktarda faktöre zarar vereceğini ve kıt faktöre fayda sağlayacağını öngörür. Bu Metzler tarafından reddedildi. Metzler, gelir dağılımının bol faktör lehine ve kıt faktöre karşı iyileşeceğini savunmaktadır. Bu Metzler Paradoksu olarak bilinir.

Beşinci teori Rybczynski teorisidir. Teori, serbest ticaretle uğraşan küçük bir açık ekonomiyi varsayarak, faktör donatımı ve çıktılar arasındaki ilişkiyi betimler. Bir donatımı değişikliklerin, tam istihdam sürdürüldüğünde malların üretimini nasıl etkilediğini gösterir. Bu teori, bir faktörün donatısındaki artışın, endüstrinin üretimini yoğun bir şekilde kullanacağını ve diğer endüstrinin üretimini azaltacağını belirtmektedir (Lam, 2015: 605). Örneğin, Gambiya sermaye ekipmanlarında bir artış yaşarsa, bu sermaye-yoğun malın (otomobil) üretiminin artmasına ve emek-yoğun malın (tarım) üretiminin azalmasına neden olur.

Ancak 1953'te Wassily Leontief ABD ekonomisi üzerinde ampirik bir test yaptı ve sonuçların H-O modeline aykırı olduğunu bulmaktadır. Sermaye-emek oranı, ithalat ikamesi sektörlerinde ihracat sektörlerine göre daha yüksektir. Genelde sermayenin bol olduğu ülke olarak tanınan ABD'nin ihracatının emek yoğun olduğunu ileri sürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri sermayesi bol olan bir ülke olmasına rağmen, uzmanlaşması emek yoğun emtialarda bulunmaktadır. Bu sonuç H-O teorisine, yani 'Leontief Paradoksu' aykırıdır.

Leontief Paradoksu etrafındaki tartışmalar, bilgi-ilintili unsurları içeren ve yeni dış ticaret teorileri biçiminde gruplandırılan gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. 1970'lerin sonunda önerilen yeni bir ticaret teorisi, uluslararası ticaret alanında önemli bir gelişmedir. Genel olarak, yeni teori, endüstri-içi ve gelişmiş ülkeler arası ticaretin büyük bölümünün farklılaştırılmış mallara ilişkin olduğunu ve bu malları üreten monopol nitelikli üreticiler tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir. Mikroekonomi bağlamında monopol-oligopol kritikleri, bu piyasa türlerini tam rekabetle karşılaştırıp olumsuzluklarına vurgu yaparken, yeni dış ticaret teorisi, monopolcü rekabeti, ticareti artırma yönünde zorlayıcı neden olarak algılamaktadır. Ticaretin olmaması durumunda, monopol konumu kaliteyi ihmal edip fiyatı keyfi artırma potansiyeli taşırken ticaret sayesinde, hükümet müdahaleleriyle sınırlansa da rekabet yoğunlaşmakta ürün geliştirme oranı ya da teknolojik gelişme hızlanmaktadır (Bayraktutan, 2003: 182). Yeni teoriler aşağıdaki gibidir: Nitelikli işgücü teorisi, Teknoloji açığı teorisi, Ürün dönemleri teorisi, Tercihlerde benzerlik teorisi, Ölçek ekonomileri teorisi, ve Monopolcü rekabet teorisi, endüstri ticaret ve ölçümüdür. Yeni ticaret teorisi, firmaların sadece basit bir fiyatla değil, aynı zamanda markalaşma, kalite ve rekabet konusunda rekabet ettiklerini göstermektedir. Bu, en kazançlı

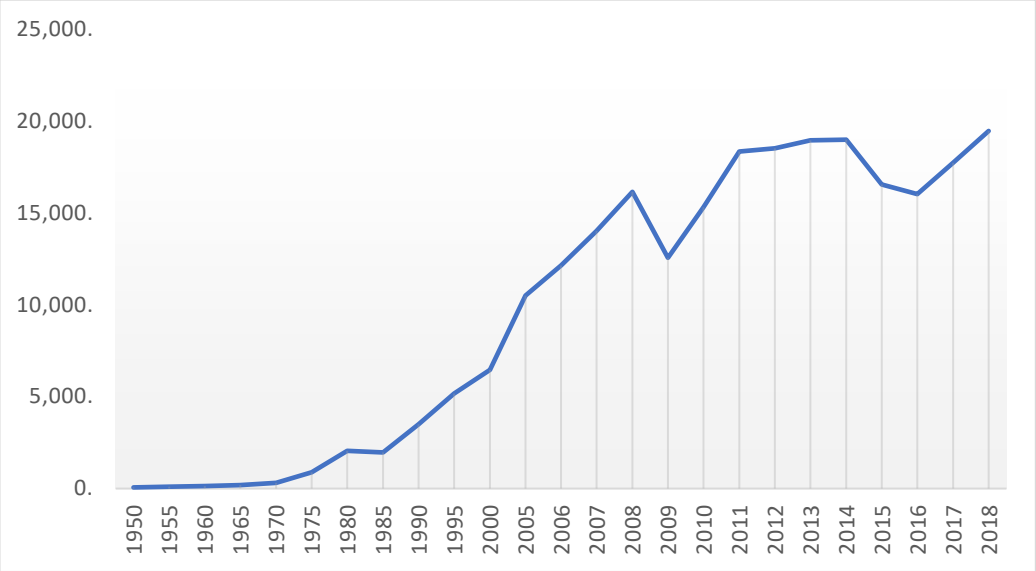
endüstrilerin genellikle bu endüstrileri ilk geliştiren sermaye yoğun ülkelerde hakim olduğu anlamına gelir.

1.4.2. Dünya ve Afrika'da İhracat

İhracatın değerindeki hızlı büyüme, ticaretin daha önemli hale geldiğini göstermemektedir. Günümüzün küresel ekonomik sisteminde, ülkeler sadece nihai çıktı değil, aynı zamanda ara girdiler de alışverişinde bulunmaktadır. Bu tüm dünyayı kapsayan ekonomik etkileşimler karmaşık bir ağ oluşturur. Kalkınma için bu yeni etkileri 21 yüzyıl küreselleşmesinin gerçekten ticaretle değil bilgi ile ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu, yüksek teknoloji li ülkelerden gelen firmaların firmaya özel yönetim, teknik ve pazarlama becerilerini gelişmekte olan ülkelerden gelen düşük ücretlerle birleştirmeleri anlamına gelir. 21. yüzyıl küreselleşmesi, devrimci teknolojileri ve mallar, bilgi, yatırım, eğitim, fikir ve uluslararası düzeni yeniden şekillendiren insanların ülkeler arası akışlarını içerir. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sanayi devriminin insanların etkileşim şeklini nasıl değiştirdiğini ve makinelerin insanların işlerini nasıl ele alabildiğini görmektedir.

Aşağıdaki grafik-1, 1970-2018 yılları için dünya gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) milyar dolarlık dünya ihracatını göstermektedir. Dünya ekonomisinin büyüklüğünün bir payı olarak, 1950'lerden 1970'lere kadar ticarette istikrarlı bir artış göstermektedir. 1970'lerden 2008'e kadar bir şekil artışı oldu. 2008'deki büyük durgunluk trendin düşmesine neden oldu. Bu nedenle dünya ticareti mutlak anlamda artmıştır ve küresel ekonomi için nispeten önemlidir.

Grafik-1: Dünyada İhracat (1950-2018, Milyar $)

Kaynak: UNCTAD, 2018

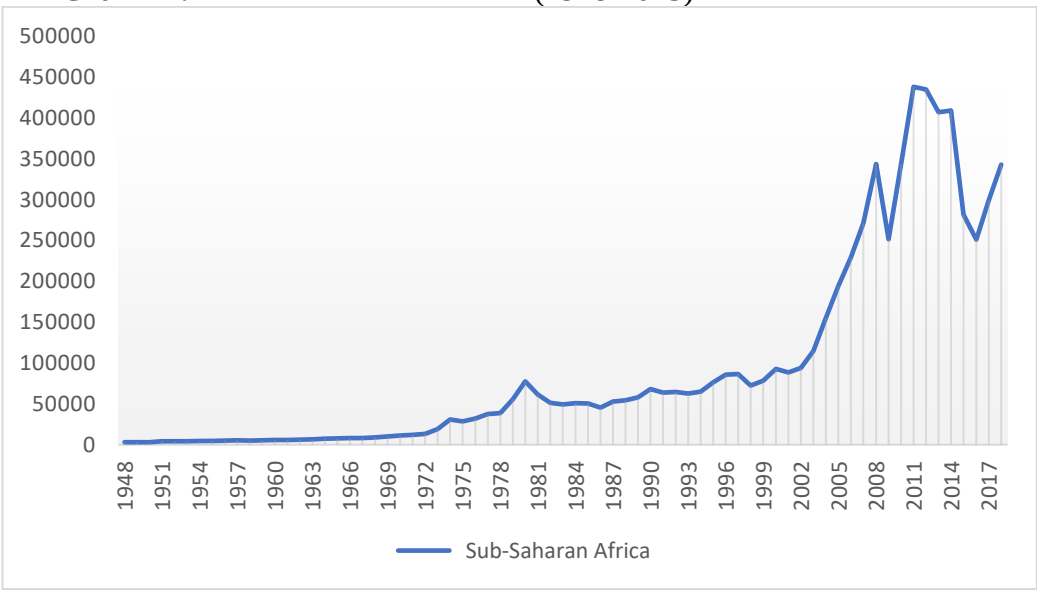
Afrika'da uluslararası ticaret son yıllarda büyümektedir. Afrika önemli fırsatlara sahip büyük bir iç pazara sahiptir. Şu anda Afrika, dünya üretiminin yüzde 2,9'unu, dünya ticaretinin ise yüzde 2,6'sını oluşturur. Hem Afrika ve gelişmiş ülkeler arasında hem de Afrika ülkeleri arasında önemli ekonomik kalkınma boşlukları bulunmaktadır. En Az Gelişmiş 48 ülkeden (EAGÜ) 32'sinin bulunduğu Afrika'da yoksulluk hala yaygındır. Afrika içi ticaret son yıllarda yüzde 15,4'e yükselmiştir. Asya ve Avrupa hala kıtanın ana ticaret ortaklarıdır. Birincil mal ticaretine yüksek bağımlılık, yüksek ürün ve ihracat ın pazar yoğunluğu ve zayıf bölgesel üretim ağları Afrika eyaletlerinin başlıca sorunları arasında yer alır. Ticareti kolaylaştırma göstergelerinde düşük performans, bölgede ticaret ve ekonominin engellemektedir. Örneğin, bazı Afrika ülkesi e-ticaret, doğrusal nakliye bağlantısı ve iş göstergeleri açısından düşük puan almaktadır. Afrika'daki zorlukların bir kısmı küçük, kırık ve kısmen izole edilmiş pazarlardan kaynaklanmaktadır. Birçok Afrika ülkesinde, bölgesel ekonomik toplulukların (RECs) kurulmasını da içeren, bağımsızlık kazandıktan sonra kalkınma stratejilerine başvurulmuştur. Ancak, bazı REC'lerin üst üste gelen üyelikleri nedeniyle bu durum Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkileri kolaylaştırmak yerine karmaşık bir hale getirmiştir (UNCTAD, 2018: 11).

Afrika'nın dünya ile ticaretine bakıldığında ithalatının ihracatından daha fazla olduğu görülmektedir. Afrika'da ihracat Afrika'nın gelişimi için bir endişe olmuştur,

çünkü, çoğu ülkede, hiçbir ihracat ya da değerli hammadde ihracatı yoktur. Afrika, küresel ihracat performansında diğer gelişmekte olan bölgelerin gerisinde kalır. Afrika'nın 1990'ların ortalarından bu yana ihracat büyüme modeli, diğer gelişmekte olan bölgelere benzer. Afrika'da büyümenin yeniden canlanmaya başladığı 1990'ların bu yana, bölge genellikle Asya gibi benzer büyüme oranları yaşamıştır. Nitekim, Afrika'nın ihracat artışındaki en iyi performansı 2000-2005'te yaşanmış, Asya'nın yüzde 15'ine kıyasla yüzde 17'lik bir büyüme oranı kaydedilmiştir. Bu, başta Asya olmak üzere diğer gelişmekte olan bölgelere kıyasla diğer dönemlerde düşük performans gösterdiği için ihracat performansında bölge için altın bir dönem gibi görünmektedir. Ancak 1990'lardan bu yana en kötü performans, 2010-2015 yılları arasında Afrika'nın ihracatının yüzde 5 oranında düşmesiyle meydana gelmiştir. Grafik-2, Sahra-altı Afrüka'nın ihracatını göstermektedir.

Grafik-2'den, Sahra-altı Afrika'nın değer açısından ölçülen toplam ihracat performansı (mevcut ABD doları) 1948'den itibaren uzun bir süre boyunca nispeten düz kalır. 1978'de 50 milyar abd dolarını geçene kadar kademeli bir kalkış kaydedilmedi. O zamandan beri, toplam ihracat 2012 yılında 450 milyar dolarlık bir zirveye ulaşarak yükselişeğiliminde. Ancak, bir sonraki yıl içinde istikrarlı bir düşüş eğilimi belirleyerek 2016 sonunda 250 milyar doların en düşük seviyesine ulaşmaktadır.

Grafik-2: Sahra Altı Afrika İhracatı (1948-2015)

Kaynak: UNCTAD, 2018

Küresel ihracatın payı gelişmekte olan bölgeler arasında Afrika için en düşük düzeydedir. Toplam pay açısından ölçülen Afrika, gelişmekte olan ülke bölgeleri arasında alt konumunu korumaktadır. Bölgenin küresel ihracattaki payında bir düşüş olmuş: 1940'larda %7'den 1970'lerde %5'e, 1980'lerde yüzde 3'e ve 2016 sonunda %2'ye düşmüştür. Buna karşılık, Asya'nın payı, özellikle Çin ekonomik sistemini bir emirden daha açık bir ekonomiye dönüştürdükten sonra, 1970 yılında yüzde 8'den düşük bir seviyeye, şu anda küresel mal ihracatının yüzde 36'sını temsil etmeye kadar istikrarlı bir şekilde yükselir. Afrika'nın toplam mal ihracatındaki büyüme, Asya ve Amerika'nın diğer gelişmekte olan bölgeleriile karşılaştırıldığında aşağıdaki gibi tablolanmıştır:

Tablo-3: Afrika İhracatının Asya ve Amerika ile Karşılaştırılması

	1992 – 95	1995 – 00	2000 - 05	2005 - 10	2010 – 15
Afrika	5	3	17	9	-5
Amerika	15	8	10	7	0
Asya	15	5	15	10	4

Kaynak: UNCTAD, 2018

Ticaret, 21. yüzyılın başlarında Afrika ekonomisindeki büyümenin çoğunu yönlendirdi. Çin ve Hindistan giderek daha önemli ticaret ortaklarıdır; Afrika'nın ihracatının %12,5'i Çin'e, %4'ü Çin'in ithalatının %5'ini ve Hindistan'ın %8'ini oluşturan Hindistan'a yapar. Beşli Grup (Endonezya, Malezya, Suudi Arabistan, Tayland ve Birleşik Arap Emirlikleri) Afrika'nın ihracatı için giderek daha önemli hale gelen bir piyasasıdır (UNECA, 2013: 44).

1.5. DIŞ TİCARET- İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

Uluslararası ticaretin ekonomi biliminin kurucularından kaynaklanan büyümenin motoru olduğu fikri, ancak, 20 yüzyılda uzun dönemlerde, çok popüler bir olmamıştır. Korumacı teoriler, aslında baskın hale geldi ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu çok sınırlı bir uluslararası açıklık oranına dayalı sanayileşme politikaları uyguladılar. "İthalat ikamesi sanayileşme (İİS)" stratejileri olarak bilinen bu politikaların kökeni Raull Prebisch ve Hans Singer 'ın (1950) düşüncelerine dayanıyordu ve iki temel önermeye dayanır:

i. Uluslararası hammadde ve emtia fiyatlarındaki seküler bir bozulma, EAGÜ'de sanayileşmenin olmamasıyla, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun giderek artmasına yol açacak;
ii. Sanayileşmek için, küçük ülkelerin yeni ortaya çıkan imalat sektörüne koruma şeklinde (geçici) yardım almaları gerekmektedir. Bu mantık, sanayileşme için bebek endüstrisi argümanı ile yakından ilişkilidir (Edwards, 1993: 1358).

İhracat ve ithalatın ekonomideki önemli rolü vurgulanmıştır. İhracat ve ithalatın ekonomideki önemli rolü vurgulanmıştır. Bunun nedeni, bu mal ve hizmetlerin en verimli olduğu yerlerde üretilmesi, satılması ve daha az verimli oldukları üretimde mal satın alma gelirleri ile yaşam standartlarını artırmalarıdır. İhracatın ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasını etkileme kabiliyeti nedeniyle ekonomik ve sosyal kalkınmanın lokomotifi olduğu bilinmektedir. Son dönemde ki endojen büyüme modelleri, ithalatın dış teknoloji ve bilginin iç ekonomiye akması için önemli bir kanal olarak önemini vurgulamıştır. Yeni teknolojiler, makine ve teçhizat gibi ara malların ithalatında somutlaşabilir ve işgücü verimliliği, işçilerin yeni somutlaşan teknolojinin bilgisini edinmeleri zaman içinde artabilir (Bakari ve Mabrouki, 2016: 2).

Küresel ekonomideki son krize rağmen, ticaret ve uzun vadeli ekonomik büyüme arasındaki olumlu ilişki üzerinde bir argüman vardır. Birçok ampirik çalışma, ülkenin ticaret payı ile ekonomik büyüme performansı arasında güçlü bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Bu ilişki her iki yönde de devam edir: zengin ülkeler ticaret eğiliminde ne kadar zenginleşirlerse; ama daha da önemlisi, daha fazla ticaret yapan az gelişmiş ülkeler daha hızlı zenginleşmektedir. Son otuz yılda ihracata öncülük eden doğu-Asya deneyimi, ticaretin büyüme ve yoksulluğun azaltılmasının motoru olduğu potansiyeline dair güçlü gerçek dünya kanıtları sağlamaktadır. Han Nehri'nin mucizesi olarak bilinen Güney Kore'nin hızlı gelişiminin daha çok ihracattan etkilendiği tarihe çehresidir. Koreli kadınlar, talep edilen ülkelere ihracat yapmak için saçlarını kesecek, ihracat için kıyafet ve kumaşlar oluşturacak, bilgi ve teknolojilerini ihraç edecek ve daha sonra ihracat için sınırlı hammaddelerini işlemek olacaktır.

Dışa açık büyüme hipotezini destekleyen bir başka tarihi ve ampirik gözlem, Doğu Asya ülkelerinin ihracat teşvik politikalarını izleyen ekonomik kazanımlarındaki ve ithalat ikamesi sanayileşmesini (İİS) takip eden Latin Amerika ve Sahra altı Afrika

ülkelerindeki eşitsizliklerdir. Doğu Asya ülkeleri sürekli olarak daha iyi performans gösterdiler ve sanayileşme çabalarını teşvik edebildiler ve ekonomilerinin çehresini dönüştürdüler. Son birkaç on yıl içinde büyüme oranları arasındaki olağanüstü farklılıklar, ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik ampirik ve teorik araştırmaların yeniden bir ilgi ve büyüyen bir vücut doğurdu 1970'lerin sonundan bu yana ülkelerin ekonomik performans açmıştır.

Genel olarak, ticaret politikasının ekonomik kalkınmadaki rolü kalkınma literatüründe önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ricardo'nun teorisi, yurtdışındaki açıklığın bir ülkenin kıt kaynaklarını daha verimli sektörlere yönlendirmesine olanak sağladığını ileri sürür. Neoklasik büyüme modelleri Solow'un (1957) modelinden alınmıştır ve teknolojik değişimi dışsal olarak kabul eder ve dolayısıyla ticaret politikalarının ekonomik büyümeyi etkilemediğini göstermektedir. Ancak, yeni ekonomik büyüme teorileri teknolojik değişimin endojen bir değişken olduğunu ve ticaret politikalarının uluslararası ticaretle birleştirilebildiği ni varsayar. Ticarete açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantının varlığı ve niteliği önemli tartışmalara konu olmuştur. Bununla birlikte, ne mevcut teorik modeller ne de ampirik analizler kesin bir sonuca vermemiştir (Zahonogo, 2015: 3).

Ticaret ve büyüme bağlantıları konusundaki tartışmaların çözülmesi, gelişmekte olan ülkelerin büyümeyi artıran ve sanayileşmeye teşvik eden ticaret ve iç ekonomik politikalar oluşturmalarına olanak sağlayacaktır. Eğer büyüme kaynakları dışa ysa, gelişmekte olan ülkeler ithalatı kısıtlayan ve ihracatın dışsallık etkilerini azaltan ticaretin önündeki engelleri azaltmalıdır. Öte yandan, büyümenin kritik kaynakları içsel ise, o zaman gelişmekte olan ülkeler kıt kaynaklarını sadece fiziksel sermaye yatırımı ve insan kaynakları gelişimi programlarının ihmaline yoğunlaştırması gerekmektedir (Walde ve Wood, 2004:276).

Sahra-altı Afrika ülkelerinin çoğunda, devalüasyonlar ve liberalleşme politikaları tarihsel olarak politikacılar ve politika yapıcılar tarafından şiddetle karşılanmıştır. "Ticareti arttırıcı" politikalara karşı bu düşmanlığın merkezinde, Afrika'nın başarılı gelişiminin hızlı bir sanayileşme süreci gerektireceği inancı olmuştur. Bu politikaların kıtanın "kolektif özgüven" elde etmeve dış kırılganlığını azaltmasına yardımcı olacağı savunulur. Ancak, büyüme, kendine güven ve daha iyi yaşam koşulları üretmek yerine, 1960'larda ve 1970'lerde planlama modellerine dayalı

içe dönük politikaların uygulanması Afrika kıtasında ciddi krizlere yol açmaktadır. Politika nedeniyle, piyasa teşvikleri ciddi şekilde bozuldu, gıda üretimi düştü, 1970'lerde kişi başına düşen GSMH yılda neredeyse yüzde bir oranında düştü, yolsuzluk yaygınlaştı ve kıtlıklar genelleştirilir (Edwards, 1993: 169) ve kayırmacılık bir gelenek haline gelmektedir. Bu olasılıklar sadece hem yerel hem de uluslararası yatırımcılar için güvensizlik yaratmakla kalmadı, aynı zamanda kıtadaki istikrarsızlıkları da körüklemektedir.

Ülkelerin sadece kendi iç pazarlarına bağımlı olmaları halinde daha yüksek GSYİH oranları elde etmeleri mümkün olmayacaktır. Gambiya, Cape Verde gibi çok az nüfusa sahip ülkeler ve Mali, Burkina Faso, Nijer ve diğerleri gibi kara ile çevrili ülkeler, bilgi, mal ve hizmetlerin ihracat-ithalatında büyük sorunlara sahip olacaklar. Uluslararası ticaret ve ticaret, ülkelerin ulusal sınırların ötesine bakarak daha büyük pazarlara ve kaynaklara erişebilmelerine olanak sağlamaktadır. Şirketlerin bir ülkeyi rekabetçi (verimli) ve daha üretken (sanayileşme) yapan yeni teknolojiler öğrenmelerine olanak tanır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu için, ihracat pazarı büyümenin büyük bir itici gücüdür, çünkü ticaret yoluyla kazanılan döviz, özellikle güçlü bir hükümet politikasını desteklemek için kullanılabilir. Uluslararası ticaret, ülkeler arasındaki doğal kaynak bağışları ve becerilerindeki farklılıklar nedeniyle insan ırkının hayatta kalması için çok önemli hale gelmiştir. Ticaret, tüketicilerin kendi ülkelerinde üretilen veya üretilen malların tadını çıkarmalarını mümkün kılar ve bu da onlara daha geniş, daha iyi ve genellikle daha ucuz bir seçenek sunar.

Çağdaş iktisatçılar Romer, Lucas ve Svensson Chen'de (2013) belirtildiği gibi, uluslararası ticaretin teknolojinin yayılması ve dışsal uyarma yoluyla ekonomik büyümeyi destekleebileceğini savunmuştur. Benzer şekilde, Grossman ve Helpman (1990) teknolojik ilerleme ve bilgi birikiminin önemini gösteren endojen ticaret büyüme modellerini kullanmaktadır. Model teknoloji ve bilgi difüzyon yoluyla ticaret ve büyüme ile ilgili uzun vadeli büyüme endojen bir oran oluşturur. Rodriguez ve Rodrik (1999) yatırım ve ortaya çıkan büyüme ticareti ile ilgilidir. Taylor (1993) ticaret politikası ve ekonomik büyüme ile ilgili yapısalcı bir model sundu, halk gelişmekte olan ülkelerin kötü büyüme açıklayan iki boşluklu model olarak anılacaktır.

İhracata öncülük eden büyüme paradigması, 1970'lerin sonlarında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki otuz yıl içinde (özellikle Latin Amerika'da) kalkınma politikası namına egemen olan ithalat-ikame paradigmasının yerini almıştır. İhracata dayalı büyüme, dış pazarlara odaklanarak üretken kapasiteyi artırmayı amaçlayan bir kalkınma stratejisidir. Bu, iktisatçılar arasında 1970'lerde gerçekleşen ekonomik açıklığın yararları konusunda yeni bir fikir birliğinin bir parçasıdır (Palley, 2002: 3). Türkiye, DYY'ye açık olması ve turizm ihracatı nedeniyle MIST ülkeleri arasında sayılmaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezi (İDBH) ve büyümeye dayalı ihracat hipotezi (BDİH) tartışması iktisatçılar arasında devam etmektedir. İhracat ait büyüme hipotezinin savunucusu, döviz kurundaki değer kaybı veya ihracat sübvansiyonları gibi anlamlı politikalar yoluyla ihracat promosyonunun ekonomik büyümeyi iyileştirdiğini iddia etmiştir. Tam tersine, bazı iktisatçılar uluslararası ticaret yoluyla ihracat büyümesini doğal olarak artıran şeyin ekonominin büyümesi olduğunu savundulardır.

Afrika Kalkınma Raporu (2012) ticareti, küreselleşmeden elde edilen kazanımların ülkeler içinde ve ülkeler arasında dağıtıldığı güçlü bir araç olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, ticaret ve büyüme arasındaki ilişki bir sebep ve sonuç oluşturmaz, çünkü ekonomiler büyüdükçe daha fazla ticaret yapar ve daha açık hale gelirler. Döviz kontrollerinin gevşetilmesi yatırım fırsatlarını artırabilir. Yatırımdaki bu artışlar, bir ülkenin ekonomik büyümesini artırabilecek yeni teknolojiler getirir. Bu tür yatırım fırsatları, ticaret fırsatları ve çok uluslu şirketleri çekebilecek bir ortam yaratılarak kolaylaşabilir. Ancak ticaretten elde edilen faydalar, bir ülkenin ürettiği ve ticaretini yaptığı malların üretimine, niteliğine ve özelliklerine bağlıdır; izlenen iç ekonomik politikalar ve ticaret rejimi benimsenmiştir. Ticaretten elde edilen statik ve dinamik kazanımlar, karşılaştırmalı üstünlük teorisinden ve ticaretin yatırım seviyesi, teknik bilgi durumu (Marrewijk, 2012) ve ülkedeki insanların karakteri üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI AFRİKA DEVLETLERİ EKONOMİK TOPLULUĞU (ECOWAS)

İktisadi bütünleşme terimi, uluslararası iktisadi ilişkiler/etkileşimler çerçevesinde, birden çok bağımsız ülke ekonomisinin tek bir bütün halinde bir araya getirilmesi sürecini ifade edecektir. Bütünleşme kavramında vurgulanan üç unsur; uluslararası iktisadi etkileşim, birden çok bağimsiz ekonomi ve bütün halinde gelme süreci vardır. Uluslararası iktisadi etkileşim , mal-hizmet, faktör hareketlerini serbestleştirme ve politika uyumlaştırma gerekliliğini içerirken birden çok bağımsız ekonomi ifadesi, iktisadi bütünleşmenin bağımsız ülkeler arası bir oluşum olduğunu; nihayet, bütün halşne gelme süreci, iktisadi bütünleşmenin aşama aşama gelişen ve ayrı ayrı piyasalardan tek piyasa üreten bir olgu olma karakterini yansıtmaktadır (Bayraktutan, 2017: 178).

Esas olarak bölgeselleşme ve küreselleşme vardır. İktisadi bütünleşme, çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırma çabalarına esas olan iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlardan ilki coğrafi alan perspektifi taşırken diğeri bagımsız ekonomiler arasında olası etkileşim konularında sınırların engel olmaktan çıkarılma ölçüsüme bakmakta; dolayısıyla uluslararası iktisat teori ve politikasının kavram ve argümanlarına referans yapmaktadır (Bayraktutan, 2017: 178). Afrika'nın mevcut bütünleşme ortamı, bir dizi bölgesel ekonomik topluluk içermektedir: AMU, CEN-SAD, COMESA, EAC, ECCAS, ECOWAS, IGAD ve SADC.

ECOWAS bütünleşmesi, uluslara dayanan ve tüm üyeleri ilgilendiren ve dikkat gerektiren meselelerle ilgilenmek için etkili ortak siyasi kurumlar oluşturma üzerine tek bir pazar yaratmaya odaklanmıştır.Ülkeler arasındaki bağlantı, geçmişte olduğundan çok daha yüksektir.İkinci olarak, bölgesel entegrasyon ticarete yönelik engellerin azaltılmasını, böylece ekonomiden yararlanma ve üye devletlerin vatandaşlarının refahını artırma anlamına gelmektedir. Muhtemelen bu ekonomik bileşen olmadan bölgesel entegrasyon yoktur. Üyeler arasındaki ticaret, tüm üye ülkelerde istihdam yaratılmasına ve yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunan en önemli faktör olmuştur.

Bölgesel bütünleşme, özellikle de devletler arasında resmi politika bütünleşmesinin daha büyük veya daha düşük derecelerini içeren biçimlerinde,

küreselleşmenin problemlerine karşı politik bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, küresel rekabetin iç rekabeti uyararak mikroekonomik güçlerin harekete geçirilmesinde yardımcı olmakta; bölgesel pazarların önemli ölçüde genişletilmesi için yeni katılımcılara açık olmaktadır. Dolayısıyla bu sayde katılımcılar arasında rekabete direnen özel çıkar gruplarının gücünün zayıflatılması veya bölgesel anlaşmaların koruma kalelerine dönüştürülmeye çalışılması engellenmekte ve yerel ve küresel pazarlara karşı politika egemenliği topluca yeniden kurulmaktadır (Charles, 1994: 138).

2.1. BATI AFRİKA DEVLETLERİ EKONOMIK TOPLULUĞU'NUN (ECOWAS) TARİHSEL ARKA PLANI

ECOWAS'ın kurulmasından önce, Batı Afrika olarak bilinen kolektif topraklar, bölgede yerleşik 15 devletin sınırlarını büyük ölçüde tanımlayan farklı sömürge deneyimleri ve yönetimlerinden ortaya çıkan devletlerin bir araya toplanmasından oluşur. Topluluğun Üye Devletleri artık resmi dillerden yararlansa da, ewe, Fulfulde, Hausa, Mandingo, Wolof, Yoruba, Ga gibi sınır ötesi ana diller de dahil olmak üzere binden fazla mevcut yerel dil bulunmaktadır. 300 milyondan fazla insan yaklaşık 5,1 milyon kilometrekarelik uçsuz bucaksız bir arazide oluşmaktadır. Sömürgecilikten önce, bölgelerden bazıları Gana, Mali Songhai, Wolof, Oyo, Benin ve Kanem Bornu'yu kapsayan birçok imparatorluk ve krallık ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin kültürel, dilsel ve ekolojik çeşitliliği entegrasyon süreci için hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Güçleri siyasi ve ekonomik açıdan birleştirme özlemi, bölgede ortak refah doğurma arzusunda her zaman ileri yönde atılmış bir adım olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda, entegrasyondaki ilk çaba 1945'te, bölgenin frankofon ülkelerini tek bir para birimi birliğine getiren bir CFA frangının oluşturulmasıyla gerçekleşmiştir. Daha sonra 1964 yılında Liberya devlet başkanı William Tubman, 1965'te Fildişi Sahili, Gine, Liberya ve Sierra Leone eyaletleri tarafından imzalanan bir anlaşmada yol açan Batı Afrika için bir ekonomik birlik önerdi. Ancak 1972 yılına kadar Batı Afrika Devletleri'nin birleşmesi için bir öneri ortaya çıkmamaktadır. Aynı yıl Nijerya devlet başkanı General Yakubu Gowon ve Togolu mevkidaşı Gnassingbe

Eyadema, entegrasyon fikrini desteklemek için bölgeyi gezdiler (https://www.ECOWAS.int/about-ECOWAS/history/ 13.12.2019).

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) 1975 yılında, henüz farklı tarihsel yörüngelere (sömürgeleştirme, dil ve idari kültürler) sahip 15 ülke arasında ekonomik işbirliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuştur yine de benzer sosyo-ekonomik koşulları paylaşmaktadır. 1980'lerde bölge organı iç savaştan çeşitli askeri ya da anayasal darbelere kadar çok sayıda siyasi krizle karşı karşıya kalır. Bu da ECOWAS'ı güvenlik gündemini bir 'temel iş' olarak benimsemeye zorlamaktadır. Bölge, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA) de dahil olmak üzere bir öncü olarak yaygın olarak kabul edilmektedir. Bölgesel diplomasi ve askeri müdahale yoluyla çeşitli krizler etkili bir şekilde ele alınmıştır. Yıllar içinde ECOWAS, çok çeşitli stratejiler, eylem planları ve programlar aracılığıyla giderek genişleyen bölgesel entegrasyon gündemini desteklemeye çalışmıştır. Başlangıçta, bölgesel organ bölgesel entegrasyonu destekleme de devlet merkezli, yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla faaliyette bulunmustur. 1990'lardan itibaren ECOWAS'ın kurumsal aktörler, sivil toplum ve iş örgütleri arasındaki yakın işbirliği yoluyla bölgesel dinamikleri 'aşağıdan' teşvik etmek için kasıtlı girişimleri olmaktadır (Bossuyt, 2016: 4).

ECOWAS, yasal belgelerinde yönetim standartlarını resmileştiren ve bu standartları savunmak için kapsamlı önlemler alan ilk Afrikalı kuruluştur (Hartmann, 2013: 7). ECOWAS'ın üç resmi dili vardır: İngilizce, Fransızca ve Portekizce ve bu ülkelerden sekizi Frankofon (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Senegal, Togo, Mali, Gine ve Nijer), beşi Anglofon (Gambiya, Gana, Liberya, Nijerya ve Sierra Leone) ve ikisi lusophone'dir (Cape Verde ve Gine-Bissau).

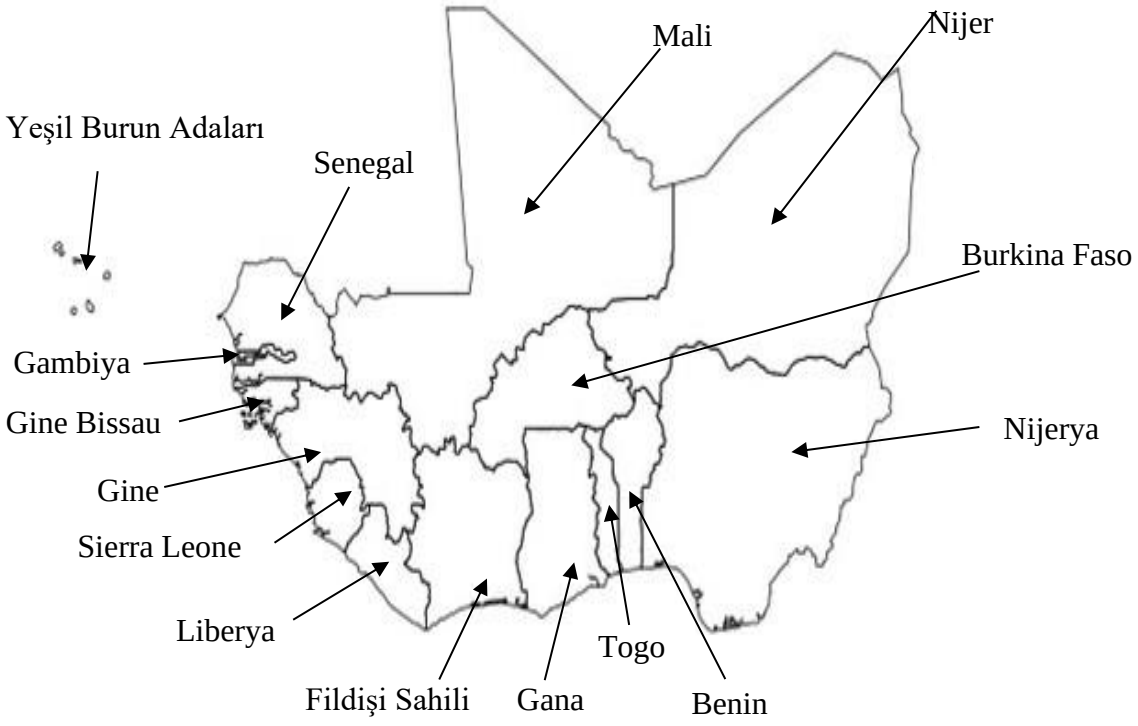
2.2. ECOWAS'IN COĞRAFİ KONUMU

Batı Afrika yaklaşık 6,2 milyon kilometrekarelik bir alanı işgal ederek on altı ülkeden oluşmaktadır. En büyük doğu-batı mesafesi yaklaşık 3.400 kilometredir, ancak en uzak kuzey-güney mesafesi 2.000 kilometreden daha azdır. Kurucu ülkelerden üçü, Burkina Faso, Nijer ve Mali kara ile çevrili ve bölgenin toplam alanının yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktadır. Batı Afrika bölgesinin yaklaşık bir kismi ya çöl ya da yarı-çöldür. Toplam karayolu ağı uzunluğu (döşeli, çakıl ve toprak) 252.561 kilometredir ve bölge için 0,041 yol yoğunluğu (ağ uzunluğu ayrılmıştır) ve

demiryolu yoğunluğu yaklaşık sıfırdır çünkü Batı Afrika'da demiryolları sadece 5.960 kilometre vardır (Floto, 2001: 94).

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, ECOWAS olarak da bilinir, Batı Afrika'da bulunan on beş ülkenin bölgesel siyasi ve ekonomik birliğidir. Bu ülkeler toplamda 5.114.162 km2 (1.974.589 sq mi) bir alandan oluşmakta ve 2015 yılında 349 milyondan fazla olan nüfusu ve her 25-30 yılda bir iki katına çıkan bir artış oranına sahiptir. Bu, Afrika kıtasındaki nüfusun yaklaşık %30'una sahiptir. Batı Afrika'nın en kalabalık şehirleri Nijerya'da İbadan ve Lagos'u; Accra, Gana'da; Fildişi Sahili'ndeki Abidjan; Ve Senegal'deki Dakar'dır. Batı Afrika ülkeleri genç bir nüfusa sahip: bu ülkelerin nüfusunun %43-49'u 15 yaşın altındadır ve 65 yaşın üzerindeki nüfusun yüzdesi çok düşüktür (Collins, 2000: 5-6).

Grafik-3: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Haritası

Kaynak: Targetmap.com

Atlantik Okyanusu Batı Afrika bölgesinin hem batısını hem de güney sınırlarını oluşturur. Kuzey sınırı Sahra Çölü'dür ve Ranishanu Bendi genellikle bölgenin en kuzey kısmı olarak kabul edilir. Doğu sınırı Benue Yalak ve Çad Gölü Kamerun

Dağı'ndan olusan bir çizgi arasında yer almaktadır. Sömürge sınırları hala çağdaş Batı Afrika devletleri arasındaki modern sınırlara yansır, etnik ve kültürel çizgileri keserek, genellikle iki veya daha fazla devlet arasında tek etnik gruplar bölünür.

2.3. ECOWAS DEMOGRAFİK YAPISI

Yaklaşık 350 milyon insana ev sahipliği eden Batı Afrika, demografik bir geçişten geçen son bölgelerden biridir ve hızla büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak ve ayak uydurmak için karşılaşılan zorluklar çok büyüktür. Ancak son 30 yılda bölgenin tarımsal üretimi nüfusundan çok daha hızlı büyüdü. Bölgenin gıda ithalatına olan bağımlılığı artmamamaktadır. Sonuç olarak, yetersiz beslenme yaygınlığı sert bir şekilde düşmüştür. Yine de, nüfusun yaklaşık yüzde 10'u hala kronik yetersiz beslenmeden muzdariptir. Piyasaların sorunsuz bir şekilde işletmesini sağlamak, gıda üretimine yapılan yatırımın artırılması ve savunmasız hanelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve temel hizmetlere (sağlık, eğitim, su sanitasyonu ve hijyen) erişimleri günümüzün önemli sürdürülebilir gıda ve beslenme güvenliği için zorluklarla ECOWAS bölgesinde mücadele edilmelidir.

ECOWAS, UEMOA ve CILSS'in politik ve teknik liderliği altında bölge iddialı bir tarım ve gıda güvenliği gündemi geliştirmiştir: Batı Afrika'nın "Sıfır Açlık" hedefi, ECOWAS Ortak Tarım Politikası, UEMOA on yıllık Topluluk Programı Tarım, ulusal ve bölgesel tarımsal yatırım programları, vb. Gıda Krizini Önleme Ağı benzersiz bir platformdur ve SWAC temel direklerinden biridir. Sahel ve Batı Afrika, uluslararası dayanışmanın olağanüstü bir örneği olan Küresel Esneklik İttifakı'na liderlik etmektedir.

1973 ve 1984'teki Sahel kıtlıkları hala birçoklarının anısına kazınmıştır, çünkü tüm dünya bu korkunç kuraklıkların felaket sonuçlarının farkına varılmıştır. O zamandan beri, Sahelian ve Batı Afrika ülkeleri bu tür felaketlerin sonuçlarından kendilerini korumakta ilerleme kaydetmiş. 1990'dan bu yana, yetersiz beslenme sıklığı bölgesel olarak %44 oranında azalmıştır, ancak ülkeler arasında düzensiz bir şekilde. 2012-14 tahminlerine göre, yaklaşık 38 milyon Batı Afrikalı hala yetersiz besleniyor ve birkaç milyon insan her yıl, özellikle kurak geçen mevsimde acil gıdaya olan ihtiyaç artmaktadir. Gıda güvenliği, bu nedenle, tüm Batı Afrika bölgesi için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Sekiz Batı Afrika ülkesi, açlık çeken insan sayısını yarıya

indiren MDG hedefine ulaşmaktadır (http://www.oecd.org/swac-expo-milano/about /westafrica/ 13.12.2019).

2.4. ECOWAS AMACI VE HEDEFLERİ

ECOWAS'ın temel amacı, yaşam standartlarını yükseltmek ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini teşvik etmektir. ECOWAS, bölgedeki çatışmalar için bir barış gücü geliştirerek bazı güvenlik sorunlarını da ele almaya çalışmaktaır. Bununla birlikte, aynı zamanda işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmek, ekonomik istikrarı korumak ve geliştirmek, Üye Devletler arasındaki ilişkileri geliştirmek ve ilerlemeye katkıda bulunmak amacıyla Batı Afrika'da bir ekonomik birlik kurulmasına öncülük etmek ve Afrika Kıtası'nın geliştirilmesinde destek bulunmaktadır. Amaçlarına ulaşmak için zamanla aşağıdakilerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (ECOWAS Revize Antlaşması, 2010: 6):

i. Gıda, tarım ve doğal kaynaklar, sanayi, ulaştırma ve haberleşme, enerji, ticaret, para ve finans alanlarında ulusal politikaların uyumlaştırılması ve koordinasyonu ile entegrasyon programlarının, proje ve faaliyetlerinin desteklenmesi, vergilendirme, ekonomik reform politikaları, insan kaynakları, eğitim, bilgi, kültür, bilim, teknoloji, hizmetler, sağlık, turizm, hukuki konular;
ii. Çevrenin korunmasına yönelik politikaların uyumlaştırılması ve koordinasyonu;
iii. Üretim işletmelerinin kurulmasının teşvikedilmesi;
iv. Taraflar arasında bütünleşmeyi geliştirmek üzere, Birlik düzeyinde bir serbest ticaret alanı oluşturmak için, üyeler arasında gümrük vergilerinin, ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergileri ve tarife dışı engellerin kaldırılması; bir dış tarifenin benimsenmesi ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikası; kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı ile ikamet ve girişim önündeki engellerin kaldırılması;

v. Ekonomik, finansal sosyal ve kültürel sektörlerde ortak politikaların benimsenmesi ve bir para birliğinin kurulması yoluyla bir ekonomik birliğin kurulması;
vi. Sınır ötesi yatırımlar ayarı ile ilgili bölgesel bir anlaşmanın kabulü yoluyla özel sektör işletmeleri ve diğer ekonomik işletmeciler tarafından ortak girişimlerin desteklenmesi;
vii. Özel sektörlerin entegrasyonuna yönelik tedbirlerin, özellikle de küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi için elverişli bir ortamın yaratılması;
viii. Uygun bir yasal ortamın oluşturulması;
ix. Tek bir Topluluk yatırım kodunun kabul edilmesine yol açan ulusal yatırım kodlarının uyumlu hale getirilmesi;
x. Standart ve önlemlerin uyumlaştırılması;
xi. Bölgenin dengeli gelişiminin desteklenmesi, her Üye Devletin özel sorunlarına dikkat edilmesi, özellikle karada kilitli ve küçük ada Üye Devletleri'nin sorunları;
xii. Özellikle kırsal kesimdeki nüfus, kadın ve gençlik örgütleri ile medya, işadamları ve kadın dernekleri gibi sosyo-mesleki kuruluşlar arasında ilişkilerin teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi, bilgi akışının teşvik edilmesi, işçiler ve sendikalar;
xiii. Demografik faktörler ve sosyo-ekonomik kalkınma arasında denge ihtiyacını dikkate alan bir Topluluk nüfus politikasının benimsenmesi;
xiv. İşbirliği, tazminat ve kalkınma için bir fon kurulması;
xv. Üye Devletlerin Topluluk hedefine ulaşmak amacıyla ortaklaşa üstlenmeye karar verebileceği diğer düzenlemeler.

Batı Afrika devletlerinin antlaşmada yer alan amaçları uygulamalarını zorlaştıran ve bazen imkansız kılan çeşitli faktörler vardır. Bu tür güçlükler ve sorunlar yetersiz altyapıyı da içeriyordu; bir yol, demiryolu, telekomünikasyon ve mal ve kişilerin serbest dolaşımı için diğer hayati bağlantılar. Ayrıca, mevcut işlerin korunması ve bazen neokolonyalizm olarak da adlandırılan yarı-sömürgeci bağların kalıcılığı ve tabandan katılımın eksikliği için de arzular olmuştur. Bunlar, Afrika birliğinin kıtasal düzeyde gerçekleşmesini engelleyen sorunlarla aynıdır. Geçmişte

Batı Afrika'da ekonomik birliğin engellediği bilinen diğer güçlükler arasında, alt bölge içinde yer alan dünya ticaretinin küçük bir oranı, ülkelerin geçmişlerinin bir sonucu olarak izlediği farklı ticari ve mali politikalar yer almaktadır. sömürge deneyimi; Afrika ülkelerinin birçoğunun İthalat vergilerinden elde edilen gelirlere olan bağımlılığı ve bazılarında yabancı sermaye girişini teşvik etmek ve endüstrileri korumak için bu tür görevlerin manipüle edilmesi; farklı para birimlerinin varlığı ve ödeme düzenlemeleri ve aralarında rekabet olmaktadır (Udogu, 1999: 55-74).

ECOWAS, aynı zamanda bölgede bir barış gücü olarak da görev yapmakta ve üye ülkeler zaman zaman siyasi istikrarsızlık ve huzursuzluk dönemlerinde bloğun üye ülkelerine müdahale etmek üzere ortak askeri kuvvetler gönderiyorlar. Son yıllarda fildişi sahiline 2003'te, Liberya'da 2003'te, Gine-Bissau'ya 2012'de, 2013'te Mali'ye ve 2017'de Gambiya'ya yapılan müdahaleler bunlara yer alir.

2.5. ECOWAS PLANLARI VE PROGRAMLARI

Stratejik planlar, genellikle bir kurum için karar verme ve etkin kaynak dağılımının sağlanması açısından bir araç olarak kullanılmaktadırlar. Bunlar dış güçlere daha iyi yanıt vermeyi kolaylaştırırlar, farklı yaklaşımlar geliştirirler, geleceğe yönelik beklentilerin belirlenmesinde görüşmeler yaparak kilit oyuncuları bir araya getirir ve ortak bir misyon ve hedefler koymaya yardımcı olurlar. ECOWAS için uygulamaya geçilen stratejik planının en önemli noktaları aşağıda belirtilmektedir (ECOWAS, 2010: 26-27):

i. Bölgenin mevcut ve gelecekteki konu ve operasyonlarına ilişkin kolektif farkındalığı arttırır;
ii. Tüm topluluk üyelerinin sürece katılmaları ve geleceklerine dair beklentilerini belirlemeleri için bir fırsat sunar;
iii. Yakın ve daha uzak bir gelecek için hizmet sunumu açısından bir “yol haritası” belirtir
iv. Geçmiş işleri yapma yöntemleri ile modern fikirler ve gelecekteki hizmet talebinin projeksiyonu arasındaki uzlaşmayı kolaylaştırır;
v. “Ne yapılması”, “neyin geciktirilebileceği veya ortadan kaldırılabileceği”, “kime hizmet verileceği”, “amaçlanan sonucun ne

olduğu" ve "hizmeti kimin, nasıl ve hangi seviyede sunacağı" üzerinde durulur;

vi. Topluluk etkinliklerine bir iletişim aracı olarak hizmet eder;

vii. Ortak bir amaç ve uyum duygusu geliştirerek topluluk içindeki moral düzeyini artırır;

viii. Topluluğun kurumlarının yeni, amaçlı ve verimli bir düzeyde faaliyet gösterme aşamasını belirler;

ix. Topluluk kurumları için operasyonel ve idari olarak yön bulmalarını sağlar;

x. Bölgesel kurumlar için zaman çizelgeleri oluşturarak, eylem planları geliştirmek için uygun bir sonuç "planlama" belgesinin geliştirilmesine yardımcı olur.

2.6. ECOWAS BÖLGELERİ

ECOWAS temelde iki alt bölgesel bloktan oluşmaktadır. Bu bloklardan biri, Batı Afrika Ekonomik ve Para Birliği (WAEMU ve bu birlik aynı zamanda Fransızca olan kısaltması UEMOA olarak da bilinir) dir. Bu birlik, 1994 yılında kurulmuştur. Söz konusu birlikte toplam sekiz ülke bulunmaktadır. Üye ülkelerin çoğunluğunda Fransızca konuşulmaktadır. Bu ülkeler, Senegal, Benin, Bukina Faso, Mali, Nijer, Togo, Gine-Bissau ve Fil Dişi Sahilleri olarak sıralanmaktadır. Birliğin en önemli amacı, Afrika Finansal Komitesi (CFA) olarak Fransız Frangı'nı ortak para birimi yapmak ve aynı gümrük birliği içinde olan ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir. WAEMU"nin ana hedefleri arasında aşağıdaki hususlar sıralanmaktadır (www.uemoa.int/en/bodies-uemoa 08.01.2020):

i. Yasal ortamın rasyonelleştirilmesi ve ülkeler arasında uyumlaştırılması,

ii. Ülke ekonomilerinin dışa açılması yoluyla ekonomik rekabet gücünün arttırılması.

iii. Makro ekonomik politikaların ve göstergelerin yakınsaması.

iv. Ortak bir pazarın oluşturulması.

v. Sektörel politikaların koordinasyonunun sağlanması.

vi. Maliye politikalarının uyumlaştırılması.

ECOWAS içinde yer alan UEMOA veya WAEMU 'nun izlediği politikalardaki ve hedeflere ulaşmadaki kararlılığı başarılı sonuçlar elde etmesine neden olmuştur. IMF‟in 2002 yılında yaptığı bir araştırmadan elde edilen bulguya göre, UEMOA (WAEMU) nın Afrika‟daki tüm bölgesel grupların içinde “entegrasyon yolunda en uyumlu organizasyon” olarak tespit edilmiştir (IMFSurvey, 2002: 275).

ECOWAS içindeki diğer bir organizasyon da Batı Afrika Para Enstitüsü (WAMI)‟dür. Bu enstitü, 2000 yılında çoğunluğu ingilizce konuşan ülkeler tarafından kurulmuştur. Üye ülkeler arasında, Nijerya, Gana, Gambiya, Sierra Leone gibi Anglophone (Anglophone: İngilizce dilini konuşan insanları ifade etmek için kullanılan kavramdır) olan ülkelerle birlikte Gine de bulunmaktadır. Daha sonra bu ülkeler arasına 2010 yılında Liberya‟da katılmıştır. Bu enstitünün birinci amacı, Batı Afrika Merkez Bankası (West African Centrak Bank: WACB) ve Batı Afrika Para Bölgesi (West African Monetary Zone: WAMZ) için ortak bir para biriminin başlatılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için, asimetrik şokların etkilerini en aza indirmek ve parasal birliğin üye ülkelerin belirli nicel ve nitel ölçütlere yakınlaşmalarını sağlamak gerekmektedir

Bu amaca ulaşmanın dışında söz konusu Enstitünün, ticaret ve finansal sektör entegrasyonunu sağlamak, ödemeler sistemini geliştirmek ve istatistiksel uyumu kolaylaştırmak için gerekli önlemleri almak gibi görevleri de bulunmaktadır. Öte yandan, WAMZ‟ nde yer alan ülkelerin çoğu, halen para birimlerinin zayıf olmasından ve iyi yönetilmeyen merkez bankaları tarafından maruz kaldıkları kronik bütçe açıklarından dolayı sorun yaşamaktadırlar.

Bütün bunlardan sonra her iki organizasyonun da hemen hemen aynı amaçları benimsediklerini anlaşılmaktadır. Böylece bölgenin, Batı Afrika'da ortak bir parasal bölge oluşturmak için söz konusu organizasyonların tek bir çatı altında birleştirilmesi öngörülebilir (www.uemoa.int/en/bodies-uemoa 08.01.2020).

2.7. ECOWAS TİCARET VE EKONOMİK PERFORMANSININ ANALİZİ

Batı Afrika kıtası, nüfusunun üçte birine ev sahipliği yapmaktadır. Dünyanın en hızlı büyüyen nüfusları ve hızlı kentleşme eğilimleri, iklim hassasiyeti, çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık, vb. ile gıda güvenliği sorunu özellikle bu bölgede hızlıdır. Bu

nedenle, bunun öneminden biri de üye devletler için kolektif kendi kendine yeterlilik elde etmektir. Batı Afrika bölgesini Serbest Ticaret Bölgesi olarak tanıtmak için ana operasyonel araç olan ECOWAS Ticaret Serbestleştirme Programı (ETLS) adı verilen tam bir ekonomik ve ticari birlik kurarak tek bir büyük ticaret bloğu oluşturmuştur. Bu, ölçek ekonomileri için fırsatlar yaratmasından ve gıdaların ve malların bol miktardan açık alanlara akmasına olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır.

2.7.1. ECOWAS'ta Makroekonomik Göstergeler

Birçok Afrika ekonomisi son yirmi yılda daha sert dış koşullarla uğraşmaktadır. ECOWAS ekonomilerinin ekonomik performansı ve büyümesi çok zorlu hale gelmiştir ve bu araştırma ve tartışmaları gerektirmiştir. Büyüme oranlarındaki dalgalı eğilimler, hem iç hem de dış etkenlerden büyük ölçüde etkilenen kötü ekonomik performansı yansıtmaktadır. İç faktörler kısmen 1990'ların önceki dönemlerinde özellikle Liberya, Sierra Leone, Gine ve Fildişi Sahili'nde yaşanan sivil huzursuzluğun uzaması nedeniyledir ve katma değer olmadan monokültür üretimiler. Dış etkenler büyük ölçüde bölge tarafından üretilen birincil malların düşük uluslararası fiyatları; dünya talep ve arzını etkileyen Asya krizi; ve kalkınma ortaklarının bölgeye resmi kalkınma yardımının serbest bırakılmasındaki tutumlarını bekleyip görmektedir (Sherif, 2008: 6).

İç faktörlere ek olarak, Batı Afrika'daki 2014-2016 yılları arasında Ebola salgını güneydoğu Gine'nin kırsal kesiminde başladı, birkaç hafta içinde kentsel alanlara ve sınır ötesine yayıldı ve birkaç ay içinde küresel bir salgına dönüşmektedir. Bu dönemlerde, hane halkı gelirleri azaldı ve virüsten en çok etkilenen ülkelerde yoksulluk artmaktadır. Dünya Bankası'nın 2016'da yayınladığı güncellenen rapora göre, Ebola salgınının Liberya, Gine ve Sierra Leone üzerindeki genel etkisinin 2,8 milyar dolar olduğu tahmin edilir. Hem uluslararası hem de iç ticaret, virüsün bulaşmasını önlemek için ulaşıma getirilen kısıtlamalar olduğu için büyük ölçüde azalmaktadır. Birçok ülke ekonomik olarak turizme güvenir. Ebola salgını nın haberinin turistlerin Batı Afrika'daki ülkelere seyahat etmesini engellemesi nedeniyle Gambiya gibi komşu ülkeler turizm sektöründe büyük bir düşüş yaşamaktadır. Üç Batı Afrika ülkesindeki tarım, tarımsal ürünlerin tüketim alanlarına taşınması bir toplanma

olarak olumsuz etkilenmiştir. 2016'da liberya'da çalışanların sayısında yüzde 40'lık bir düşüş yaşandı ve Sierra Leone'deki özel sektör işçilerinin yarısını kaybetmektedir.

Bölge, tüm insani kalkınma göstergeleri açısından özellikle düşük sırada yer almaktadır. On üç ECOWAS ülkesi düşük İnsani Gelişim kategorisinde sınıflandırılmıştır ve nüfusun %60'ının günde bir dolardan daha az bir parayla yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu demografik büyüme, hızlı kentleşme, kitlesel gençlik işsizlik ve çevresel bozulma ile bileşik. Paradoks bu ülkelerin çoğu doğal kaynaklar açısından zengin ve (büyük ölçüde bu nedenle) son yıllarda yüksek büyüme oranları onlar vardır. Ancak siyasal seçkinlerin ekonomik kiraları ve doğal kaynakları kontrol etmek için kullandıkları "sıfır toplamlı" yaklaşım, kapsayıcı kalkınma yaklaşımlarına izin vermemektedir. Bu da, sosyal sözleşmenin ve ilgili devlet, vatandaşlık, demokrasi veya yönetim kavramlarının devam eden kırılganlığına katkıda bulunur (Bossuyt, 2016: 7).

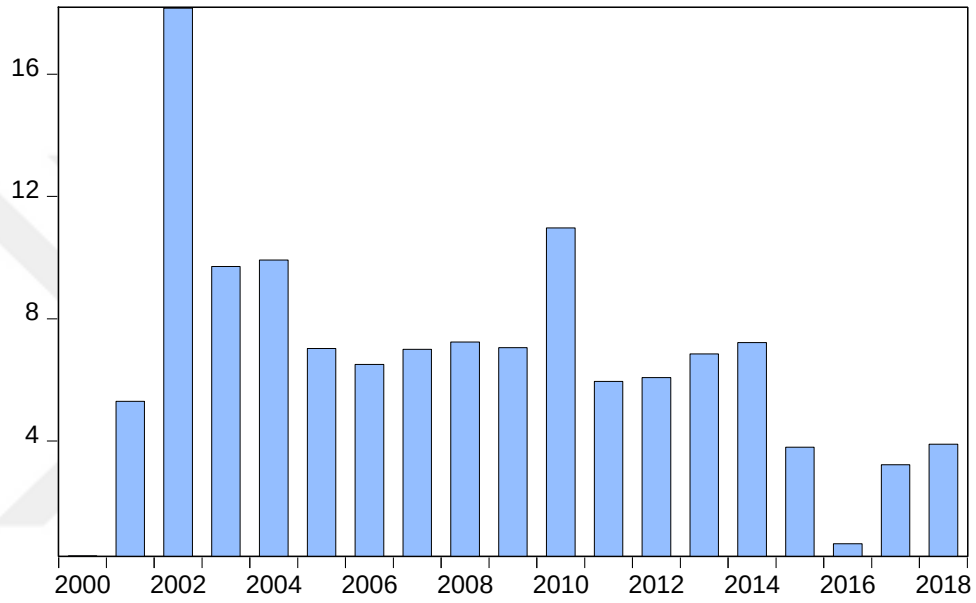
2.7.2. ECOWAS'ta Büyüme

Afrika'nın yüzey alanı ve nüfusunun sırasıyla %17 ve %30'unu temsil eden Batı Afrika (veya ECOWAS), 2015 yılında, tüm kıtada mevcut fiyatla GSYİH'nın %28'ini ve Sahra-altı Afrika'nın GSYİh'sının %40'ını oluşturan üretim açısından en iyi performans gösteren bölgelerden biridir. Büyüme oranları zaman içinde ve Batı Afrika ülkeleri arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler, 2017 ve 2018'de bile yüzde 7'yi aşan yüksek büyüme yaşadı. Dokuz ülke 2017 ve 2018'de en az yüzde 5'lik bir büyüme kaydetti ve bunların dördü (Fildişi Sahili, Gine, Mali ve Senegal) 2014-16'dan bu yana bu oranda büyür. Bu hızlı büyüyen ülkede performans tarım tarafından tahrik edilmiştir. Ancak tarımı tamamlamak için başka sektörler ortaya çıkmaktadır. Fildişi Sahili'nde, 2011 siyasi krizinin sonundan bu yana özel sektörün yenilenen dinamizmi sayesinde üretim toparlandı ve enerji sektörü ve iç tüketim de daha yüksek bir oranda büyümeye katkıda bulundu. Gine'de, madencilik sektörüne yapılan yatırımlar büyümenin sürmesine yardımcı oldu. Gine dünyanın boksit rezervlerinin yaklaşık yüzde 40'ına ve dünyanın en büyük demir cevheri yataklarına sahiptir (AFDB, 2019: 5).

ECOWAS bölgesinin reel büyümesi 2000'in başından 2014'e kadar sürekli olarak %5'in üzerinde olmuştur ve bu da özellikle Batı Afrika'nın ekonomik güç

merkezi olan Nijerya ekonomisinin dinamizmi (bölgenin GSYİh'sının yaklaşık %70'i) tarafından yönlendirilmiştir. Bölgenin ekonomik tahminleri, Nijerya ekonomisindeki dalgalanmaları yansıtan bu döngüsel önyargının temelini açıkça desteklemaktadır. Aşağıdaki grafikte, sabit yerel para birimine dayalı piyasa fiyatlarındaki GSYİh'nın yıllık yüzde büyüme oranı gösterilmektedir.

Grafik-4: ECOWAS Reel GSYİH Büyüme Oranı (2000-2018)

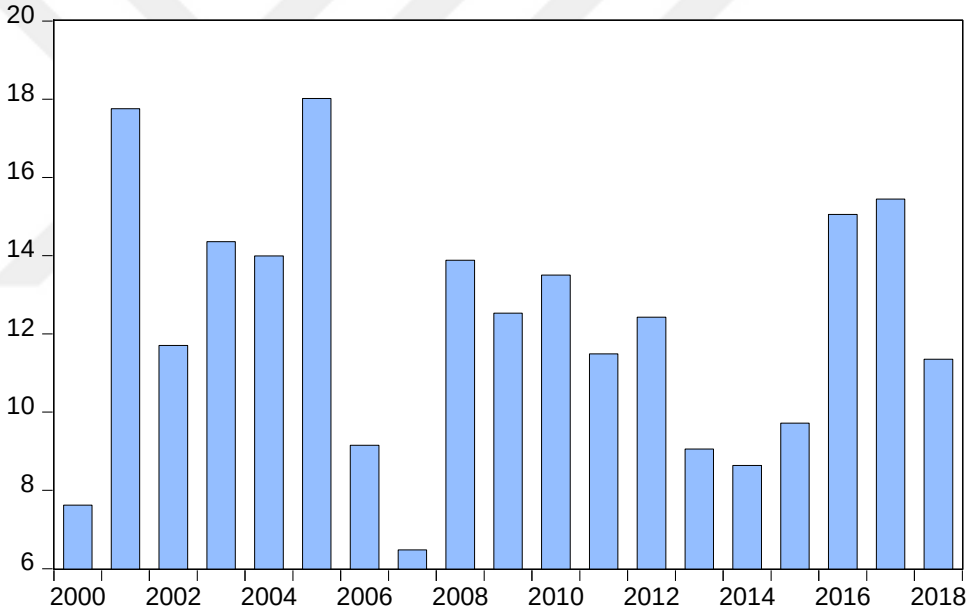
Kaynak: AFDB 2018

Büyüme beklentileri, 2016 yılında% 0.6 gibi beklenen bir ekonomik durgunluk olduğunu ve bunun yaklaşık yirmi yıldır benzeri görülmemiş bir ekonomik durgunluk olduğunu göstermektedir. Bölgenin büyüme dinamiklerinde yaşanan bu önemli yavaşlamanın temel nedeni, 2014'ün son çeyreğinden bu yana en az %50 oranında gerileyen petrol başta olmak üzere emtia fiyatlarındaki düşüştür. Afrika'nın en büyük petrol üreticisi olan Nijerya ekonomisi üzerindeki petrol fiyatlarındaki ani düşüşün olumsuz kümülatif etkileri oldukça kritiktir ve şu şekilde özetlenebilir: İhracat gelirlerindeki sert düşüş, Naira'nın yüksek bir değer kaybı, reel GSYİh'da düşüşle sonuçlanan, 2015 yılında %2,7'ye karşı sert bir düşüş -1,7'ye düşmesi beklenmektedir (ECOWAS Report, 2016: 29). Düşüşün bir diğer nedeni de ECOWAS ülkelerindeki hemen hemen tüm sektörleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen Ebola salgınının verdiği ihracat şokudur.

2.7.3. ECOWAS'ta Enflasyon

Odak noktamız tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ile ölçülen enflasyondur. Kısmen genişlemeci mali politika ve arz tarafındaki kısıtlamalardan beslenen enflasyon, ECOWAS bölgesindeki yatırım ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye karşı bir sorun olmaya devam etmektedir. Enflasyon 2001 yılında keskin bir şekilde yükseldi, 2007'de geriledi ve 2017'de yüzde 15,4'e yükselirken, 2018'de yüzde 11,4'e gerilemektedir. Aşağıdaki grafikte, üye ülkelerdeki ortalama bir tüketici tarafından satın alınan mal ve hizmet sepetinin satın alma maliyetindeki değişiklikleri (enflasyon) gösteren Tüketici fiyat endeksi gösterilmektedir.

Grafik-5: ECOWAS Enflasyon Oranı (2000-2018)

Kaynak: AFDB 2018

Bu dönemde ECOWAS'da ortalama enflasyon oranı yüzde 12,3 olarak gerçekleşti ve cemac'ten sonra ortalama yüzde 4,4'lük artış kaydeden ikinci en iyi performans gösteren oran olmaktadır. ECOWAS'daki ortalama enflasyon, aynı dönemde Afrika'nın yüzde 18,9'luk ortalamasının yüzde 7 altında gerçekleşmektedir. 2019'da bir sonraki yıl, her iki durumda da tek haneli rakamlarda kalan seviyelemenin biraz artması öngörülür. Bu tahminler, para ve mali politikaların sağlam yönetimi de dahil olmak üzere enflasyonist baskıyı ortadan kaldırma çabalarına ve özellikle Nijerya gibi net petrol ihracatçıları için istikrarlı yakıt ve enerji fiyatlarına dayanır.

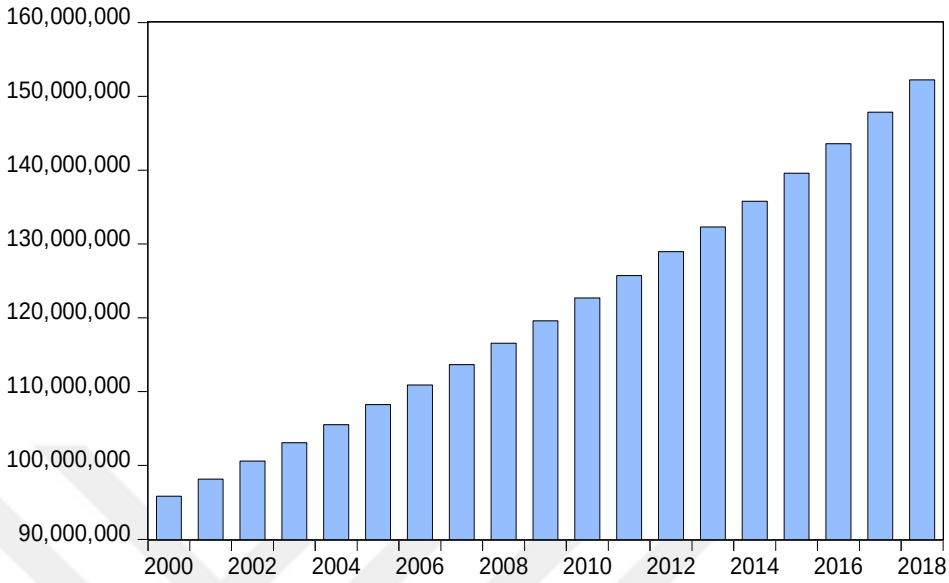
Projeksiyonlar ayrıca, başta Nijerya'nın Lagos-İbadan standart göstergesi demiryolu olmak üzere çeşitli altyapı projelerinin tamamlandığını ve mal fiyatları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu da varsaymaktadır (AFDB, 2019: 11-12). Projeksiyonun bir diğer nedeni de, Başta Gambiya ve Senegal olmak üzere bölge ülkeleri arasındaki ticareti kolaylaştıracak Senegambia köprüsünün Ocak 2019'da tamamlanması desteklemktedir.

2.7.4. ECOWAS'TA İstihdam

Yüksek işsizlik Batı Afrika'da önemli bir sosyoekonomik ve politika sorunu sunmaktadır. 2010'da yüzde 4,2 olan işsizlik oranı 2015'te yüzde 3,7'ye geriledikten sonra, bölgenin ortalama işsizlik oranı 2018'de yüzde 5,2'ye, en düşük işsizlik oranı Nijer'de (yüzde 0,4) ve en yüksek işsizlik oranı Cabo Verde'de (yüzde 10,3) gerçekleşmektedir. Yüksek işsizlik oranlarına sahip diğer ülkeler arasında Gambiya, Mali ve Nijerya yer alır. Batı Afrika'daki işsizlik, çoğu büyük ölçüde kayıt dışı tarım ve hizmet sektörlerinin hakim olduğu bireysel ülkelerdeki ekonomik yapıyı ve nüfus dinamiklerini yansıtmaktadır. Bu ekonomilerin kayıt dışı ve geçim niteliği, ülkelerin kazançlı ve üretken istihdam fırsatları yaratma kapasitelerini sınırlayabilir. İşsizlik verileri, yüksek kayıt dışı istihdam, yetersiz istihdam ve genç işsizliği maskelediği için aldatıcıdır. Veriler, kayıt dışılığın istihdam yaratma ve yüksek nüfus artışı üzerindeki uzun vadeli yapısal etkilerini de yansıtmamaktadır. Örneğin, Nijerya'daki resmi istatistikler, 2016'daki durgunluk döneminde işsizliğin keskin bir şekilde arttığını ve durgunluğun etkilerinin daha belirgin hale gelmesiyle yükseliş eğilimini sürdürerek devam ettiğini gösterir. Genç işsizlik genellikle yetişkin işsizliğinden çok daha yüksektir genellikle bu oran iki katı olmaktadır (AFDB, 2019: 21).

İstihdam 2000 yılından itibaren artması ve 300 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olmasına rağmen, nüfusunun sadece yarısı aktif olarak çalışmaktadır. Yüksek genç işsizliği sosyal hoşnutsuzluğun tarifidir. İşsiz gençler Boko Haram gibi radikal militan gruplara alınmaya karşı savunmasızdır. Batı Afrika, daha fazla fırsat bulmak için Sahara Çölü veya Akdeniz'i geçerek hayatlarını riske atarak çok sayıda göçmenin yoksulluktan kaçmak için ayrıldığını görmektedir.

Grafik-6: ECOWAS'ta İşgücü

Kaynak: AFDB 2018

Afrika'da işsizlik, işgücü arzı ile ilgili görece yavaş endüstriyel genişleme oranı nedeniyle bugün Batı Afrika ülkelerinin karşılaştığı bir diğer sorun ekonomik sorundur. Batı Afrika'da güvenilir işsizlik rakamları elde etmek zor, sadece bazı işsizler kayıt yaptırmaya zahmet etmediği için değil, aynı zamanda işsizliği ağırlıklı olarak mevsimsel tarım ortamın olması nedeniyle işsizliği tanımlamak zor olmaktadır. Genellikle bölgenin birçok ülkesinde işsizliğin yüksek olduğuna ve bu rakamın bireysel Batı Afrika ülkeleri tarafından sosyal hizmetlerin sağlanmasına yönelik etkileriyle arttığına inanılmaktadır (Mytelka, 2004, s.73).

Tablo-4: ECOWAS Üyeleri ve İktisadi Göstergeleri

Ülke	Alan (km^2)	Nüfus	GSYİH (RBO)	GSYİH (SAGP)	Kişi başına GSYİH (SAGP)
	4,033	568,373	4%	3.777 milyar	7,000
Yeşil Burun Adaları	İhracat $189 milyon	Ithalat $836.1 milyon	Enflasyon 0.8%	Bütçe Açığı/GSYİH -3%	İşgücü/İşsizlik oranı 196,100 / 9%

Gambiya	Alan (km^2) 11,300	Nüfus 2,100,000	GSYİH (RBO) 4.6%	GSYİH (SAGP) 5.556 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $2500
	İhracat $72.9 milyon	Ithalat $376.9 milyon	Enflasyon 8%	Bütçe Açığı/GSYİH -2.6%	İşgücü/İşsizlik oranı 777,100 / 8.91%
Gine	Alan (km^2) 245,857	Nüfus 11,855,411	GSYİH (RBO) 8.2%	GSYİH (SAGP) $27.97 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $2,200
	İhracat $3.514 milyar	Ithalat $4.799 milyar	Enflasyon 8.9%	Bütçe Açığı/GSYİH -0.5 %	İşgücü/İşsizlik oranı 5.558 milyon / 2.7%
Gine Bissau	Alan (km^2) 36,125	Nüfus 1,833,247	GSYİH (RBO) 5.9%	GSYİH (SAGP) $3.171 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1,900
	İhracat $328.1 milyon	Ithalat $283.5 milyon	Enflasyon 1.1%	Bütçe Açığı/GSYİH -1.3%	İşgücü/İşsizlik oranı 731, 300 / 4.03%
Liberya	Alan (km^2) 111, 369	Nüfus 4, 809, 768	GSYİH (RBO) 2.5%	GSYİH (SAGP) $6.112 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1,300
	İhracat $260.6 milyon	Ithalat $1.166 milyon	Enflasyon 12.4%	Bütçe Açığı/GSYİH -4.3%	İşgücü/İşsizlik oranı 1.677 milyon / 2.8%
Mali	Alan (km^2) 1,240,192	Nüfus 18, 429, 893 Ithalat	GSYİH (RBO) 5.4%	GSYİH (SAGP) $41.22 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $2,200
	İhracat $3.06 milyar	$3.644 milyar	Enflasyon 1.8%	Bütçe Açığı/GSYİH -2.9%	İşgücü/İşsizlik oranı 6.447 milyon / 7.9%
Senegal	Alan (km^2) 196,722	Nüfus 15,020,945	GSYİH (RBO) 7.2%	GSYİH (SAGP) $54.8 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $3,500
	İhracat $2.362 milyar	Ithalat $5.217 milyar	Enflasyon 1.3%	Bütçe Açığı/GSYİH -3.6%	İşgücü/İşsizlik oranı 6.966 milyon / 48%
Sierra Leone	Alan (km^2) 71,740	Nüfus 6,312,212	GSYİH (RBO) 3.7%	GSYİH (SAGP) $11.55 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1, 600
	İhracat $2,362	Ithalat $1.107	Enflasyon 18.2%	Bütçe Açığı/GSYİH -7.9%	İşgücü/İşsizlik oranı 2.972 milyon / 15%

Benin	Alan (km^2) 112, 622	Nüfus 11, 340, 504	GSYİH (RBO) 5.6%	GSYİH (SAGP) $25.39 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $2,300
	İhracat $1.974 milyar	Ithalat $2.787 milyar	Enflasyon 0.1 %	Bütçe Açığı/GSYİH -6.2%	İşgücü/İşsizlik oranı 3.662 milyon / 1%
Burkina Faso	Alan (km^2) 274, 200	Nüfus 19,742, 715	GSYİH (RBO) 6.4%	GSYİH (SAGP) $35.85 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1, 900
	İhracat $3.14 milyar	Ithalat $3.305 milyar	Enflasyon 0.4%	Bütçe Açığı/GSYİH -7.9%	İşgücü/şsizlik oranı 8.501 milyon / 77%
Gana	Alan (km^2) 238, 533	Nüfus 28, 102, 471	GSYİH (RBO) 8.4%	GSYİH (SAGP) $134 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $4,700
	İhracat $13.84 milyar	Ithalat $12.65 milyar	Enflasyon 12.4%	Bütçe Açığı/GSYİH -6%	İşgücü/İşsizlik oranı 12.49 milyon/ 11.9%
Fildişi Sahili	Alan (km^2) 322, 463	Nüfus 26, 260, 582	GSYİH (RBO) 7.8%	GSYİH (SAGP) $97.16 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $3,900
	İhracat $11.74 milyar	Ithalat $9.447 milyar	Enflasyon 0.8%	Bütçe Açığı/GSYİH -4.2%	İşgücü/İşsizlik oranı 8.747 milyon / 9.4%
Nijer	Alan (km^2) 1.267	Nüfus 19, 866,231	GSYİH (RBO) 4.9%	GSYİH (SAGP) $21.86 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1,200
	İhracat $4.143 million	Ithalat $1.829 milyar	Enflasyon 2.4%	Bütçe Açığı/GSYİH -5%	İşgücü/İşsizlik oranı 6.5 milyon 0.3%
Nijerya	Alan (km^2) 923, 768	Nüfus 203,452,505	GSYİH (RBO) 0.8%	GSYİH (SAGP) $1.121 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $5,900
	İhracat $1.146 milyar	Ithalat $32.67 milyar	Enflasyon 16.5%	Bütçe Açığı/GSYİH -1.8%	İşgücü/İşsizlik oranı 60.08 milyon / 16.5%
Togo	Alan (km^2) 56, 785	Nüfus 8,176,449	GSYİH (RBO) 4.4%	GSYİH (SAGP) $12.97 milyar	Kişi başına GSYİH (SAGP) $1, 700
	İhracat $1.046 milyar	Ithalat $1.999 milyar	Enflasyon -0.7%	Bütçe Açığı/GSYİH -3.8%	İşgücü/İşsizlik oranı 2.595milyon/6.9%

Kaynak: Dünya Bankası, 2017

2.8. TİCARET VE İKTİSADİ BÜTÜNLEŞMENİN ETKİLERİ

Günümüzün dünyasında ticaret çok önemli bir unsurdur. Ülkeler ulusal kalkınmalarını dünya ekonomisi bağlamında sürdürmek zorundadırlar. Ticaret, küresel ekonomiye ve yatırıma kanal olan ülkeler arasındaki bağlantıların yoğunlaşması anlamına gelir ve bu nedenle yoksullukta daha büyük azalmalar yaşanmıştır. Ne yazık ki, düşük gelirli birçok ülke, yetersiz politikalar, kurumlar, altyapı, iç nedenler ve ithalat ve yüksek ihracat fiyatları göz önünde bulundurularak yüksek standartlara sahip zengin ülkelerin ekonomik politikaları ile küresel ekonomiye entegre olma çabalarında engel olmuştur.

Ticaret, hem küresel hem de bölge içi terimler dolayısıyla büyük bir potansiyele sahip olduğundan Batı Afrika'da ekonomik büyüme ve kalkınma için gereklidir. Bölge içi ticaret gerçekleşir, ancak çoğunlukla gayri resmidir ve genellikle potansiyelinin çok altında kabul edilir. Önemli bölgesel politika çerçevelerinde belirtildiği gibi, bölge içi ticaretin daha da geliştirilmesinin sürdürülebilir kalkınma ve gıda güvenliği açısından hayati önem taşıdığına inanılmaktadır. Ayrıca, sınırlar genellikle üretim alanlarını en yakın piyasadan ayırır.

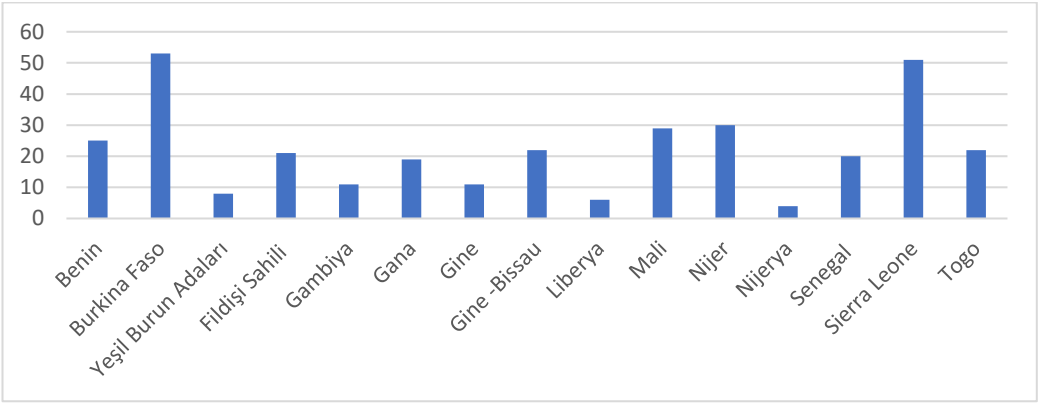
2000 yılında, UEMOA da sonunda ECOWAS tüm kapsayacak şekilde genişletilmiş bir gümrük birliği olur. Ancak, hem iç liberalleşmenin hem de ortak dış tarifenin gerçek olarak uygulanması çok yavaş olmuştur ve uygulamada birçok üye ülke hala yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememektedir. Bir sorun, yüksek tarife zirveleri ve çeşitli ürünler üzerinde tam ithalat yasakları ile çok karmaşık bir tarife yapısı korur Nijerya, entegrasyonudur. Komisyonu, Topluluk Parlamentosu, Adalet Divanı ve ECOWAS Yatırım ve Kalkınma Bankası da dahil olmak üzere bölgesel entegrasyon sürecini desteklemek ve yönetmek için birkaç bölgesel kurum oluşturulur. Ticaret politikasının ötesinde, çeşitli alanlarda ek entegrasyon adımları atılır. Örneğin, 2004 yılında güvenlik ve çatışmaönleme, sağlık ve eğitim, tarım, ticaret ve ulaşım gibi alanlardaki projeleri desteklemek amacıyla Sınır Ötesi Girişim Programı (CIP) başlatılmıştır. Ayrıca, dokuz üye ülkenin vatandaşları, bölgenin herhangi bir ülkesine vizesiz seyahat etmelerine olanak tanıyan ECOWAS pasaportunu kullanır (Uexkull, 2012: 417).

Toplulukta ticaret evrimseldir. Eski ticaret bağlantıları hala bölgede iş alışverişi sürdürmek için güvenilen olduğu zaman varmaktadır. Ancak şu anda uyandırılan şey,

kalkınma boyutuyla ticarettir. ECOWAS, kuruluşundan bu yana, bölge içi ticareti artırmak, ticaret hacmini artırmak ve genellikle ECOWAS vatandaşlarının ekonomik refahını olumlu yönde etkileyecek şekilde bölge içindeki ekonomik faaliyetleri harekete geçirir. Ticaret politikası aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması nı sağlamak amacıyla devletlerin siyasi seçimleri ve kalkınma öncelikleri göz önünde bulundurularak bölgenin dünya ekonomisine sorunsuz bir şekilde entegrasyonunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır (ECOWAS, 2016 ECOWAS.int/ECOWAS-sectors/trade/25.12.2019).

ECOWAS bölgesinde, topluluk içi ticaret toplam ticaretin %10,9'una sahiptir. Ancak Nijerya hariç tutulduğunda, bu oran %23,2 (ihracat için %27,1 ve ithalat için %20,9) olur. Tüm REC'ler gibi, toplum içi ticaretin yoğunluğu tüm üye ülkeler için aynı değildir. Özellikle, bölgenin denize kıyısı-olmayan üç ülkesi, Burkina Faso, Mali ve Nijer, ECOWAS içi ticaretin ana aktörleridir. Burkina bölge içi ticaretin en yüksek oranına, %53 ve Nijerya en düşük %4'tür. Nijerya'nın ECOWAS ihracat ve ithalatının %76'sı ve %46'sı sermayeye sahiptir (ECA, 2012). Ancak bölge içi ticaretteki payı ithalatta sadece %10, ihracatta ise %35'tir. Nijerya'nın bölge içi ticareti artırma çabası Topluluk içi ticareti önemli ölçüde artırabilir. Sunulan ECOWAS uluslararası ticaret istatistikleri, alt bölgede ticari katılımın düşük düzeyde, ihraç edilen ve birincil ürünler üzerinde yoğunlaşan bu malların sınırlı kümesi ve bu ticaret ortaklarının çeşitlendirilmesi eksikliğinin altını çizer. Bu gerçekler ECOWAS'ın dünya pazarında talep edilen malları üretebilme yeteneği ve faydalı ticaret anlaşmaları yapma becerisi hakkında soru işaretleri doğurmaktadır (Wonyra, 2017: 6-7).

Grafik-7: ECOWAS Ülkelerinin ECOWAS İçi Ticareti

Kaynak: UNCTADstat, 2017

ECOWAS Ticaret Serbestleştirme Programı ticaret engellerini ortadan kaldırdı ve ticaret bağlantıları geliştirmek, bazı malların serbest dolaşımını kolaylaştırmak, kademeli gümrük ve vergileri ortadan kaldırmak ve yavaş yavaş gümrük vergileri ve tarife dışı engelleri ortadan kaldırmak amacıyla ticareti tamamen serbestleşme olmaktadır. Bölgede işlem gören farklı ürünler vardır, ancak önemli ürünler şunlardır:

Sadece petrol ürünleri 2015 yılında ECOWAS içi ticaretin yüzde 48,4'ünü oluşturur. Buna ek olarak, canlı sığırlar, tahıllar, yumrular, kökler ve bunların türevleri, bitkisel yağlar, vb. dahil olmak üzere, çoğunlukla gayri resmi olarak ticareti yapılan ve bu nedenle kötü belgelenen başka ürünler de vardır (CACID, 2012). Bu bağlamda, son Ocak 2016 Dünya Bankası Küresel Ekonomik Beklentiler raporu, Nijerya ile komşu ülkeler arasında resmi istatistiklerde kısmen yakalanan güçlü gayri resmi sınır ötesi ticaret bağlantılarının varlığını vurgulamıştır (UNCTAD, 2018: 4). Aşağıdaki şekil Afrika'daki bölgesel ticaret blokları arasında bir karşılaştırma yapmaktadır.

Tablo-5: Ticarete Konu Mallar (milyon $ ve yüzde pay; 2015)

	ABD doları milyon	Paylaş (yüzde)
Petorleum yağları, Bitüm.Malzemeler, ham yağlar	3140	31.40
Petorleum yağları, Bitüm yağları) % 70 yağ	1707	17.0
Kireç, çimento, fabrica, inşaat malzemesi (cam, kil hariç)	342	3.4
Tütün, imal	250	2.5
Yenilebilir ürünler ve hazırlık	242	2.4
Parfümeri, kozmetik veya tuvalet hazırlığı (sabunlar hariç)	234	2.3
Sabit bitkisel katı ve sıvı yağlar, ham, rafine,	225	2.2
Plastik makaleler	216	2.1
Elektrik akımı	182	1.8
Ayakkabı	148	1.5

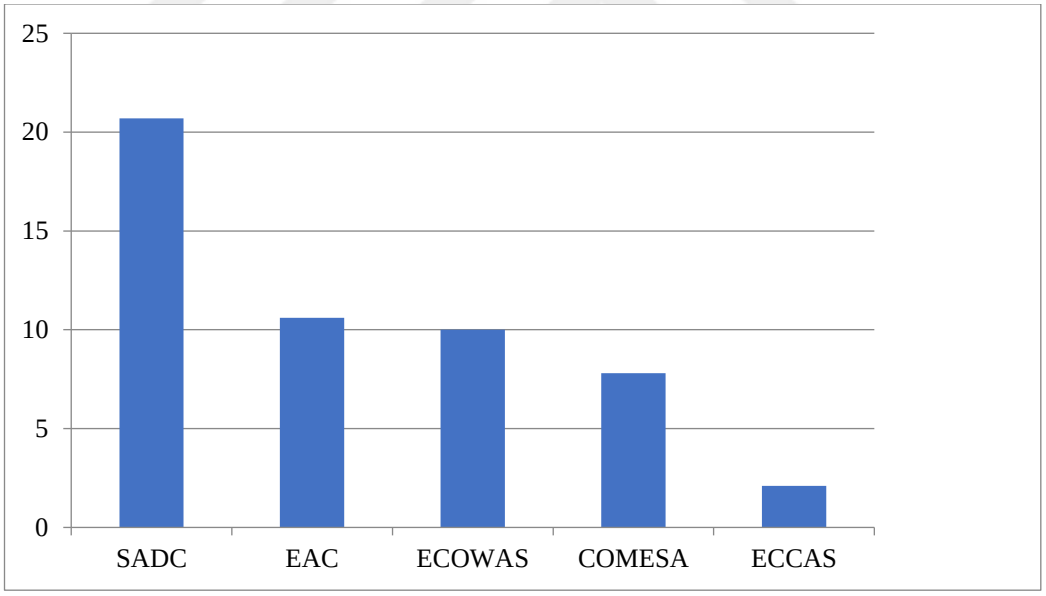
Kaynak: UNCTADstat, 2018

ECOWAS'ın mal ticaretinin (ihracat ve ithalat toplamı) 2015 yılında 190 milyar ABD Doları olarak tahmin edilirken, bölgesel ticaret toplam ticaretin yaklaşık yüzde

10,0'ını temsil etmektedir. ECOWAS, Afrika'daki diğer bölgesel ekonomik topluluklarla karşılaştırıldığında SADC ve EAC'nin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. 15 üye devletten dört ülke, Nijerya, Fildişi Sahili, Gana ve Senegal, grup içi ticaretin önemli bir kısmını ele geçirdi. Bu dört ülke, grup içi ihracat ve ithalatın sırasıyla yüzde 83,3'ünü ve yüzde 63,6'sı için hesap verdir (UNCTAD, 2018: 3).

Afrika RECs arasında, SADC toplumda en yüksek oranlardan birine sahiptir. Bu performans Botsvana, Namibya, Svaziland ve Zambiya gibi ülkelerde işlemin yoğunluğu nedeniyle mümkündür. Güney Afrika, topluluk içi ihracatın %51'ini oluşturan bölgenin açık ara en büyük oyuncusudur. Öte yandan, topluluk içi ithalat ile, Botsvana, Namibya ve Svaziland arkasında, dördüncü sırada Zambiya tarafından itilir. SADC'de, COMESA ve ECOWAS'da olduğu gibi, en büyük ekonomi, özellikle topluluk içi ithalat söz konusu olduğunda, topluluk içi ticaretin her zaman ana oyuncusu değildir (Wonyra, 2017: 6-7).

Grafik-8: ECOWAS ve Seçilen REC'lerde Bölge İçi Ticaretin Payı (2015,%)

Kaynak: UNCTADstat, 2018

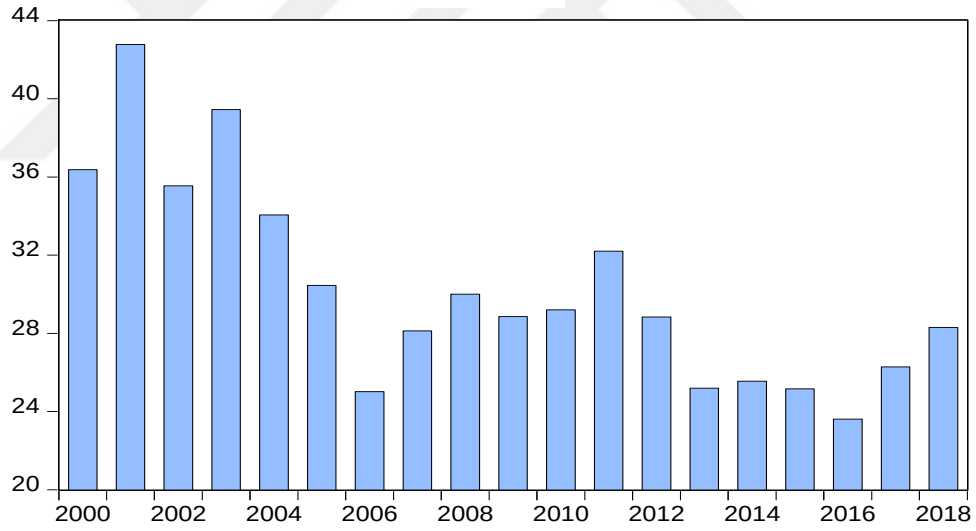
Bireysel ülkeler beklendiği gibi iyi performans gösterebilir, ancak ECOWAS, özellikle ekonomik büyüme oranını artırma konusunda, ekonomik performansını önemli ölçüde artırabilecek önemli bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bu durum, bazı ülkelerdeki (Nijerya, Benin) verimli petrol ve madencilik sektörlerinin yanı sıra bölgedeki ekonomilerin en önemli ayağı olarak kabul edilen tarım sektörü için de

geçerlidir. Buna ek olarak, mineral ve hidrokarbontalebi, Doğrudan Dış Yatırım (DDY), olumlu yağış ve kalkınma yardımı da bölgenin büyümesi üzerinde olumlu etki yaratabilecek varlıklardır.

2.9. AFRIKA DIŞINDA ECOWAS TİCARETİ

ECOWAS'ın dış ticareti birkaç ürünün hakimiyetindedir ve çıkarıcı endüstrilerden gelen yakıtların üstünlüğü nedeniyle yerel katma değer üretir. Bunlar dörtte üçünü (%75) temsil eder ihracatın (yeniden ihracat hariç) ve ağırlıklı olarak Nijerya tarafından sağlanmaktadır. Kakao ve kakao gıda preparatları, değerli taşlar ve ikinci olarak pamuk, yenilebilir meyve, kauçuk, plastik, ahşap ve ahşap ürünleri, balık ve kabuklu deniz ürünleri, yakıt ile birlikte, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'nun başlıca ihracat ürünleridir.

Grafik-9: ECOWAS'ın Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİh'nın %'si olarak)

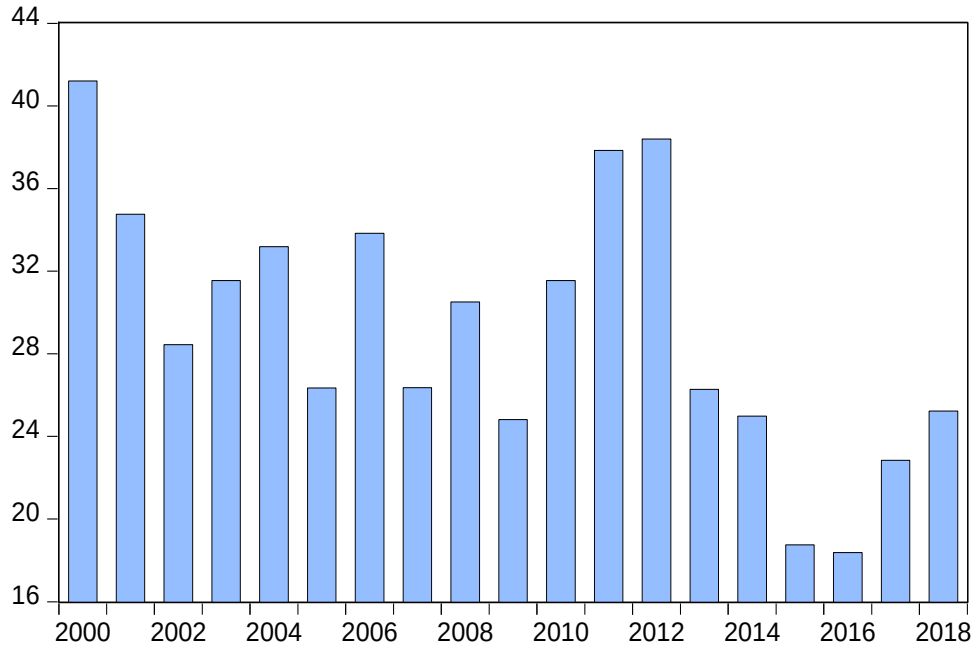
Kaynak: AfDB 2018

Avrupa, ECOWAS ihracatının yaklaşık %28'ini, %23'ünü Avrupa Birliği'ne oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Meksika'yı kapsayan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği'nin (NAFTA) %40, %34'ünü oluşturur. Ticaret açıklığı Asya ülkeleri ve Okyanusya'da önemli bir atılım göstermektedir. ECOWAS'ın ihracatı, bu işlemlerin %87'sini oluşturan Nijerya ve Fildişi Sahili'nin hakimiyetindedir. Nijerya bölgesel ihracatın %77'sini, Fildişi Sahili'ni ise %10 oranında sağlamaktadır. Gana ve Senegal ise sırasıyla %4 ve %2 ile üçüncü ve dördüncü sırada yer alıyor. Mali, bölgesel ihracatın %1,7'sini ile geleneksel liderleri

takip etmektedir. Beş Ülke (Benin, Burkina Faso, Gine, Nijer ve Togo) bölgesel ihracatın her biri %1'ini taşır (ECOWAS, 2016 ECOWAS.int/ECOWAS-sectors/trade/25.12.2019).

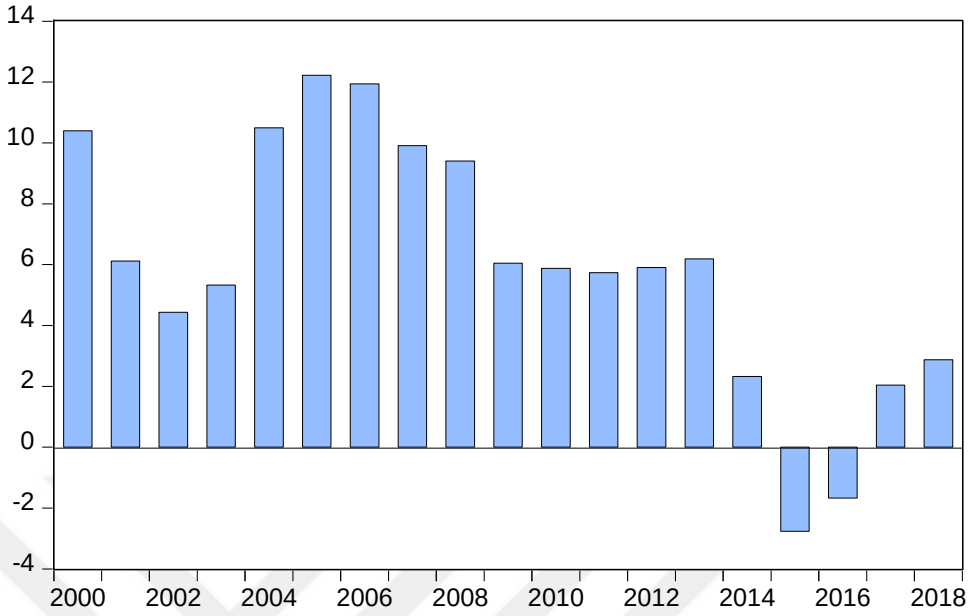
Bölgedeki küresel ihracat ve ithalat, tarımsal ihracat ve ithalat ile gıda ihracat ve ithalatındaki genel eğilimlerin analizi, başta petrol olmak üzere tarım dışı ihracatının ve bazı tarımsal ürünlerin başta kakao olmak üzere bölgeye sürekli pozitif ticaret dengesi verir (Torres ve Seters, 2016: 10). Toplumun ekonomisini bir üst seviyeye taşımak, ticaretin kolaylaştırılması fazla vurgulanamaz. Ticaretin kritik bir yönüdür. Ayrıca özel sektör tanıtımınıda kapsır. ECOWAS Ortak Yatırım Piyasasının kurulması ve Ortak Yatırım Kanunu ve Politikasının Geliştirilmesi memnuniyetle karşılanan övgülerdir. Aynı durum, Batı Afrika Yatırım Teşvik Ajansları'nın (IPAWAS) faaliyetlerinde olumlu bir artışa yol açan ECOBIZ Dünya Pazarı Bilgi Sistemi için de geçerlidir. Ecobiz tarafından geliştirilen bir platform ile bölgede e-ticaret teşvik edilmektedir. Ticari kapasite nin oluşturulması ile ilgili olarak ECOWAS Ticaret Müzakere Kapasite Geliştirme projesi (TNCB) bünyesinde kurumlar arası bir komite kurulmuştur.

Grafik-10: ECOWAS'ın Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİh'nın %'si olarak)

Kaynak: AfDB 2018

Grafik-11: ECOWAS'ın Ticaret Dengesi (GSYİh'nın %'si olarak)

Kaynak: AfDB 2018

Toplum Bilgisayar Merkezi (CCC), dünya çapında vatandaşlara ve madencilere daha fazla rehberlik etmek için, Merkez'in halihazırda sahip olduğu bölgesel transit sistemi (ALISA) için veri ve bilgi alışverişi yazılımının geliştirilmesi için hazırlıklara başlamıştır. uzmanlarbölgesel grup ile prosedürler kılavuzu doğrulanır. Tüm bunlar, Ocak 2015'te yürürlüğe giren Ortak Dış Tarife'nin (CET) batı Afrika ekonomilerini canlandırmak için gerçek bir fırsat alabildiği ve bölge vatandaşlarının ticaretin avantajlarından faydalanma şansı elde etme şansı verdiği bir durum yaratmıştır (ECOWAS, 2016 ECOWAS.int/ECOWAS-sectors/trade/25.12.2019)

2.9.1. ECOWAS Türkiye ile Ticaret

Türkiye, Afrika'nın kalkınma gündeminin gerçek ortaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Afrika'da "Türkiye'nin kazan-kazan politikası": Eşitlik, şeffaflık ve sürdürülebilirliğe dayalı karşılıklı güçlendirme politikasının birçok Afrikalı tarafından bir gerçeklik olduğu iddia edilmektedir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik Ticaret ve Ekonomik Güçlendirme Stratejisi, Türkiye'nin 2003 yılından bu yana Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerinin giderek artması arkasında yer almaktadır. Afrika Kıtasının değişen koşullarına ve ihtiyaçlarına yanıt olarak, Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde Strateji güncellenmiştir. 2014 yılında Malabo-Ekvator Ginesi ve vizyonu ve hedefleri değiştirilerek, Türk DYY'sinin Afrika'ya artırılması, yerli halk için iş fırsatları ve

Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasına elverişli bir ortam yaratılması hedeflenmiştir.

Türkiye, karşılıklı ekonomik ilişkiler için sağlam bir sözleşme temeli oluşturma çabaları doğrultusunda 38 Afrika ülkesi ile Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları da imzalamıştır. Kazan-kazan politikası doğrultusunda, Türk müteahhitler Afrika'nın en büyük müteahhitleri arasında yer alır. Afrika ülkelerinin Türk müteahhitlerinin toplam uluslararası iş hacmindeki payı yüzde 21 civarındadır (Kuzey Afrika'nın payı %19'dur). Türk müteahhitleri bugüne kadar Afrika'da 55 milyar abd doları tutarında 1.150'nin üzerinde projeye yatırım gerçekleştirdiler. Ekonomik değişimler 2009 yılından bu yana 170 milyar doların üzerine çıkar. Türkiye'nin kıtaya ihracatı 121 milyar dolara ulaşırken, ithalatı 58 milyar dolar seviyesinde olmaktadır (http://www.tebforum.org/forum/turkey-ECOWAS-relations/25.12.2019).

Türkiye, 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankası'nın Afrikalı olmayan 25 üyesi oldu ve Afrika Birliği tarafından kıtanın stratejik ortağı ilan edildi. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da ve Türkiye-Afrika Ortaklığı hakkında "İstanbul Deklarasyonu" düzenlenmektedir: Bu zirvede “Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve Ortaklık” ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi” kabul edilmektedir. Diğer hususların yanı sıra, belgeler “Afrika-Türkiye Ortaklığını her düzeyde ve her alanda sağlamlaştırma ve daha da genişletme ve Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında eşitlik ve karşılıklı menfaat temelinde uzun vadeli ve istikrarlı bir ortaklık kurma ihtiyacı” ilan etti ve işbirliği alanları şu şekilde tanımlanmıştır:

i. hükümetler arası işbirliği;
ii. ticaret ve yatırım;
iii. tarım, tarım ticareti, kırsal kalkınma, su kaynakları yönetimi ve KOBİ'ler;
iv. sağlık;
v. barış ve güvenlik;
vi. altyapı, enerji ve ulaşım;
vii. kültür, turizm ve eğitim;
viii. medya, bilgi ve iletişim teknolojisi; ve
ix. çevre (Kavala, 2016: 97).

Bölgesel olarak, Türkiye ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) İstanbul'da düzenlenen ekonomik ve ticari bir forumda bir ticaret ve yatırım işbirliği anlaşması imzaladılar. Ortak bildirgeye göre forum, ECOWAS-Türkiye Ortak Komisyonu'nun kurulmasıyla ilgilidir. Anlaşma, forumun büyük bir başarısı ve Türkiye ile ECOWAS Komisyonu arasındaki ilişkilerin kurumsallaşmasında önemli bir kilometre taşı olmaktadır. Paydaşlar, ticaret ve yatırım işbirliğinin geliştirilmesi ve desteklenmesi, ticaret hacminin artırılması, yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi, ortak altyapı ve kalkınma projeleri ve ticaret ve yatırım için finansman mekanizmalarının geliştirilmesi karar verdiler. Ayrıca Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEIK) ile Batı Afrika Ticaret ve Sanayi Odaları Federasyonu (FEWACCI) arasında bir diyalog yapmaktadır. Anlaşma, üye ülkelerin özel sektörlerinin ikili düzeyde iş konseyleri kurulması yoluyla güçlendirileceğini de sözlerine eklemektedir. Türkiye, serbest ticaret anlaşması için müzakerelere başlama isteğini ifade etmiştir (https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-west-african-trade-bloc-ink-cooperation-deal/107104 4 25.12.2019).

2.9.2. ECOWAS ile AB Ticareti

ECOWAS bölgesi, AB'nin Sahra-altı Afrika'daki en büyük ticaret ortağıdır. AB, Batı Afrika'da dönüştürülmüş ürünler (balıkçılık, tarım, tekstil, vb.) için ana ihracat pazarıdır. Batı Afrika'nın AB'ye ihracatı ağırlıklı olarak yakıt ve gıda ürünlerinden oluşur ve ithalatı yakıtlar, gıda ürünleri, makineler, kimyasallar ve farmasötik ürünlerden oluşmaktadır. AB – Batı Afrika'da hizmet ticareti, özellikle ulaşım ve lojistik, seyahat ve iş hizmetlerini kapsayan genişlemektedir.

Batı Afrika ile Ekonomik Ortaklık Anlaşması (EPA) müzakereleri Resmen Cotonou, Benin, Ekim 2003'te bir bakanlar toplantısında başlatılmaktadır. Batı Afrika Devlet Başkanları Zirvesi tüm ECOWAS Devletleri artı Moritanya oluşan bir coğrafi yapılandırma altında müzakere etmeye karar verdiler. Görev, WAEMU Komisyonu ile birlikte Batı Afrika ülkeleri adına müzakere etmek üzere ECOWAS Komisyonu'na verilmektedir. Müzakerelere yönelik bir yol haritası daha sonra Mayıs 2004'te kabul edilir. Yol haritası iki ilk aşamayı kapsar:

i. Bölgenin müktesebatını (hukukunu) tüm ticari konularda incelemek ve

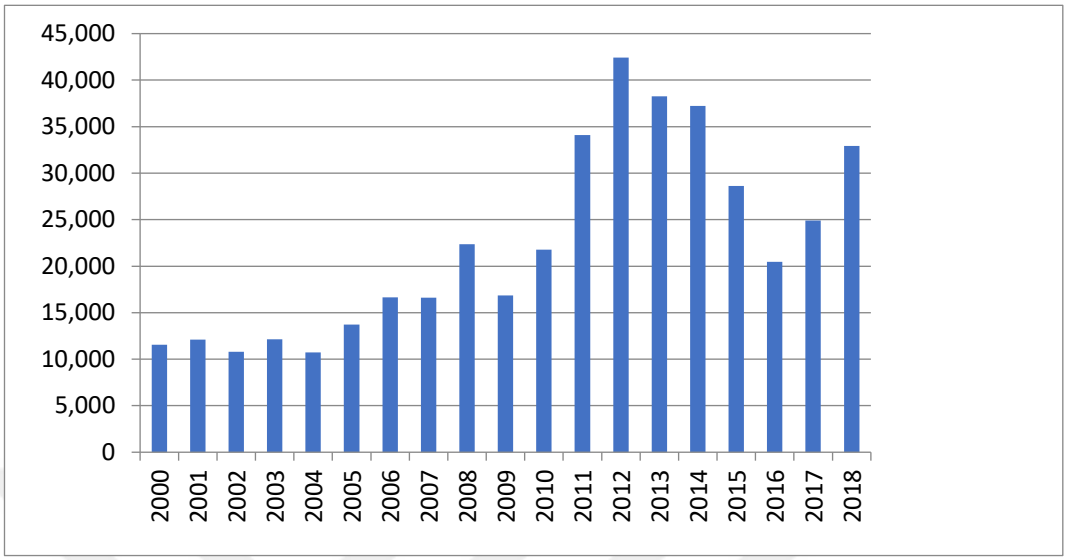
ii. Gelecekteki anlaşmanın küresel parametreleri ve kapsamı üzerinde anlaşma sağlamak.

Anlaşma metni yle ilgili müzakereler 2006 yılında başladı. EPA müzakerelerinin sonucu, Batı Afrika'nın birçok ülkede siyasi, sağlık veya güvenlik sorunlarına rağmen eşi görülmemiş büyüme oranları (2008-2013 döneminde ortalama %4,8) yaşadığı bir dönemde gelmektedir. Bu ekonomik büyüme, petrol üretimi ve ihracatının artmasıyla sürdürülmektedir, aynı zamanda hizmet sektörünün (telekomünikasyon, ulaşım, perakende, online hizmetler, bankacılık) gelişmesi yle de sürdürülmektedir ve bu da üretimin batı-Afrika ekonomilerinin çoğunun daha fazla çeşitlendirilmesiyle olmaktadır.

Eleştirmen bunun bir kazan-kazan ticareti olmadığını iddia etse de, EPA'nın temel amacı Batı Afrika ülkelerinin katma değerli mallar üretmesine ve endüstriyel kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu amaçla, EPA böylece küçük ve orta ölçekli işletmeler (Kobİ'ler) dahil olmak üzere tüm şirketler için üretim maliyetlerini düşürerek, ithal girdi ve ara maliyetini düşürmek için yapıldı. Bu da yerel, bölgesel ve uluslararası pazarlar için üretim yapmak ve küresel değer zincirlerine bağlanmak için yerel ekonominin rekabet gücünü artırır. Aynı zamanda sanayi sektörlerini ve bebek endüstrisini korumanın yanı sıra batı Afrika'nın hassas üretimlerini serbestleştirmeyi dışlamak için alınan önlemlerle de tamamlanmaktadır. EFA'lar ayrıca, firmaların AB'ye serbest erişimlerini kaybetmeden başka yerlerden daha kolay giriş elde edebilmelerini sağlayan esnek menşe kuralları da sunmaktadır (European Commission, 2016:15-16).

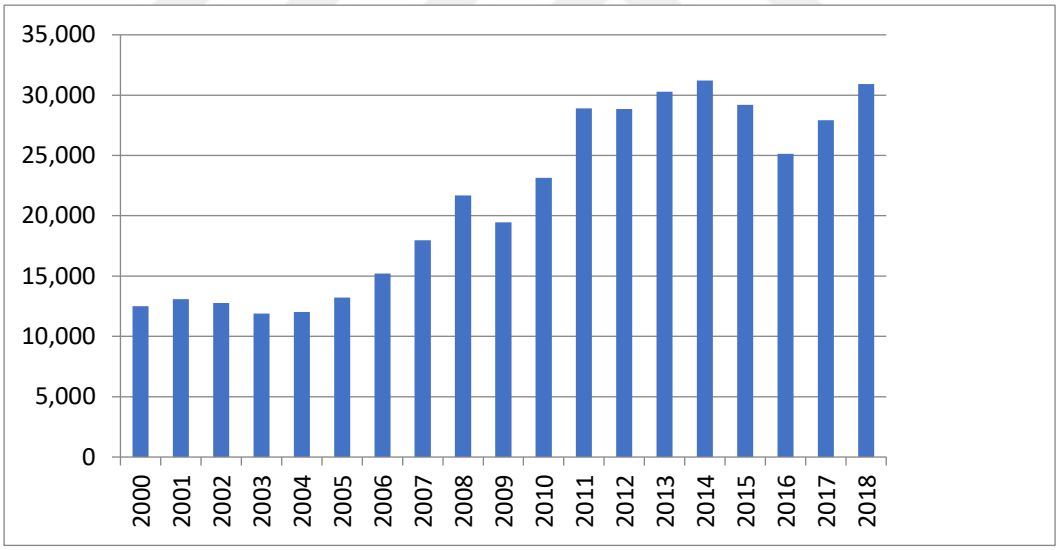
Batı Afrika ile EPA mal ve kalkınma işbirliği kapsar. EPA ayrıca gelecekte sürdürülebilir kalkınma, hizmetler, yatırım ve diğer ticaretle ilgili konularda daha fazla müzakere düzenleme olanağını da içermektedir. Batı Afrika'nın küresel ticaret sistemine daha iyi entegre olmasına ve bölgedeki yatırım ve ekonomik büyümeyi desteklemesine yardımcı olmalıdır. Buna ek olarak, Batı Afrika'nın AB'ye ihracatını artırmak, yatırımı teşvik etmek ve istihdam üzerinde olumlu bir etki yle üretken kapasitenin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır Grafikler, ECOWAS ile mallarda AB-27 ithalat ve ihracatının değerini göstermektedir:

Grafik-12: ECOWAS Ülkeleriyle Mallarda AB-27 İthalatının Değeri (Milyon Euro)

Kaynak: Eurostat

Grafik-13: ECOWAS Ülkelerinin AB-27 İhracatı (Milyon Euro)

Kaynak: Eurostat, 2018

AB-27, AB'deki 27 ülkeyi ifade etmektedır. ECOWAS'a yapılan AB-27 ihracatı 2004 ve 2008 yılları arasında istikrarlı bir şekilde artmiş ve ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında geri dönüş olmuştur. İhracat, 2009'a oranla yaklaşık %18'lik bir artışla 22 milyar Euro'ya ulaştı. Aynı yıl Nijerya, ECOWAS'a yapılan toplam ihracatın yaklaşık yarısı olan 11 milyar Euro'luk AB-27'nin en büyük ECOWAS ihracat ortağı oldu. Gana ve Senegal toplamın yaklaşık %10'undan oluşurken, 2009 ve 2010 yılları arasında

sırasıyla %25 ve %33'lük büyüme oranları vardı. AB-27'nin ECOWAS'a ihracatının yaklaşık %6'sını temsil eden Benin, aynı dönemde %40'lık bir artış kaydetti. Uzun vadede, 2000-2010 yılları arasında, ECOWAS ülkelerine yapılan AB-27 ihracatının yıllık ortalama büyüme oranı %6'dır (Mavraganis, 2012: 2).

2.9.3. ECOWAS ile Asya ve Çin Ticareti

Yakın tarihli bir çalışmada, Afrika ticaret ortakları olarak Çin'in katılımı, ticaret ve kalkınma umutları ekonomik ilişki ile ilgili karışık görüşleri analiz vardır. Afrika Kalkınma Bankası Grubu 2011 yılında, Afrika ülkelerinin çoğu refah ve yüksek ekonomik büyüme yolunda Afrika'nın yapısal dönüşümün itici gücü olarak Çin görüyor, bazı küresel ekonomik gelişmekte olan güç merkezi işaretleme görmek Afrika'nın kendini sanayileştirme ve kıtanın doğal kaynaklara olan bağımlılığını sömürme çabaları göstermektedir. 2012 yılında Afrika'nın ihracat ticaretinde yakıt ve mineralin pazar payı %54'ten %64'e yükselir. Çin'in Afrika'daki yakıt ve mineral ihracatı 2012 yılında %11,8'den %19'a yükselmiştir. Buna ek olarak, 2005 yılından bu yana, imtiyazlı finansman Çinli 2006 yılında Angola petrol sektöründe yaklaşık 5,4 milyar ABD doları ve 8 milyar ABD doları, Gabon demir cevheri mevduat toplam yatırım US $ 3,5 milyar yatırım yapmıştır. Zambiya gibi bazı ülkeler, sendikalar giyim ve elektrik sektörlerindeki büyümelerini baltalayan ülkede Çin'den ithal edilen ucuz malların derinleşmesini önlemektedir. 2006 yılında, Benin Gambiya takip ithal cevher mevduat en yüksek yüzdesi vardır. 2007 yılından bu yana Zambiya bakır sektöründe 800 milyon abd doları -1 milyar dolarlık yatırım ve 2008 yılında Liberya Bong maden demir cevheri mevduat US $ 2.6 milyar yatırım yapmaktadır.

1975 yılında ECOWAS kuruluşundan bu yana, Çin bir ticaret bağı korumuştur. Ancak, Çin'den ECOWAS ithalatı da 2005 yılında artar. 2013 yılından bu yana Köprüler Afrika Zirvesi'nde Nijerya Merkez Bankası Müdürü Afrika'da Çin varlığı ekonomik egemenlik bir sistem biçimi olduğu görüşünü göz ardı etmektedir. Daha sonra Afrika ülkelerinin Asya gücünü bir rakip olarak görmeleri konusunda ısrar eder. Daha fazla destek için, valinin beyanı, mevcut literatür ve farklı makalelerden ampirik analiz gösteriyor ki bölgesel olarak kurulan Ekonomik Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ekonomik bağları Çin'in bölgenin kendi üye ülkeleri içindeki ticaret içi seviyeler üzerinde daha az etkisi vardır (Diallo ve ark. 2018: 7).

Çin-ECOWAS Ekonomik ve Ticaret Forumu, Çin ile Batı Afrika ekonomik topluluğu arasındaki ticari ve ekonomik bağları geliştirmek amacıyla başlamaktadır. Forum, Pekin ve Wuhan'da düzenlenen forumdan bu yana, ECOWAS üye ülkeleri ile Çin arasında doğrudan yatırım ve ticaretin desteklenmesi konusunda düzenli istişareler için çerçeve sağlamak amacıyla bir Mutabakat Anlaşması ile kurumsallaştırılmaktadır. İki gün süren forum, Çin ve ECOWAS arasındaki ekonomik ortaklığın Çin'den ECOWAS ülkelerine doğrudan dış yatırım (DDY) girişini en üst düzeye çıkarma konusunda özel hedefleri ile başlamaktadır. Forumun bir diğer amacı da ECOWAS Yatırım ve Kalkınma Bankası (EBID), Ecobank Transnational Incorporated (ETI), ticari bankalar ve sigorta şirketleri gibi ECOWAS finans kurumlarının ve yatırım kurumlarının Çin'den gelen kaynak seferberliği zincirinde yeniden konumlandırarak küresel erişimlerini genişletmelerini sağlamaktır (http://www.globaltimescn/content /701363.shtml 27.12.2019).

ECOWAS-Çin ilişkisi, kamu ve özel sektörden ticari ve kurumsal çıkarların toplanması için ürün ve hizmetleri teşvik etmiştir. ECOWAS, kamu altyapısını (yollar, telekomünikasyon, demiryolu, limanlar, limanlar, vb.) geliştirmek ve birbirine bağlamak için Çin'den uzun vadeli ve düşük maliyetli fonlar ve teknoloji çekmektedir. Böylece Batı Afrika'da kamu altyapısında yürütülen bin projeden; beş yüz sadece Çin Yol ve Parlak Şirket İnşaat Şirketi tarafından yönetilir. Çin-Batı Afrika ortaklığı, Çin'in sanayi ve ticaret bankası (ICBC) tarafından Standart Banka'da 5,5 milyar dolar (% 20) hisse satın alındıktan sonra bankacılık sektörüne genişlemektedır. Bu, bölgelerdeki en büyük bankaların ittifakı aracılığıyla aralarında finansal hizmetler kapısı ticari ilişkiler kurmuştur. Telekomünikasyon sektöründe, Batı Afrika ülkeleri yabancı yatırımcılara fırsat sağlamak için deregülasyon tarafından yeniden canlandı, çünkü telekomünikasyonun ekonomik kalkınmasında önemini fark ettiler ve Bu sektörde hızlı büyüme dalgası, böylece Çin telekom, Huawei bu bölgede baskın bir tedarikçi olmaktadır. Huawei Afrika'da 32 temsilcilik ve hizmet merkezi ve eğitim merkezi kurmuştur.

Batılı ülkeler tarafından sömürge döneminde inşa edilen ulaşım sistemleri, diğer faktörlerin yanı sıra nüfus artışı nedeniyle çökme durumuna gelmektedir. Günümüzde bu sistem Çinli şirketler tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca, Çin ve Batı Afrika, hedef onayı konusunda Onay Hedef Durumu (ADS) politikası yoluyla ikili turizm

işbirliğinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. ADS, Afrika ülkelerinin Çinli turistlerin daha fazla ziyaretini hoş karşılamalarını ve daha fazla Afrikalı turisti Çin'e seyahat etmeye teşvik etmelerini sağlayan bir politikadır. Ticareti artırmak ve dil engelleri, kültürel değişim gibi bazı zorlukların üstesinden gelmek için, Çin hükümeti ve ECOWAS da Afrikalı öğrencilere Çin'de eğitim için burs vererek eğitim sektörünü iyileştirmeye karar vermektedir. Afrikalı işçilerin birçok alanda mesleki becerilerini geliştirmeleri için staj eğitimi de mevcuttur. ECOWAS ve Çin arasındaki ticaret, çeşitli projelerle altyapının geliştirilmesinde ve insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Amoro ve Mingaine, 2014: 25).

2.9.4. Hindistan ile ECOWAS Ticareti

Hindistan ve Batı Afrika arasındaki ticaret son yıllarda da büyümeye devam etmiştir. Geleneksel olarak, hem kamu hem de özel sektördeki Hınt yatırımları, esas olarak coğrafi yakınlığı ve bu ülkelerdeki Hint Diyasporasının yüksek olması nedeniyle Doğu ve Güney Afrika ülkeleri ile sınırlı kalmıştır. Ancak, son on yılda, Afrika'daki Hint yatırımları, hem coğrafi olarak hem de çeşitli sektörlerin kapsama alanında önemli ölçüde genişlemiştir. Batı Afrika bölgesi, hem ihracat pazarı hem de ithalat kaynağı olarak Hindistan için önemli bir ortak olarak ortaya çıkmıştır (https://www.orfonline.org/expertspeak/assessing-indian-investments-in-west-africa-48768/27 .12.2019).

Hindistan, 2008-2017 yılları arasında 70 DDY projesine 6,7 milyar abd doları yatırım ve Batı Afrika'da 21.433 iş yaratmaktadır. Batı Afrika'daki Hint yatırımları 2010 yılında 3 milyar dolara ulaştı, Nagarjuna Gübre ve Kimyasallar Nijerya'ya 1,1 milyar dolar yatırım yaptı ve Rashtriya Kimyasallar ve Gübreler Gana'ya 1,5 milyar dolarlık tarım ilacı, gübre ve diğer tarım kimyasalları sektöründe yatırımlar yapmaktadır. Batı Afrika'nın 2008-2017 yılları arasında aldığı toplam sermaye yatırım miktarı, Afrika'daki toplam Hint DDY'sinin yüzde 18,2'sini temsil etmektedir.

Tablo-6: Afrika'da Hint Yatırım Trendleri

Yıl	Capex (milyon $)	Projeler	Oluşturulan İş Sayısı
2008	266.9	7	2,221
2009	48.2	1	401

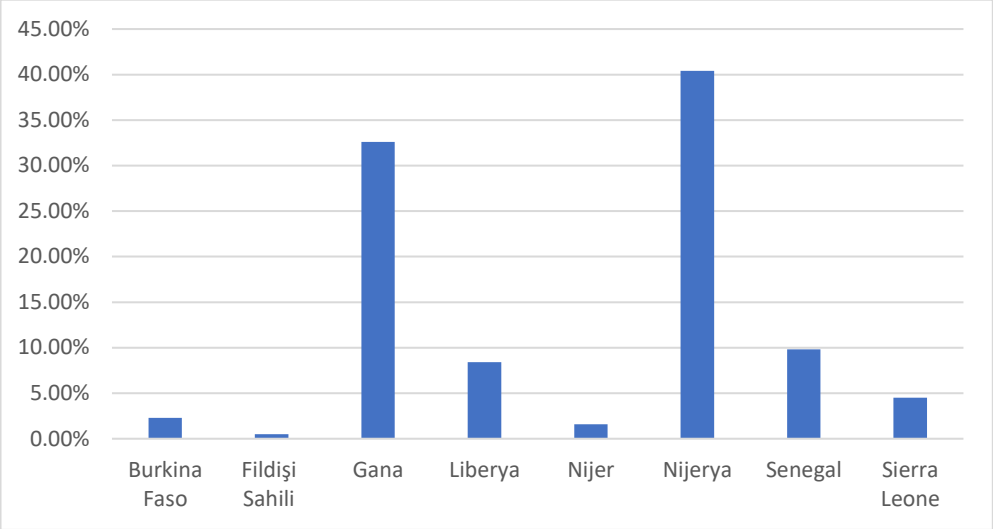
2010	3,011.9	8	6,243
2011	133.4	13	2,286
2012	1,144.8	10	1,847
2013	1,703.4	10	2,447
2014	94.0	4	478
2015	43.7	7	5,108
2016	41.8	6	168
2017	177.3	4	234
Batı Afrika	6,665.4	70	21,433
Afrika	36,639.1	385	102,269
Afrika'nın payı (%)	18.2	18.2	21.0

Kaynak: EXIM Bank, 2018.

Tablo-6, Batı Afrika bölgesindeki Hint yatırımında son on yıldır sermaye harcaması, birkaç yeni DYY projesi ve bu üretime yönelik yeni yatımlar (greenfield) sonucunda yaratılan işler açısından eğilimi göstermektedir.

Nijerya, 2008-2017 döneminde Batı Afrika ülkeleri arasında yüzde 40,4'lük bir payla Hindistan'ın en büyük yatırımını paylaşırken, onu Gana, Senegal, Liberya, Sierra Leone, Burkina Faso, Nijer ve Fildişi Sahili izlemektedir. Bu dönemde Batı Afrika'ya yapılan toplam yatırımın yüzde 40,8'ini oluşturan kimya sektörü, bölgedeki en yüksek Hint yatırımını alırken, onu iletişim, kömür, petrol ve doğal gaz ve otomotiv orijinal ekipman üreticisi izleir (EXIM Bank, 2018: 13). Ancak, ikili ilişkileri ilerletme çabalarına rağmen, Batı Afrika'nın Hindistan'a yatırım ortağı olarak katılımı nispeten sınırlı olmaya devam etmektedir. DDY Markets veritabanına göre, bölgedeki diğer sekiz ülke için Hint yatırımları kaydedilmez (EXIM Bank, 2018: 88).

Grafik-14: Batı Afrika'daki Hint Yatırım Payı (2008-2017)

Kaynak: Exim Bank, 2018

2.9.5. ABD ile ECOWAS Ticareti

2016 yılında ABD Ticaret Temsilcisi (USTR), ABD-ECOWAS Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması Konseyi toplantısı için ECOWAS yetkililerini ağırlar. Ortak ticaret ve yatırım hedeflerini destekleyen faaliyetleri, ORTA ve Uzun vadede ECOWAS - ABD ticaret ilişkisi için bir vizyon ve ECOWAS - ABD ticaret ve yatırım işbirliğini yeni alanlara genişletmek için faaliyetleri gözden geçirdiler. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2017 yılında ECOWAS ülkeleriyle toplam 14,1 milyar dolarlık (iki yönlü) mal ticareti yaptığı görülür. Mal ihracatı 4,8 milyar dolar; mal ithalatı 9,3 milyar dolar olarak gerçekleşmektedir. ABD'nin ECOWAS ülkeleri ile olan mal ticaret açığı 2017 yılında 4,5 milyar dolar olmaktadır.

ABD'nin ECOWAS ülkelerine 2017 yılında ki mal ihracatı 4,8 milyar dolar olarak gerçekleşır. 2017'nin en büyük 5 ABD ihracat piyasası: Nijerya (2,2 milyar dolar), Gana (860 milyon dolar), Togo (482 milyon dolar), Fildişi Sahili (320 milyon dolar) ve Benin (250 milyon dolar). 2017 için ECOWAS ülkelerinden ilk 5 ABD ithalat tedarikçisi: Nijerya (7,1 milyar dolar), Fildişi Sahili (1,2 milyar dolar), Gana (750 milyon dolar), Liberya (91 milyon dolar) ve Senegal (72 milyon dolar). ABD'nin ECOWAS ülkeleri ile mal ticaret açığı 2016 yılında 1,7 milyar dolar, 2017 yılında ise 4,5 milyar dolar olarak olmaktadır. ABD'nin ECOWAS ülkeleri ile mal ticaret açığı 2017 yılında 2016'ya göre %169 artmaktadır (USTR, 2019).

2.10. TİCARET YOLUYLA İKTİSADİ BÜTÜNLEŞMEYE YÖNELİK GÜNCEL ÇALIŞMALAR

ECOWAS'ı çok daha güçlü bir zemine oturtan kurumsal reformların yanı sıra, Batı Afrika bölgesi, politik en iyi uygulamaları zorlayan Ek Demokrasi ve İyi Yönetişim Protokolü yürürlüğe konmuş bulunmaktadır. Seçilmiş yönetimlere saygı ve iktidarın anayasaya aykırı ele geçirilmesine karşı sıfır tolerans esastır. ECOWAS, seçim yardımı mekanizması aracılığıyla üye ülkelerde özgür, adil ve güvenilir seçimler yapılmasına yardımcı olmaya devam etmiştir. 2016 yılında ECOWAS, eski Devlet Başkanı Yahya Jammeh'in seçimi kaybettikten sonra iktidarda kalmak istemesi üzerine Gambiya'daki siyasi krizlere müdahale etmektedir. Daha fazla yatırım çekmek için, birçok Batı Afrika ülkesi kamulaştırmaya karşı koruma, kar telafisi ve yerli ve yabancı yatırımcılar arasında ayrımcılık yapmama şeklinde yatırım teşvikleri getirmiştir ve aynı zamanda özel yatırım tanıtım ajansları bu ülkelere DDY teşvik etmektedir.

Dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi olacak Olan Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi (ACFTA) ile ECOWAS üye ülkeleri bölgede tek bir ortak para birimi öneriyorlar. 21 Aralık 2019'da WAEMU, bölgedeki CFA para biriminin sona erdirilen para biriminin sona erdirilen duyurmaktadır. CFA'nın yerini, 2020 yılında 15 üye ülkenin tümlerinde esnek bir döviz kuruyla tedavülde olmayı hedefleyen yeni ECOWAS'ın tek para birimi ECO alacaktır. Ancak bir üye devletin ECO para birimine katabilmesi için aşağıdaki kriterlerin karşılanması gerekir:

i. %3'ü aşan bir bütçe açığı
ii. Yıllık ortalama enflasyon oranı %10'un altında.
iii. Merkez Bankası'nın bütçe açıklarının finansmanı bir önceki yılın vergi gelirlerinin en fazla %10'u olmalıdır
iv. En az üç aylık ithalat değerindeki brüt dış rezervler mevcut olmalıdır

Para birimi birliğiyle ilgili şüphelerden bazıları, petrole bağımlı ekonomisi bölgenin GSYİh'sının üçte ikisini oluşturan Nijerya'nın gelecekteki bir para birliğine hakim olacağıdır. Ulusal egemenliğin kaybedilmesi merkezi bir dezavantajdır, zira ülkeler kendi faiz oranlarını belirleme becerisi gibi ekonomik araçlar üzerindeki kontrollerini kaybedecekler. Ayrıca ECOWAS bürokrasisinin elindeki merkezi karar alma lar nedeniyle, ECO para biriminin daha büyük

ekonomilerin yararına kaçınılmaz siyasallaşması, daha küçük ekonomiler ve ülkeler olumsuz etkilenecektir. CFA frangı ülkelerinin Fransa ile simbiyotik ekonomik ilişkileri, gerçek bir ECOWAS tek para birimi bloğunun tam olarak gerçekleştirilmesi için potansiyel bir engele sahiptir. CFA Frankofon ülkeleri ve Anglofon devletler arasındaki dil engeli de işgücü hareketliliğini etkileyecek ve ekonomik açıdan depresif ülkelerde işsizliği artırabilir.

ECO para biriminden korkmaya rağmen, alt bölgede kurulması ve benimsenmesi için çeşitli ekonomik ve sosyo-politik nedenler vardır. Tek bir para birimi bölgedeki döviz istikrarsızlığı sona erdiriyor ve daha istikrarlı bir ekonominin gelişmesini teşvik etmektedir. Ayrıca, döviz kuru belirsizliği sorunu azaltılır ve tek piyasa bölgesi içinde ticaret için döviz değişimi ihtiyacını ortadan kaldırır. Görevli ekstra döviz kuru maliyetleri ve riskleri ortadan kaldırıldığı için maliyet etkinliği vardır. Tek bir para birimi, Gambiya gibi küçük ülkelere finansal krize karşı koruma sağlayacak ve iş piyasalarının girişimciler tarafından genişletilmesini sağlayacak ve ihracatçıların yeni pazarlara kesin olarak erişmesini sağlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ECOWAS'TA İKTİSADİ BÜYÜME VE İHRACAT İLİŞKİSİ

Bu bölümde, ilgili literatür ve izlenecek ekonometrik yöntem özetlendikten sonra, model, analiz bulguları ve yorumuna yer verilecektir.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Teorik ve ampirik literatür açısından, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bulmak için yapılmış çok sayıda çalışma vardır, ancak ihracatın ekonomik büyüme için kilit bir faktör olduğu konusundaki tartışmalar çok eskiden beri yaşanmaktadır. İhracata dayalı büyüme hipotezinin (İDBH) ve büyümeye dayalı ihracat hipotezinin (BDİH) argümanı, modern ekonomik düşüncenin klasik olan kurucu babalarından izlenebilir. Hem Adam Smith hem de David Ricardo, uluslararası ticaretin ekonomik büyümede önemli bir faktör olduğunu ve uzmanlaşmanın ekonomik kazanımlar getirdiğini savundular. Onların argümanları, bir ülkenin, ürettiği malları daha az üretmen veya üretmeyen bir ülkeye ihraç etmesi halinde avantaj elde edeceği şeklindedir.

Ampirik literatürde, bu çalışmalarla ilgili birden fazla bulgu vardır ve araştırmacılar ve iktisatçılar tarafından ihracat ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu, ancak bazı bulgular aralarında ilişki olmadığını kanıtlamıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo-7), ihracatın ekonomi üzerindeki etkisini araştırmak için çeşitli araştırmalar özetlenmiştir. Bu çalışmalar, çalışmaların yapıldığı dönemlere, çalışmada kullanılan yöntemlere, tartışılan değişkenlere ve elde edilen bulgulara göre farklılık arz etmektedir.

Tablo-7: Literatür Taraması

Yazar	Dönem-Ülke	Yöntem	Değişkenler	Bulgular
Mishra (2011)	1970-2009 Hindistan	Eşbütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Tahmini	İhracat ve GSYİH	Büyümeye dayalı ihracat hipotezi geçerlidir.
Furuoka, F. (2009)	1985-2002	Havuzlanmış EKK,Tek yönlüsabit	İhracat ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Milli gelirin büyüklüğü ile ihracat hacmi

	(Malezya, Endonezya, Filipinler, Singapur ve Tayland)	/Tesadüfi etkiler; ve İki yönlü sabit / tesadüfi efektler		arasında bir olumlu ilişki olduğunu göstermektedir.
Saeed ve Hatem (2017)	1990-2014 Bahreyn, Katar, Suudi Arabistan, BAE Kuveyt, ve Umman	Havuzlanmış EKK, SEM, ve TEM	İhracat, İthalat, GSYİH, Sermaye, Elektrik tüketimi ve Finansal Kalkınma	Ekonomik büyüme için "ihracata dayalı büyüme" hipotezi ve yatırımları gereklidir.
Keho, Y. (2017)	1965–2014 Fildişi Sahili	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Testi, Eşbütünleşme ve Nedensellik Testi	Sermaye Stoku, İşgücü, Ticari Dışa Açıklık ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Ticari açıklığın hem kısa hem de uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
Nath (2005)	1991-2005 Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık bölgesi 13 geçiş ekonomisi.	TEM paneli veri yaklaşımı	Kişi başına GSYİH, Brüt sabit Yatırım, Devlet tüketimi, Harcama, İhracat, İthalat ve DYY girişleri.	Ticaretin büyüme üzerindeki önemli olumlu etkisi. Ayrıca, yurtiçi yatırım büyümenin önemli bir belirleyicisidir.
Kundu (2013)	1971-2011 (Hindistan, Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan, Nepal, Butan ve Maldivler).	Birim kök testi, Eşbütünleşme testi Havuzlanmış EKK, SEM, TEM, Hausman testi.	İhracat ve GSYİH	SEM ve TEM, GSYİH ile İhracat arasında anlamlı bir ilişki olma-dığını göstermiştir.
Ocran ve Biekpe (2008)	1996-2005 Sahra Altı Afrika (SSA)	SEM paneli veri yaklaşımı	GSYİH, Gayri Safi Sermaye Hasılatı, İhracat kazançları, işgücü	İhracat kazançlarındaki istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki vardır.
Dritsakis ve Stamatiou (2017)	1990-2014 3 AB ülkesi	Değiştirilmiş En Küçük Kare, Dinamik En Küçük	GSYİH, İhracat, Devlet Borçları	İhracattan ekono -mik büyümeye, ih -racattan ve ekon -omik büyümeden

	Yunanistan, İtalya, Portekiz	Kare, Vektör Hata Düzeltme Modeli		devlet borcuna kısa ve uzun vadeli ilişkiler.
Erkişi (2019)	1993-2016 Orta Doğu Ülkeleri	Nedensellik Test Westerlund, ECM, Panel, Eşbütünleşme, PGM, Tahmincisi	GSYİH, İhracat, İthalat	Sonuçları IMP, EXP ve GSYİH arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu göstermekterdir
Kueh ve Hla (2019)	2000-2015 ASEAN Ülkeleri	Panel (Eşbütünleşm, Birim Kök, Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi) testleri	İhracat, Enflasyon oranı, Faiz oranı, Reel Döviz Kuru, GSYİH ve DYY	İhracatın belirleyicileri ile GSYİH arasında uzun vadeli bir ilişki vardır.
Xinying, Oppong ve Vitenu-Sackey, (2019)	1991-2017 Batı Afrika Ülkeleri	Panel tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kare ve genelleştirilmiş doğrusal model regresyon.	GSYİH, DYY, Net girişler, Kişisel havaleler, İhracat, Enflasyon, Nüfus, İşsizlik	Kişisel havalelerin ve ihracatın ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisi vardır.
Tiwari ve Mutascu (2011)	1986-2008 Asya Ülkeler	Havuzlanmış EKK, SEM, TEM	GSYİH, Brüt Sermaye Oluşumu, Emek, DYY, İhracat	Sonuçlar, DYY ve ihracatın büyüme sürecini iyileştirdiğini göstermektedir.
Parida ve Sahoo (2007)	1980-2002 4 Güney Asya Ülkesi Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka	Panel Veri Analizi	GSYİH, İhracat Dışı GSYİH, GFCF, Halk Sağlığı ve Eğitim Giderleri, İmalat Sanayi İthalat ve İhracat,	Sonuçlar, İhracat ve İmalat Sanayiinin GSYİH'ya doğru onayını göstermektedir. İhracata Yönelik Büyüme Hipotezi.
Boltho (1996)	1913-1937 1952-1973 1973-1990 Üç (Yıllık Veriler) Japonya	Zaman Serisi Analizi	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İhracat	1952-1973 Dönemi İhracata Yönelik Büyüme Hipotezi Kabul edilir. 1913-1937 ve 1973-1990 Dönemi İhracata Yönelik Büyüme Hipotezi Reddetmektedir.

Medina-Smith (2000)	1950-1997 Kosta Rika	Zaman Serisi Analizi	GSYİH, İhracat, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Nüfus	İhracata Yönelik Büyüme Hipotezinin Teyidi.
Tuncer (2002)	1980-2000 Türkiye	Zaman Serisi Analizi	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, İhracat, İthalat, Yatırım	İmalat Sanayi İhracatına İhracata Yönelik Büyüme Hipotezinin Teyidi
Vlastou, I. (2010)	1960-2003 34 Afrika Ülkesi	Panel (Birim Kök Testi, Eşbütünleşme ve Nedensellik) Testleri	GSYİH, Yatırım, İşgücü, Devlet Tüketimi ve Açıklık.	Dışa açıklıktan büyümeye doğru bir ilişki olmakla birlikte çıktı büyümesi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.

3.2. ANALİZ YÖNTEMİ

Bu çalışmanın temel amacı, ihracatın ECOWAS ülkelerinin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini Panel veri analizi kullanarak analiz etmektir. Panel verileri, hanehalklarının, ülkelerin, firmaların vb. bir kesitinde gözlemlerin birkaç zaman dilimi içinde toplanmasını ifade etmektedir. Bu, birkaç hanenin veya bireyin incelenmesi ve zaman içinde takip edilmesiyle elde edilebilir (Baltagi, 2005: 1). Panel verileri için havuzlanmış veriler, zaman serileri ve kesit verilerinin bir kombinasyonu, mikro panel verileri, boyuna veriler, olay geçmişi analizi, kohort analizi gibi başka adlar da vardır. İnce varyasyonlar olmasına rağmen, tüm bu isimler esasen kesitsel birimlerin zaman içindeki hareketi ifade eder (Gujarati, 2004: 636). Panel verilerinin hem zaman serilerinden hem de kesitsel verilere göre birçok avantajı vardır ve aşağıdaki avantajlar nedeniyle tercih edilir:

i. Bireysel heterojenliği kontrol etmektedir. Panel verileri bireylerin, firmaların, devletlerin veya ülkelerin heterojen olduğunu göstermektedir. Zaman-serisi ve kesit çalışmaları bu heterojenliği dikkate almadığı için yanlı elde etme riskini göze almaktadır.

ii. Panel verileri daha bilgilendirici veriler, daha fazla değişkenlik, değişkenler arasında daha az doğrusallık, daha fazla serbestlik derecesi ve

daha fazla verimlilik sağlar. Zaman serisi çalışmaları çokludoğrusallık ile uğraşmaktadır.

iii. Panel verileri, ayarlama dinamiklerini daha iyi inceleyebilir. Nispeten kararlı görünen kesit dağılımları birçok değişikliği gizler. İşsizlik, iş devri, konut ve gelir hareketliliği büyüleri panellerle daha iyi incelenmiştir. Panel verileri aynı zamanda işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik durumların süresini incelemek için de uygundur ve eğer bu paneller yeterince uzunsa, ekonomik politika değişikliklerine uyum hızına ışık tutabilirler.

iv. Panel verileri, yatay kesit veya saf zaman serisi verilerinde kolayca tespit edilemeyen etkileri daha iyi tanımlayabilir ve ölçebilir.

v. Panel veri modelleri, yatay kesit veya zaman serisi verilere göre daha karmaşık davranış modelleri oluşturmamıza ve test etmemize olanak sağlar (Baltagi, 2005: 6).

Panel veri, ilişkiler doğada dinamik olduğunda daha iyi bir anlayış ve ayarlama dinamiği sağlar; büyük kesitsel gözlem (N) ve büyük zaman serisi gözlemi (T). Bir panel veri regresyonu, normal bir zaman serisi veya yatay kesit regresyonundan farklıdır, yani;

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \mu_{it} \quad t=1,\ldots..T; \quad i = 1,\ldots\ldots N$

burada, y_{it} bağımlı değişkendir, α kesişme terimidir, β tahmin edilecek parametrelerin k x 1 vektörüdür, x_{it} açıklayıcı değişkenler, t zaman tanımlayıcısı, i kesit tanımlayıcısidir. Panel veri uygulamalarının çoğunda, aşağıdaki gibi sorunlar için tek yönlü bir hata bileşeni modeli kullanılır,

$\mu_{it} = \mu_i + \nu_{it}$

burada, μ_i gözlemlenemeyen birime özgü etkiyi ve ν_{it} ise artık hata terimini belirtir. μi zamanla değişmezdir ve regresyona dahil olmayan herhangi bir birime özgü etkiyi açıklar. Artık hata terimi, birimlere ve zamana göre değişir ve regresyondaki olağan hata terimi olarak düşünülebilir.

3.3. MODEL, DEĞİŞKENLER VE VERİ SETİ

İhracatın ECOWAS'ın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini anlamak için, çalışma neoklasik büyüme modelini teorik ve analitik çerçeve olarak kullanmaktadır. Regresyon modeli, aşağıdaki gibi belirtilen Solow (1956) büyüme modeline benzer;

$Y_{it}= f\ (K_{it}^{\beta}\ \ L_{it}^{€}\ A_{it}^{\psi})$

burada, y_{it}, dönemindeki i ülkesinin toplam çıktısıdır, K_{it}^{β} Sermaye, $L_{it}^{€}$ İşgücü, A_{it}^{ψ} teknolojidir.

Modelin formülasyonunda, Y_{it} ECOWAS ekonomisinin (GSYİH) toplam çıktısıdır, K_{it}^{β} BSO_{it} ile temsil edilir, $L_{it}^{€}$ iki değişkenin ($İH_{it}$, TA_{it}) işlevi olarak kabul edilir ve benzer şekilde, A_{it}^{ψ} değerinin de iki değişkenin ($İT_{it}$, EN_{it}) işlevi olduğu varsayılır. Araştırma analizi, GSYİH büyüme hızının bağımlı değişken ve diğer beş bağımsız değişken olduğu bir panel modelinin çoklu doğrusal regresyonunu oluşturmuştur. Çoklu doğrusal denklem aşağıdaki gibidir:

$GSYİH_{it} = \beta_0 + \beta_1 BSO_{it} + \beta_2 İH_{it} + \beta_3 İT_{it} + \beta_4 EN_{it} + \beta_5 TA_{it} + \mu_{it}$

Burada, bağımlı değişken GSYH'dir, bu da t dönemi için ülke i'nin GSYİH'sını tanımlar. β_0 denklemin kesişimidir ve denklemin vektörleri sırasıyla β_1, β_2, β_3, β_4 ve β_5'tir. Bu arada, brüt sermaye oluşumu ülkenin envanterleri veya stoklarıdır (toplam yatırım). İkinci olarak, bu denklemdeki ihracat, ülke dışına çıkarılan toplam mal ve hizmet sayısı olarak kabul edilmiştir. Üçüncüsü, ithalat, GSYİH'nın gerçek değeri de çalışmada dikkate alındığından denklemde gerçek değeri alınan yabancı mal ve hizmet sayısı olarak tanımlanmaktadır. Dördüncü olarak, enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarındaki sık artış gözlenmektedir. Son olarak, tarım çiftçiliğin değeridir ve ϵ modelin hata terimini temsil eder. Tüm değişkenler gerçek büyüme değerlerinden elde edilmiştir.

3.3.1. Değişkenler

GSYİH bağımlı ya da sol değişken olarak kabul edilir, çünkü ekonomik büyüme için en iyi göstergelerden biridir. Bir ülkenin bir dönemdeki tüm nihai mal ve hizmetlerinin parasal değeridir ve ülkenin GSYİh'sının dörtte birini bir önceki çeyreğe karşılaştırarak ekonomik çıktıyı ölçer. Daha yüksek GSYİH'nın kişi başına daha yüksek bir GSYİH'ya işaret ettiğini ve bu nedenle o ülkenin vatandaşı için daha iyi bir yaşam standardını gösterdiğini söylemek doğrudur.

Brüt Sermaye Oluşumu (BSO), bağımsız veya sağ elini kullanan değişkenlerden biridir. Brüt sabit sermaye oluşumunun toplam değerinin ve bir birim, kurum veya ülkenin envanterleri veya stoklarındaki değişikliklerin ölçüsüdür. Brüt sabit sermaye oluşumu, ekonomiye tüketimden ziyade bir yatırım şekli olarak yeni değerin ne kadar

katıldığını göstermektedir. Sabit sermaye, arazi iyileştirmelerini, makineleri ve tesisleri, endüstriyel, ticari binaların inşasını içerir. Stoklar satışa hazır nihai mallardır. Bu nedenle, ekonomik büyüme ECOWAS ülkeleri üzerindeki etkisini incelemek için GCF'yi modele dahil etmek gerekli olacaktır. İkinci bölüm açıklamasından, Türk, Çin, Amerikalılar ve diğer ülkelerin dev Afrika pazarına yatırım yaptığı gibi, DYY'nin ECOWAS ve Afrika'daki hızlı temposunda nasıl olduğunu görmüştür.

İhracat (İH), bu çalışmada bağımsız değişken olarak alınmıştır. ECOWAS ülkelerinin doğal kaynakları bir servete değer ve birçok yabancı ülkenin odak noktası olmuştur. İhracat, ülkelere mal ve hizmetleri için daha fazla piyasalar sunduğu için modern ekonomiler için inanılmaz derecede önemlidir. Fildişi Sahili ve Gana'da kakao fasulyesi, Nijerya'da ham petrol rezervi, Sierra Leone ve Liberya'da elmas, Mali ve Gana'da altın, Nijer ve Burkina Faso'da uranyum, Gambiya ve Senegal'de balık yatakları bölgenin potansiyel ihracatlarından bazılarıdır. Daha önce, en ihracat ekonomi üzerinde daha az etkisi ile hammadde şeklinde olmuştur. Ancak, turizmin ihracatı ve tarımsal ve doğal kaynakların işlenmesi ile ihracat bazı ülkelerde büyüme sürecinde temel bir değişken olarak görülmektedir.

İthalat (İT), sofistike ekipman, makine, eczacılık ürünleri ve kimyasalların ithalat seviyesi nedeniyle çalışmada dikkate alınması gereken bir diğer önemli değişkendir. Bölgede kolaylıkla yetiştirilebilen pirinç, şeker, dondurulmuş tavuk, hurma, vb. bazı tarım ürünleri bile tarım sektörüne destek ve yatırım eksikliği nden dolayı ithal edilmektedir. ECOWAS bölgesi, bölgenin kalkınmasındaki rolünü belirlemek için çok sayıda ithalat almıştır.

Enflasyon (EN), kıtada fiyat salınımı yaygın olduğu için çalışmada dikkate alınması gereken hayati bir değişken olarak öngörülmektedir. Yükselen fiyatlar enflasyonun ana nedenidir ve yatırımcılar tarafından ekonomiye olan güven kaybı da enflasyon yaratmaktadır. ECOWAS bölgesindeki dalgalanma sıklığı, diktatörlük sayısının yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle, bölgede enflasyon seviyesinin ve son 20 yıldır etkisinin incelenmesi şarttır.

Tarım (TA), sahra altı birçok Afrika ekonomilerinin belkemiği olarak algılandığı için bağımsız bir değişken olarak kullanılmaktadır. Ancak, ilkel ve geçim tarım sistemi birçok ülkede yaygındı ve bu da dönüşünü çok düşük getirmiştir. Son zamanlarda, tüm yıl boyunca ekimi, sulama sistemlerinin kullanımı, yüksek kaliteli makineler ve

araçlar, çiftçi eğitim programı gibi bazı modern tarım sistemleri, tarım sektörüne yüksek bir getiri getirmeyi amaçlayan yöntemlerdir bazı ECOWAS ülkelerinde başlatılmıştır. Buna ek olarak, Burkina Faso, Cape Verde, Mali, Nijer ve Senegal, ulusal bütçelerinin% 10'unu çiftçilere tohum, gübre, gıda, sığır gibi girdiler şeklinde destek vererek Tarım yatırımlarına ayırmıştır. kuru mevsimde verimli hayvanların beslenmesini sağlamak için pulluklar, tırmıklar vb. içeren tarım aletleri (ECOWAS, 2020). Bu gelişme ile, tarımın ECOWAS bölgesindeki ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğinin dinamiklerini görmede bir değişken olarak eklenmesi önemlidir.

3.3.2. Dönem

Bu çalışma için 2000-2019 yılları arasındaki 20 yıllık bir dönemin verileri kullanılacaktır. Bunun nedeni, 20. yüzyılın sonlarında, Batı Afrika'nın aşiret, dini ve politik çatışmalar veya savaşlarla gölgelenmiş olması ve öncesi için düzenli verilerin erişilebilir olmamasıdır. Bu, aynı zamanda gelişmekte olan 15 ülke ekonomisinin zaman içinde nasıl değiştiğini değerlendirme imkanı verecektir.

3.3.3. Veri Seti

Bu çalışmanın temel amacı, ihracatın ECOWAS'ın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışma, 2000-2019 dönemini kapsayan Dünya Bankası Kalkınma Göstergesi'nden alınan yıllık ikincil veri seti kullanmaktadır. Araştırma beş ekonomik değişkene dayanmaktadır ve bunlar Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), Brüt Sermaye Oluşumu (BSO), İhracat (İH), İthalat (İT), Enflasyon (EN) ve Tarım (TA)'dir.

GSYİH bağımlı değişkendir ve ekonomik büyüme için vekil olarak kullanılırken, diğerleri bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır. Araştırma dönemi ve çalışmadaki ülkelerin seçimi, bölgenin 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında her türlü çatışmaya sahip olması nedeniyle verilerin kullanılabilirliğine dayanmaktadır. Tablo-8 değişkenleri, toplandıkları zamanı, beklentileri ve veri kaynaklarını; Tablo-9 ise, çalışma için kullanılan ülkelerin listesini göstermektedir.

Tablo-8: Değişkenler ve Beklenen İlişkiler

Değişken	Zaman Aralığı	Beklenen İlişki	Kaynak
GSYH	2000-2019	MD	DKG
BSO	2000-2019	Olumlu	DKG

İH	2000-2019	Olumlu	DKG
İT	2000-2019	Olumsuz	DKG
EN	2000-2019	Olumsuz	DKG
TA	2000-2019	Olumlu	DKG

Tablo-9: Örneklemdeki Ülkelerin Listesi

Benin	Gana	Nijer
Burkina Faso	Gine	Nijerya
Yeşil Burun Adaları	Gine Bissau	Senegal
Fildişi Sahili	Liberya	Sierra Leone
Gambiya	Mali	Togo

3.4. KULLANILACAK ANALİZLER

İktisadi büyüme ve ihracat arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılacak analiz aşağıda özetlenmektedir.

3.4.1. Panel Birim Kök Testleri

Panel Birimi Kök Testi, bir değişkenin zaman serisi karakteristiklerine sahip oldukları için durağan olup olmadığını belirlemek için yapılır. Veri serisinin durağanlığı veya durağan olmama durumu, sahte regresyon sonuçlarından kaçınmak için test edilmektedir. Ekonometrisyenler, LM, Pesaran ve Shin (IPS) (2003) testinin diğer tüm birim kök testlerinden daha iyi performans gösterdiğini savunurlar. IPS diğer teste göre üstün kabul edilmekle birlikte, bu test yalnızca dengeli panel verilerde kullanılabilmektedir. Prensip olarak, IPS testi, panel dengeli olduğu sürece herhangi bir parametrik birim-kök testi ile birlikte de kullanılabilir. Ancak, Lin ve Chu (LLC) (2002) ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) prosedürüne dayalı Fisher tipi test dengesiz panel verilere izin verir. Buna ek olarak, LLC, bireysel etkilerin heterojenliğine izin veren Quah modelini genelleştirir. Her iki test de ADF prosedürüne dayandığı için ADF-Fisher testi IPS testi ile yakından ilişkilidir (Afro-Asian, 2012: 13). Breitung t-stat testi de modelin durağanlık seviyesini araştırmak için kullanılabilmektedir. Bu testlerin dışında ayrıca yatay kesit bağımlılığının sonuçlarına göre farklı bir takım birim kök testleri kullanılabilmektedir. Bu anlamda yatay kesit bağımlığının dikkate alnmadığı birinci nesil panel birim kök testlerinin yanında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testleri de vardır. Bir sonraki

başlık altında ikinci nesil testlerden Peseran'ın CADF-CIPS birim kök testi, modelde yatay kesit bağımlılığının yokluğunu dikkate alır. İkinci nesil panel birim kök testi, modelde yatay kesit bağımlılığının varlığını varsayar.

3.4.1.1. CIPS Panel Birim Kök Testi

CIPS Panel birim kök Testi, yatay kesit bağımlılık testinden sonra gerçekleştirilen ikinci nesil bir birim kök testidir. Pesaran (2007), Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) regresyonlarına gecikmeli düzeylerin ve bireysel serilerin ilk farklılıklarının kesit ortalamalarını eklemiştir. Bu testte, tek tek CADF testlerinin enine kesit ortalaması kullanılmaktadır. CIPS istatistiği şu şekilde formüle edilir

$$\text{CIPS (N, T)} = \text{N} - 1 \sum_{i=1}^{T} t_{\text{i}}(N, T)$$

Bu testin dağılımı, asimtotik olarak bile standart değildir; Farklı N ve T kombinasyonları için kritik değerler %1, %5 ve %10'dur (Pesaran, 2007: 265-312).

3.4.2. Panel Veri Modeli Tahmin Yöntemleri

Regresyon analizi için en uygun belirlemek için yapılması gereken çeşitli testler vardır. Panel verileri bir zaman serisi ve kesitsel analiz olduğundan, Havuzlanmış EKK modeli ile sabit efektler modeli veya tesadüfi efektler modeli arasında kalıcı bir seçim yoktur. Bununla birlikte, sabit veya tesadüfi etkiler modeli bu gerilemeyi açıklamak için en iyi seçim olabilir.

3.4.2.1. Havuzlanmış EKK Yöntemi

Havuzlanmış EKK yöntemi, Panel verileri üzerinde çalışan bir EKK tekniğidir. Bu nedenle, tüm bireysel özel etkileri tamamen göz ardı edilir. Bu yüzden hata teriminin birçok temel varsayımı ihlal edilir. Havuzlu EKK modeli için kurulum sabit ve dengeli bir panel olmasıdır. Havuzlanmış EKK 'nin arkasındaki fikir, her bağımsız değişkeni ayrı bir gözlem olarak ele almaları ve verilerin panel verileri olduğu gerçeğini göz ardı ettiğimizdir. Açıklayıcı değişkenler eksojen ise, EKK tarafsız ve tutarlı olacaktır. Hata terimleri homoscedastik ve otokorelasyonlu değilse EKK etkili olacaktır, standart hatalar tutarlı olacak ve sadece çıkarımlar uygulanacaktır. Verilerin havuzda toplanması heterojenlik olmadığını ve aynı ilişkinin tüm veriler için geçerli olduğunu varsayar. Birleştirilmiş bir model şu şekilde ifade edilebilir:

$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1,t} \cdots + \beta_k X_{k,it} + \varepsilon_{it}$. $i = 1, \ldots, n, t = 1, \ldots, Ti$,

Havuzlanmış EKK varsayımının bir özeti Greene (2012) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

i. Model doğru olduğunda: $(\varepsilon_{it})=0$.

ii. Mükemmel bir eşbiçimlilik yoktur: $rank$ (X) =$rank$ (X′X) =K, burada X, k sütun ve $N = nt$ satır içeren faktör matrisidir.

iii. Dışsallık: E $(\varepsilon_{it}|X) =0$; Cor $(\varepsilon_{it}, X) =0$,

iv. Homoscedastisite: Var $(\varepsilon_{it} |X) =E$ $(\varepsilon_{2it}| X) =\sigma 2$

v. Kesit veya zaman serisi korelasyonu yok: Cov $(\varepsilon_{it},\varepsilon js |X)=E(\varepsilon_{it}\varepsilon_{js} |X)$ $=i\neq j; t\neq s$

vi. Bozuklukların normal dağılımı ε_{it}.

Bu varsayımlar panel veri modelleri için de geçerlidir. Varsayımlar altında, parametre tahminleri tarafsız ve tutarlıdır. Ancak, panel veri çalışmalarında, bireylerde hata terimlerinin otokorelasyonuna rastlanması muhtemeldir, bu durumda beşinci varsayım karşılanmaz. Bu, standart hataların önyargılı tahminlerine yol açacaktır. Onlar aşırı tahmini t-istatistikleri yol hafife alınacaktır. Hata ayarlanmalıdır ve bunu yapmanın bir yolu kümelenmiş standart hatalar kullanmaktır (Sheytanova, 2014:8). Havuzlanmış EKK, panel verileriyle uğraşırken kullanılacak çok yaygın bir tahminci değildir.

3.4.2.2. Sabit Etkiler Modeli

Hemen hemen her modelde bazı endojenite sorunları olduğu için, sabit etki modeli (SEM) Tahmini en iyi seçimdir ve en tutarlı tahminleri verir, ancak kişiye özel parametreler kaybolacaktır. SEM, belirli bir kişi veya birim için hangi değişkenlerin zaman içinde değişmediğini belirlemeye çalışır. SEM, zamanla değişmeyen değişkenleri, paneldeki her bir birey veya birim için benzersiz bir değeri temsil eden bireysel etki μ_i ekleyerek kaldırmıştır. Bu çalışmada, μ_i zaman içinde değişmeyen ülkelerin tüm özelliklerini temsil edecektir. SEM şu şekilde ifade edilir:

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \mu_i + v_{it}$

μ_i, y_{it}'i kesitsel olarak etkileyen ancak zamanla değişmeyen tüm değişkenleri yakalar, ve sabit etkiler her bir kesit birimi için farklı kesişmelere izin vererek μi cinsinden heterojenliği yakalar. Sabit etki, eşdeğer sonuçlar veren birkaç tahmin

yöntemine sahiptir. SEM modelini tahmin etme yöntemlerinden biri, En Az Kareler Kukla Değişkeni (EAKD) yaklaşımı yla kukla değişkenler kullanmaktır.

$yit = \sum_{i=1}^{n} \mu i \; Di + \beta_1 x_1, + \cdots + \beta_k x_{k,t} + v_{it},$

Burada, SEM modelini tahmin etmenin yöntemlerinden biri, En Küçük Kareler Kukla Değişken (EAKD) yaklaşımı yoluyla kukla değişkenler kullanmaktır;

Di tüm gözlemler boyunca i'inci birey için bir eşit ve diğer bireyler için sıfır kukla değişkenleri temsil eder. Bileşenler αi ek değişkenlere Di parametre olarak muamele edilir.

$y_{it} = \beta x_{it} + \mu_1 D1_i + \mu_2 D2_i + \ldots\ldots\ldots + \mu_N DNi + v_{it}$

burada, $D1_i$ bir kukla değişken (örnekteki ilk varlık üzerindeki tüm gözlemler için = 1 ve aksi halde sıfır); $D2_i$ bir kukla değişken (örnekteki ikinci varlık üzerindeki tüm gözlemler için = 2 ve aksi halde sıfır).

N, modeldeki kesit birimlerinin sayısıdır. Kukla değişkenler ekleyerek, heterojenliği yakalar ve kukla değişken modelini tahmin etmek için EKK kullanılabilir. Bazen çok sayıda enine kesit olduğunda, çok sayıda manken kullanmak çok zor veya imkansız olabilir ve mükemmel çoklu bağlantı riskini arttırmak için bir kesme terimi bırakılmalıdır. Böylece, bu kadar çok değişken değişken parametresini tahmin etmekten kaçınmak için, bir iç dönüşüm kullanılabilir. İç dönüşüm, her varlığın zaman ortalamasını değişkenin değerlerinden uzağa çıkararak yapılır. Enine kesitsel birim i için gözlemin zaman ortalaması aşağıdaki gibi yazılır;

$\bar{y}i = \frac{1}{T} \sum_{i=1}^{T} yit; \qquad \bar{x}i = \frac{1}{T} \sum_{i=1}^{T} xit;$

Açıklayıcı değişkenleri içeren bir regresyon elde etmek için zaman ortalaması modeldeki tüm değişkenlerden çıkarılır. Böyle bir gerileme bir kesinti terimi gerektirmez, çünkü şimdi bağımlı değişken yapı olarak sıfır ortalamaya sahip olacaktır. Büyük tahminden kaçınmaya çalıştığımız için, bir model çıkartıldığında, tüm kukla değişkenler düşer. Demeaned değişkenlerini içeren model,

$y_{it} - \bar{y}_i = \beta(x_{it} - \bar{x}_i) + \mu_{it} - \bar{u}_i$

Bu şu şekilde yazılabilir: $\ddot{y}_{it} = \beta \ddot{x}_{it} + \mu_{it}$

Burada, değişkenlerin üzerindeki çift noktalar, çıkarılan değerleri gösterir. Bu model şimdi EKK kullanılarak tahmin edilebilir, ancak birçok ekonometrik yazılım tarafından kolayca yapılabilecek bir derece özgürlük düzeltmesi yapmamız gerekir.

İçsel dönüşümün ana fikri, denklemdeki tüm sabit veya zamanla değişmeyen değişkenleri düşürmektir.

Aradaki tahmin, değişkenlerin zaman ortalamalı değerleri üzerinde bir kesitsel regresyon çalıştırarak, demeaned transformasyona bir alternatif olarak da kullanılabilir. Aradaki tahmin edicinin iç tahminciye göre avantajı, ortalama alma sürecinin değişkenlerdeki ölçüm hatasının tahmin üzerindeki etkisini azaltması muhtemeldir.

Birinci Fark (BF) ayrıca sabit etkili modelde kullanılabilir. BF modeli, düzeyi yerine yit'deki değişikliği açıklar ve zaman içinde değişmeyen herhangi bir değişken iptal eder. BF ve grup içi dönüşüm, yalnızca zaman dilimleri olduğunda aynı tahminci üretir. Her değişkenin değerini bir dönem önce çıkararak yapılabilir, sonra modeli tahmin eder. Yani.

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \mu_i + v_{it}$
$y_{i(t-1)} = \alpha + \beta x_{it-1} + \mu_i + v_{i(t-1)}$
$y_{it} - y_{i(t-1)} = (\alpha - \alpha) + (\beta x_{it} - \beta x_{i(t-1)}) + (\mu_i - \mu_i) + (v_{it} - v_{i(t-1)})$
$y_{it} - y_{i(t-1)} = \beta(x_{it} - x_{i(t-1)}) + (v_{it} - v_{i(t-1)})$

Ayrıca, zaman içinde gerçekleşen ancak enine kesitsel olmayan değişimi yakalamak için varlık sabit efekt modeli yerine zaman sabit efekt modeli kullanılabilir. Kesişme zaman içinde değişebilir, ancak zaman içinde her belirli bir noktada varlıklar arasında aynı olduğu varsayılır ve aşağıdaki gibi yazılır,

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \lambda_t + v_{it}$

burada, λt zaman değişen bir kesişme ve y etkileyen ve zaman içinde değişir ama kesit sabit olan tüm değişkenleri yakalar. Kesinti terimlerindeki zaman değişimine, varlık sabit etkisi yani EAKD ile aynı şekilde izin verilebilir. Aşağıdaki gibi bir kukla değişken kullanılarak tahmin edilebilir;

$y_{it} = \beta x_{it} + \lambda_1 D1_i + \lambda_2 D2_i + \lambda_3 D3_{i+\ldots\ldots+} \mu_T DT_t + v_{it}$

Kukla değişkenler, kesitsel varyasyon yerine zaman varyasyonunu yakalar. Ayrıca, tüm T kukla değişkenlerini içeren bir modeli tahmin etmekten kaçınmak için her bir gözlemden kesit ortalamalarını çıkarmak için bir iç dönüşüm gerçekleştirilebilir. Ancak, aynı model (iki yönlü hata bileşeni modeli) içinde hem varlık sabit efektler ve zaman sabit efektler için izin mümkündür.

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \mu_i + \lambda_t + v_{it}$

λ_t zamana özgü kesişme ve μi varlığa özgü temsil eder. Zaman ve varlık arasında değişen sonuçlardaki farklılıkları yakalar.

3.4.2.3. Tesadüfi Etkiler modeli

Tesadüfi etkiler modeline (TEM) bazen hata bileşenleri modeli denir. Tesadüfi etkiler modelinin her varlık için farklı kesişme terimleri vardır ve bu kesişmeler zaman içinde sabittir. Ortak bir kesişme α artı rastgele bir değişken εi'den oluştuğu varsayılan kesişmeler (kesitsel olarak değişir, ancak zaman içinde sabittir).

$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \omega_{it}, \quad \omega_{it} = \varepsilon_i + v_{it}$

burada, ε_i, her varlığın kesişme teriminin küresel kesişme terimi nden rasgele sapmasını ölçer α. TEM'den farklı olarak, kesit boyutundaki heterojenliği (varyasyonu) yakalamak için hiçbir kukla değişken kullanılmaz, bunun yerine rasgele belirlenen hata terimlerinde (ε_i) yakalanması beklenmektedir. Ancak, rasgele etki bu hata terimini (yeni kesitsel hata terimi) varsayar;

i. Sıfır ortalaması var
ii. V_{it}'den bağımsız (bireysel gözlem hatası terimi)
iii. Sabit varyansı vardır
iv. Açıklayıcı değişkenlerden bağımsız yani Cov ($\varepsilon_i \mid x_{it}$) = 0

TEM modeli ayrıca açıklayıcı değişkenlerin eksojen olduğunu varsayar, v_{it} terimi hata terimi, E (vit | xi) = 0, vit hata terimi sabittir, homoskedastiktir ve otokorelasyonlu değildir. REM modelini EKK ile tahmin etmek için parametreler (α ve β vektörü) tutarlı olacak, ancak verimsiz olacak, böylece EKK En İyi Lineer Tarafsız Tahmincisi (ELTT/BLUE) olmayacaktır. EKK yerine genelleştirilmiş en küçük kare (GKK) prosedürü yaygın olarak kullanılır. Varlıklar popülasyondan rastgele seçildiğinde TEM daha uygundur. Ayrıca, TEM zaman içinde değişmeyen açıklayıcı değişkenleri kaldıracak ve tahmin edilmesi gereken daha az parametreye sahip olacak ve böylece serbestlik derecesini koruyacaktır. Sabit etkiler yaklaşımından daha verimli bir tahmin üretir.

3.4.3. Hausman Testi

Genelleştirilmiş panel modeliyle, Hausman testi sabit etki tahmincisi ile tesadüfi etki tahmincisi arasındaki tutarlılığı karşılaştırmak ve değerlendirmek için kullanılır.

Farklı modeller, oldukça farklı sonuçlar üretebilir ve yukarıda bahsedildiği gibi, uygun şekilde kullanıldığında, rastgele etkiler modeli en iyi doğrusal yansız tahminleri (ELTT/BLUE) verir. Tutarlı, verimli ve tarafsızdırlar. Ancak, rasgele efektler modelinin hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında bir korelasyon varsa, tahminleri tutarsız olur ve böylece sabit efektmodeli rasgele efektler modeline göre tercih edilir. Bireysel spesifik bileşen εi, sabit efekt modelinin sağlam olduğu atlanmış değişkenler varsa, rastgele etkiler modelindeki bağımsız değişkenlerle ilişkilendirilebilir. Sabit etkiler modeli tahminleri her zaman tutarlıdır, ancak r tesadüfi etkiler modeli tahminlerine kıyasla verimsizdir. Hausman testi için sıfır hipotez testi, bireysel etkinin açıklayıcı değişkenle ilişkili olmadığıdır. Alternatif hipotez, bireysel etkinin bağımsız değişkenlerle, korelasyonlu olmasıdır, yani

H_0: Tesadüfi etkiler modeli açıklayıcı değişkenlerden bağımsızdır

H_1: H_0 doğru değil

P-değeri hipoteze karar vermek için kullanılacaktır. P-değeri% 0.005 anlamlılık değerinden düşükse, sıfır hipotezi reddedilecektir, bu nedenle bireysel etki ile bağımsız değişken arasında bir korelasyon vardır. Sıfır hipotezinin reddedilmesi, sabit etki modelinin seçileceği anlamına gelir. Tablo 10. SEM ve TEM özelliklerini özetler;

Tablo-10: Tesadüfi ve Sabit etki modelleri tahmin edicilerinin özellikleri

Model Doğru hipotezi	Kullanılan rastgele etkiler modeli	Kullanılan sabit etkiler modeli
H_0: $\boldsymbol{Cov}$ ε_i, $\boldsymbol{xit} = \mathbf{0}$ Dışsallık	Tutarlı ve etkin	Tutarlı ama etkinsiz
H_1: $\boldsymbol{Cov}$ ε_i, $\boldsymbol{xit} \neq \mathbf{0}$ İçsellik	Tutarlı ama etkinsiz	Tutarlı ve etkin

3.4.4. Panel Veri Modellerinin Varsayımlarının Testi

Panel verileri hem kesitsel veriler hem de zaman serisi verileri içerdiğinden, regresyon varsayımları testi için önemlidir. Otokorelasyon, verilerdeki farklı gözlemler arasında aynı değişkenlerin değerleri arasındaki korelasyon derecesidir. Otokorelasyon Seri korelasyon olarak da bilinir ve belirli bir değişken ile çeşitli zaman aralıklarında kendi gecikmeli versiyonu arasındaki ilişkidir. Otokorelasyonlu bir değişkenin bir deseni vardır ve rastgele değildir. Otokorelasyon testi, birbiriyle ilişkili

noktaların nasıl olduğunu tespit etmemizi sağlar. Otokorelasyon testinin hipotezi aşağıdaki gibidir:

H_0: Verilerde otokorelasyon yok.

H_1: Verilerde otokorelasyon var.

Heteroskedastisite, gözlenmeyen hatanın varyansı sabit olmadığında gerçekleşir. Başka bir deyişle, heteroskedastisite, belirli bir zaman diliminde izlenen bir değişkenin standart hataları sabit olmadığında oluşur. Hem otokorelasyon hem de heteroskedastisite panel verilerinde bir sorundur, bu nedenle heteroskedastisite olup olmadığını tespit etmek için bazı testler yapmalıyız. Heteroskedastisite mevcut olduğunda, yine de regresyon katsayılarının tutarlı bir şekilde tahmin edilmesine neden olacaktır, ancak bu tahminler etkili olmayacaktır. Ayrıca, bu tahminlerin standart hataları önyargılı olacaktır ve olası heteroskedastisite varlığı için düzeltici sağlam standart hatalar hesaplanmalıdır (Baltagi, 2005: 79). Heteroscedastisite testinin hipotezi aşağıdaki gibidir:

H_0: Verilerde heteroscedastisite yok.

H_1: Verilerde heteroscedastisite var.

Karar p değerine göre verilecektir. Eğer p-değeri 0.05'in altındaysa (%5 Önem seviyesi), sıfır hipotezini reddederiz, ancak p-değeri %5 anlamlılık seviyesinden büyük olduğunda sıfır hipotezini reddedemeyiz.

Diğer bir varsayım, çoklu-doğrusallık terimidir ve girdi değişkenlerinin ikisi veya daha fazlası arasında kesin (veya neredeyse kesin) doğrusal bir ilişkinin olduğu bir durumdur. Çoklu regresyon çalışmasında, girdi değişkenlerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, her bağımsız değişkenin bağımlı değişken hakkında benzersiz bir bilgi içerdiği varsayılmaktadır. Çoklu doğrusallığın etkilerinden biri, regresyon katsayı tahmin edicilerinin varyanslarının (standart hatalar) şişirilmiş olmasıdır. Ayrıca, katsayı veya işaretin büyüklüğü beklediğimizden farklı olabilir. Bağımsız değişkenlerden herhangi birinin eklenmesi veya kaldırılması, kalan katsayıların veya işaretlerinin değerlerinde büyük değişikliklere neden olur. Bazı durumlarda, F anlamlıdır ancak t-değerleri (katsayı için) anlamlı olmayabilir. Değer negatif veya sıfır ise, bu, çoklu doğrusallığın olmadığı anlamına gelir, pozitif veya yüze yakınsa, çoklu doğrusallık vardır. Sonuçlarımız, çoklu doğrusallık nedeniyle

örneklem büyüklüğünü artıracak mıyız, yoksa çoklu doğrusallık olmadığından model aynı kalacaktır.

3.4.5. Panel Veri Modellerinde Yatay kesit Bağımlılığının Testi

Ekonomide, yatay kesit bağımlılığı, paneli oluşturan birimlerin bir şoktan etkilenmesi durumudur, o zaman panelin diğer birimleri de etkilenecektir. Ekonometride panel oluşturan birimlerin panel veri modelindeki hata terimleriyle ilgili olduğu bir durumdur. Yatay kesit bağımlılığı olmayan genel sıfır hipotezi, farklı kesit birimlerindeki bozukluklar arasındaki korelasyonlar olarak ifade edilebilir:

Cov (μ_{it}, μ_{ij}) ≠ 0

Panel veri modellerindeki bozulmaların, özellikle kesit boyutu (N) büyük olduğunda kesitsel olarak bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte, kesitsel bağımlılığın panel regresyon ayarlarında sıklıkla mevcut olduğuna dair önemli kanıtlar vardır. Tahminlerde kesitsel bağımlılığın göz ardı edilmesi, kalıcı bağımlılık için hesaba katılmadan, tahmin edicinin verimlilik kaybı ve geçersiz test istatistikleri ile sonuçlanan ciddi sonuçlara yol açabilir. Literatürde kesit bağımlılığı için çeşitli testler vardır, örneğin:

i. Breusch-Pagan (1980) LM
ii. Pesaran (2004) ölçekli LM
iii. Baltagi, Feng ve Kao (2012) önyargılı düzeltilmiş ölçekli LM
iv. Pesaran (2004) CD

Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testi, iyi bilinen bir kesit bağımlılığı tanı istatistiğidir ve denklem şu şekilde verilir:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} pij$$

burada ρij, yukarıda tarif edildiği gibi modelin kalıntılarından elde edilen korelasyon katsayılarıdır. Bu test, OLS'den elde edilen kesit kalıntıları arasındaki korelasyon katsayısı karelerinin toplamına dayanmaktadır. Bu test N sabit olduğunda ve Tij → ∞ herkes için (i, j) ve N (N-1) / 2 serbestlik derecesine sahip olduğunda kullanılır. Null hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H_0: Yatay kesitler arasında ilişki yok.

H_1: Yatay kesitler arasında ilişkiler var

Yatay kesit bağımlılığının varlığı veya yokluğu ile ilgili karar p değerine dayanacaktır. Eğer p-değeri 0.05'in altındaysa (% 5 Önem seviyesi), sıfır hipotezini reddederiz, ancak p-değeri% 5 anlamlılık seviyesinden büyük olduğunda sıfır hipotezini reddedememektedir.

Pesaran (2004) ölçekli LM, standart Breusch-Pagan LM test istatistiği büyük N ayarlarında test için uygun olmadığından yatay kesit bağımlılığının varlığını araştırmak için kullanılan başka bir testtir. Test, hem N hem de T sonsuz olduğunda kullanılır. Pesaran (2004) ölçeklendirilmiş LM modeli aşağıdaki gibidir:

$$LMs = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \quad \sum_{j=i+1}^{N} Tpij \quad N(0,1)$$

Asimtotik olarak önce normal Tij → ∞ ve sonra N → ∞ standarttır.

Yatay kesit bağımlılığın varlığı için bir başka test Baltagi, Feng ve Kao (2012) Önyargı Düzeltmeli ölçekli LM testi istatistiğidir. Test aşağıda formüle edilmiştir:

$$\text{LMBC} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \quad \sum_{j=i+1}^{N} (Tijpij - 1) - \frac{N}{2(T-1)} \rightarrow N(0,1)$$

Son olarak bu çalışmada, çapraz bağımlılığın varlığını araştıran bir başka test Pesaran (2004) CD'sidir. Bu test T> N ve N> T olduğunda kullanılır. aşağıdaki denklemle:

$$LMp = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \quad \sum_{j=i+1}^{N} pij \quad N(0,1)$$

Herhangi bir sırayla ilk Tij → ∞ ve sonra N → ∞ gibi asimtotik olarak standart normaldir. Test, kesitsel artıklar arasındaki korelasyon katsayısı karelerinin toplamına dayanmaktadır. Bu testin null ve alternatif hipotezi LM testine benzer.

3.5. ANALİZ BULGULARI

Panel veri analizinde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin bazı temel tanımlayıcı istatistikleri aşağıdadır. Farklı analizler üzerinde yapılan tahminin sonuçları da vardır. Her tahminin sonucunu bir açıklama takip edecektir

3.5.1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstaitistikler

Tablo 11'de 15 ECOWAS ülkesi için kurulan modelde yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmektedir.

Tablo-11: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	GSYİH	**BSO**	**İH**	**İT**	**EN**	**TA**
Ortalama	5.389670	24.91524	12.36162	12.80429	6.770340	4.384386
Medyan	5.685915	23.40941	6.755038	5.653468	4.514321	4.577803
Maksimum	44.62241	68.00227	585.2312	399.8918	1.29568	77.15784
Minimum	-36.2716	0.019684	-118.812	-84.9888	-4.35364	-4.7556
Standart Sapma	7.022792	11.36947	42.41518	39.93092	7.518549	10.51723
Gözlem Sayısı	300	300	300	300	300	300

Görüleceği gibi,2000-2019 dönemine ilişkin ortalama ekonomik büyüme hızı 5.38 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde söz konusu ülkeler için Brüt Sermaye Oluşumu büyüme hızı 24.91; ihracat büyüme hızı 12.36, İthalat büyüme hızı 12.80; enflasyon büyüme hızı 6.77; ve tarım büyüme hızı 4.38 olarak gerçekleşmiştir. Diğer istatistikî değerleri tabloda ayrıntılı şekilde görülmektedir.

3.5.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Tablo-12'den, test istatistik değerini, test serbestlik derecesini ve ilişkili p değerini gösteren görünümlerden Breusch-Pagan LM, Pesaran ölçekli LM, Bias ile düzeltilmiş ölçekli LM ve Pesaran CD testi için sonuçları içerir. P değerleri% 5 anlamlı değerin altında olduğundan ve bu çalışmada T>N olduğundan, sıfır hipotezini reddetmektedir.

Tablo-12: Yatay Kesitsel Bağımlılığı Testi Sonuçlar

Test	**t-istatistiği**	**p-değeri**

Breusch-Pagan LM	1.726195	0.0000
Pesaran ölçekli LM	4.666187	0.0000
Baltagi, Feng ve Kao (2012) önyargılı düzeltilmiş ölçekli LM	11.76889	0.0000
Pesaran CD	1.810651	0.0189

Bu modelde yatay kesit bağımlılığı vardır, bu nedenle ikinci nesil birim kök testlerini yapmak güvenlidir. İkinci nesil panel birimi kök testlerini test etmek için SURADF, CADF veya CIPS testleri gibi çok sayıda yöntem kullanılır. Ancak bu çalışmada Pesaran (CIPS) birim kök testi kullanılmıştır.

3.5.3. Panel Birim Kök Testleri Sonuçlar

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları, modelde yatay kesit bağımlılığı olduğunu göstermektedir. sonucu, modelde kesitsel bağımlılığın varlığını göstermiştir. Bu, ikinci nesil birim kök testinin yapılması gerektiği anlamına gelir. Tablo 13, Pesaran (CIPS) ikinci nesil panel birimi kök testinin sonucunu göstermektedir.

Tablo-13: İkinci Nesil Panel Birim Kök Testi -Pesaran (CIPS)

Değişken	CIPS	KD1	KD5	KD10	Karar
GSYİH	-4.163	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)
BSO	-2.829	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)
İH	-4.580	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)
İT	-4.462	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)
TA	-4.757	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)
EN	-3.628	-2.47	-2.26	-2.14	Durağan *I*(0)

Not: KD = Kritik Değerler. Çalışmamızdaki tüm testlerde gecikmeler ve uzunluk seçimi için Akaike'ın Bilgi Ölçütü (AIC) kullanılmıştır.

Kullanılan karar kuralı şudur: Eğer CIPS istatistikleri herhangi bir önem düzeyinde kritik değerden büyükse, birim kök birim kök / Ho hipotezi reddedilir ve bu da değişkenlerin durağan olduğu anlamına gelmektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan sonuçlar, tüm değişkenleri için hesaplanan CIPS istatistik değerleri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerden büyük olduğu için, birim kök /Ho hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla, değişkenlerin durağan olduğu sıfırıncı dereceye I (0) 'a entegre edildiği söylenebilir.

3.5.4. Panel Regresyon Analiz Sonuçları

Tablo-14: Hausman Testi

Test Özeti	Ki-Kare. istatistik	Ki-Kare d.f.	Prob.
Kesit rastgele	11.354880	5	0.0448

SEM mi yoksa TEM mi kullanılacağını belirlemek için Hausman (1978) testi yapılmıştır. Hesaplanan ki-kare değeri verilen df için kritik ki-kare değerini ve anlamlılık düzeyini aştığından, TEM'in bu çalışma için uygun olmadığı sonucuna varılabilir. Bunun nedeni, rasgele hata terimlerinin bir veya daha fazla regresörle korelasyonundan kaynaklanıyor olabilir. Bu nedenle, Hausman testinden elde edilen sonuçlar, TEM'in Ho hipotezini reddetmekte ve dolayısıyla, SEM'in bu çalışma için en uygun model olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo-15: Sabit Etkiler Modeli

Değişkenler	katsayı	Std. Hata	T-istatistiği	olasılık
C	1.567636	1.103827	1.420183	0.1567
BSO	0.103327	0.038520	2.682441	0.0077
İH	-0.008478	0.007449	-1.138080	0.2561
İT	0.021722	0.007727	2.811117	0.0053
EN	-0.116055	0.063427	-1.829748	0.0684
TA	0.423529	0.029926	14.15268	0.0000
R^2	0.498205			
Düzeltilmiş R^2	0.464155			
Prob (F İstatistikleri)	0.000000			

Tahmin sonuçlarına göre brüt sermaye oluşumu GSYİH ile olumlu bir ilişki içindedir ve bu değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu, GCF'deki %1'lik bir artışın GSYİH'yi %10.3327 artıracağı anlamına gelir. Ayrıca, ithalatın GSYH ile pozitif korelasyonu vardır ve ithalatta% 1'lik bir artış GSYİH'da %2.1722'lik bir artışa neden olacaktır. Benzer şekilde, rakamlar GSYİH ile pozitif ve çok önemli

bir korelasyon gösterdiğinden, Batı Afrika ekonomisinde tarımın çok önemli olduğu iddiası doğrulanmıştır. Tarımda %1'lik bir artış, bölgenin GSYİh'sında %42,3529'luk bir artışa yol açacaktır. Ancak, beklenmedik bir şekilde ihracatın GSYİH ile negatif ve istatistiksel olarak önemsiz bir ilişkisi vardır. Dolayısıyla, ihracat %1 oranında azalırsa, GSYİH %0.008478 oranında artar. Beklendiği gibi enflasyonun GSYİH ile negatif korelasyonu vardır ve enflasyon %1 azalırsa GSYİH %1,6055 artmaktadır. R-kare en iyiyi göstermese de, Prob'un (f-İstatistik) çok önemli olduğu kanıtlanmıştır. Bu çalışmanın ana hipotezi, ihracatın ECOWAS bölgesinin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini araştırmak olduğundan, sabit etki sonuçları ihracatın GSYİH büyüme sürecini etkilemediğini göstermektedir. Bunun yerine, ECOWAS'ın ekonomik büyümesi ve gelişmesinde tarım, ithalat ve brüt sermaye oluşumu zorunludur.

Table-16: Breusch-Godfrey Oto/Seri Korelasyon LM Testi Sonucu

F istatistik	1.613467	Prob. F (4,290)	0.1709
Gözl R-kare	6.531067	Prob. Ki-kare (4)	0.1628

Modelde otokorelasyon problemi olup olmadığını test etmek için Breusch-Godfrey seri korelasyon testi kullanılmış ve test için dört gecikme dikkate alınmıştır. Tahmin edilen modelde otokoresyon olmadığı şeklindeki Ho hipotezi reddedilememektedir. Tablo 17'de yer f-istatistiklerinin p-değeri anlamlılık düzeyinden büyük olduğundan, null hipotezi reddedilemez. Dört gecikme için yapılan test sonucunda modelde otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir.

Tablo-17: Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastisite Testi Sonucu

F istatistik	1.698835	Prob. F (5,294)	0.1088
Gözl R-kare	10.08566	Prob. Ki-kare (6)	0.1088

Breusch-Pagan Heterokedastisite testi ile modelde değişen varyans problemi olup olmadığı test edilmiş ve sonuçlar yukarıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo 18'deki test sonuçlarına göre, Ho hipotezi red edilememekte ve Ho hipotezini reddedilememekte ve değişen varyans problemi olmadığı sonucuna varılmaktadır.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMU

Sabit etkiler modelinden elde edilen bulgular, ihracatın bazı ülkeler için hayati önem taşımasına rağmen, bir bütün olarak ECOWAS bölgesinin ekonomik büyüme sürecini istatistiksel olarak etkilediğini yansıtmamaktadır. Dolayısıyla, ECOWAS ekonomisi ihracata dayalı olarak büyüyen bir ekonomi değildir. Bu saptama, başka araştırmaların bulgusuyla uyumludur (Şerif, 2008). Analiz döneminde, ECOWAS bölgesi bitmeyen siyasi huzursuzluk ve kargaşa ile karşı karşıya kalmış ve böylece birçok şoka duyarlı olmuştur.

Güvenlik, sağlık, vb gerekçelerle sınırların sıkılaşması nedeniyle, mal, hizmet ihracatı ve özellikle turizm gelirleri düşerken bölge, Ebola virüsü salgınından (2013-2016) etkilenmiştir. Batı Afrika bölgesinin ölümcül hastalığa yakalanmamak amacıyla turistler için kırmızıya boyanması nedeniyle turizm sektörü, son 20 yılın en düşük gelirini elde etmektedir. Buna ek olarak, tartışmasız gerçek, bölgenin ihracatının, düşük uluslararası istikrarsız fiyatlar üreten ve böylece bölgeyi dış şoklara karşı savunmasız hale getiren birincil emtialar (doğal kaynaklar) tarafından domine edildiği vurgulanmalıdır. Birincil ürünlere bağımlılığın olumsuz etkisi, birincil ürün ihracatının her zaman bir ekonomi için bir nimet olmadığını gösteren Prebisch (1959) ve Sachs vd (1995) tarafından vurgulanmıştır.

Beklendiği gibi, enflasyonun büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi saptanmıştır ve bu bulgu, Barro (1995), Bruno ve Easterly (1995) çalışmaları ile uyumludur. Bölgede enflasyondaki artış, özellikle enerji, emtia ve gıda fiyatlarındaki artışla belirgindir. Bu durum, aynı zamanda, birincil mallara bağlı bölge ihracatını ve ihracatın büyümeye katkısını zayıflatmaktadır. %16'yı aşan işsizlik nedeniyle, Phillips Eğrisi kavramının ECOWAS bölgesinde geçerliliği sorgulanabilir durumdadır.

Brüt sermaye oluşumu (BSO) ile ECOWAS bölgesi büyümesi (GSYİH) arasında pozitif ve anlamlı bir etki olduğu görülmektedir. 300 milyonu aşan toplam nüfusuyla bölge, ABD, Batı Avrupa ve Asya'dan çokuluslu yatırımcıların bölgeye ilgisiyle Afrika için bir yatırım alanı konumundadır. Agbélénko'nun (2015) ECOWAS ülkeleri doğrudan yabancı yatırım, yurtiçi yatırım ve ekonomik büyüme üzerine yaptığı çalışmada da benzer bulgu ve değerlendirmelere ulaşılmıştır. DYY etkisi daha

belirgin olsa da, yerli yatırım ve beşeri sermaye gelişiminin, bölgedeki iktisadi büyüme üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır.

İthalatın (IT) ECOWAS büyüme süreci üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. ECOWAS ile imzalanan Avrupa Ortaklık Anlaşması, ülkelerin yakıt, gıda ürünleri, makine, kimyasal ve eczacılık ürünleri ithal etmesi için bir alan yaratmıştır. ECOWAS ülkeleri arasında ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen Jirshar (2019) de, ticarete açıklığın ECOWAS ülkelerindeki büyüme üzerinde uzun vadede olumlu; ancak kısa vadede karışık etkilere sahip olduğunu göstermiştir.

Sabit etki modelinden elde edilen sonuçlar, tarımın ECOWAS bölgesinin ekonomik büyümesi açısından olumlu ve anlamlı etkisi olduğunu göstermektedir. Matthew vd (2019) de, ECOWAS tarım sektöründe hem katma değer hem de istihdamın, yoksulluğu azaltma üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu; bölge ihracatı için tarıma daha fazla odaklanılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Benzer sonuçlar, Edeme vd (2016) tarafından gerçekleştirilen panel veri analizinde de görülebilir. Tarımsal ihracatın katkısına dair analiz bulguları, bunun anlamlı; ancak etki oranının zayıf olduğunu göstermektedir. Fildişi ve Nijerya gibi bazı ülkelerde katkının daha belirgin olmasından hareketle, ECOWAS hükümetlerinin tarım sektörlerini geliştirmeleri önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Farklı gelişme düzeyindeki her ülkenin iktisadi önceliklerinden olan büyüme, tüketim, yatırım, kamu harcamaları gibi yurt-içi bileşenler yanında ihracat ve ithalatla da ilişkilendirilir. Bu çalışmanın amacı, ECOWAS bölgesindeki iktisadi büyüme üzerinde ihracatın bir etkisi olup olmadığını analiz etmektir. Panel veri yöntemi ve

2000-2019 dönemi GSYİH, brüt sermaye oluşumu, ihracat, ithalat, tarım ve enflasyon değişkenlerine dayalı model üzerinden gerçekleştirilen testler ile ulaşılan ampirik bulgular, ECOWAS bölgesi için ihracatın büyümeye, teorik beklentiye uygun etkisini ortaya koyamamıştır.

Modelde homoskedastisite olup olmadığını belirlemek için Breusch-Pagan-Godfrey heteroseladastisite testi ve değişkenler ile gecikme değerleri arasında otokorelasyon olup olmadığını test etmek için Breusch-Pagan-Godfrey seri korelasyon LM testi yapılmıştır. Yatay kesit bağımlılık testi sonuçları, yatay kesit bağımlılığının olmadığı Ho hipetezinin reddedildiğini göstermektedir. Verilerde yatay kesit bağımlılığının varlığı, birim kök testlerinin yapılmasını gerektirmiş ve bu nedenle Peseran CADF testi uygulanmıştır. Sabit etki modeli ile tesadüfi etki modeli arasında seçim yapmak için Hausman testi yapılmıştır. Hausman testinin p-değerinin sonucu, %5 önem seviyesinden daha düşük olan 0.0448'i göstermektedir. Bu nedenle Hausman testinden hareketle sabit etki modeli tercih edilmiştir.

Çalışma sonuçları sabit etki modelinin (SEM) ampirik bulgularına dayanmaktadır. SEM bulguları, ihracatın bu çalışmada incelenen dönemde ECOWAS bölgesinin büyümesini etkilediğini istatistiksel olarak teyit etmemektedir. Enflasyon, bölgenin büyümesi üzerinde negatif ve anlamlı bir etki yapmaktadır. Brüt sermaye oluşumuna ilişkin bulgular GSYİH büyümesi üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye işaret etmektedir. İthalatın iktisadi büyüme üzerinde, istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Tarım, ECOWAS bölgesinde iktisadi büyüme üzerinde anlamlı ve olumlu bir etki göstermektedir.

ECOWAS bölgesindeki 11 ülke hala en azgelişmiş ülkeler arasında yer almakta ve böylece ECOWAS'ı dünyanın en yoksul bölgesel bloklarından biri haline getirmektedir. Bölgede sürdürülebilir bir büyüme sürecine ulaşılması için politika önerileri aşağıdaki gibidir:

i. **Yarı mamul veya mamul ürün ihracatı:** ECOWAS bölgesindeki çoğu ülke, ekonomileri için düşük gelir sağlayan birincil ürün ihraç etmektedir. İşleme tesislerinin inşası, ülkelerin ham malları ihraç etmeden önce yarı-işlenmiş veya mamul mallara dönüştürmelerine izin verecektir. Ayrıca, insanları hammaddelere nasıl değer katacakları konusunda eğitmek için

daha fazla insan sermayesi girişimi teşvik edilmelidir. Katma değerli ürünler ihraç edebilme, sadece ülkeler için geliri artırmakla kalmaz, aynı zamanda işgücü, özellikle de gençler için istihdam fırsatlarını geliştirerek işsizliği azaltır ve ECOWAS bölgesi GSYİH'sını arttırır.

ii. **Modern Tarım sistemi:** ECOWAS üyesi ülkelerde hala insan emeği veya eski araçlar kullanılarak ilkel tarım sistemleri uygulanmaktadır ve bu da getirilerini düşük kılmaktadır. Tarımsal mekanizasyon, makineleşme, sulama sistemleri, tohum geliştirme vb yoluyla modern tarım işletmeciliği, hem verimliliği hem de gelir ve temel ihracat sektörlerinden olan tarım üzerinden döviz kazancını artıracaktır. Ayrıca, bölgedeki tarımsal üretim, çoğunlukla mevsimseldir ve tüm yıl boyunca değildir. Çiftçilerin tüm yıl boyunca tarım yapmasına ve daha fazla gelir elde etmesine olanak tanıyacak modern sulama tesisleri ve teknolojileri oluşturulmalıdır. ECOWAS Tarım Politikası (ECOWAP), erozyon nedeniyle ekilebilir arazilerin kaybını önlemek için iklim afetlerini önleyebilecek veya hafifletebilecek uygun politikaların uygulanmasını sağlamalıdır. Tarım sektörünün modernizasyonu, ürün miktar ve kalitesi ile talebini artıracak ve ECOWAS'ın ulusal ve uluslararası ticaretini daha değerli ve ödüllendirici hale getirecektir.

iii. **Uygun Altyapı:** Üye ülkeler, insanların, malların veya hizmetlerin dolaşımını kolaylaştıran ulaşım, telekomünikasyon ve enerji gibi daha iyi altyapıdan yoksundur. Bölge ölçeğinde uygun projelerle, altyapıdaki (ulaşım, telekomünikasyon, enerji) iyileşme, insanların ve malların daha fazla hareketliliğini sağlayacağından üye ülkeler arasında bütünleşme düzeyinin gelişimine; daha açık anlatımla ticaret ve büyüme performansına yardımcı olmalıdır. Ayrıca bölgesel ticareti makul ve zenginleştirici hale getirmek üzere, bir dizi ağ, uygun lojistik donanım ve daha büyük bir pazar alanı ortaya çıkaracaktır.

iv. **Beşeri sermaye:** Eğitim ve sağlık yatırımları, beslenme ve barınma imkanları geliştirilmelidir. Bu sayede, salgın hastalıkların önlenmesi ve/veya hızla kontrolü yanında, işgücünün niteliği ve üretime, dolayısıyla da büyümeye katkısı artacaktır. Bölge için düşük tasarruf ve yatırım

kabiliyeti ile birlikte düşünüldüğünde, beşeri sermayenin gelişimi, doğrudan yabancı yatırımlar için de, cezbedici olacaktır.

v. **Siyasi ve iktisadi istikrar:** Bölgede örnekleri görülen iç karışıklıklar, zaten yetersiz kaynakların ziyanı veya yanlış kullanımına yol açmakta; büyüme, istihdam ve fiyat istikrarını engellemektedir. Halkın katılımına açık demokratik ve istikrarlı yönetim yanında stratejik değerlendirmelere dayalı politikalar üreten istikrarlı ekonomi yönetimleri, tek tek taraf ülkeler ve ECOWAS bütünü için hem büyüme hem de bütünleşme performansını iyileştirecektir.

ECOWAS bölgesel bütünleşme alanının hem kısa hem de uzun vadede sürdürülebilir bir iktisadi büyüme sağlayabilmesi için ihraç edilebilir mal üretimini çeşitlendirmesi, doğal kaynaklarını değerlendirmesi, tarımı iyileştirmesi, blok dışı ülkeler ve diğer bölgesel bloklarla daha iyi etkileşim kanalları ve ticaret politikaları oluşturması, yukarıdaki önerilerle birlikte yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. (2009). Introduction to Modern Economic Growth. New Jersey: Princeton University Press.

African Development Bank Group (2019). http://dataportal.open dataforafrica. org/nbyenxf/afdb-socio-economic-database-1960-2020/15.12.2019.

Agbélénko, F. A. and Kibet, K. S. (2015). Financial development and economic growth in West African Economic and Monetary Union (WAEMU). African Journal of Business Management, 9(17): 624 - 632.

Aghion, Philippe, and Peter, Howitt (1992). "A Model of Growth Through Creative Destruction", Econometrica, 60(2): 323-351.

Aghion, Philippe and Ufuk, Akcigit (2015). Innovation and Growth: The Schumpeteria Perspective. In L. Matyas (Ed.), Economics without Borders, Chapter Cambridge University Press, Vol. (1): 29–72.

Alam, Shahid, M. (2016). Commodities in Economics: Loving or Hating Complexity, Boston: Northeastern University.

Amoro, G., and Mingaine, L., et al. (2013). Effects of Chinese Investment (FDI) and Service Trade on Economic Community of West Africa States (ECOWAS) Economic growth. Editorial Board, Reasearch Journals for Economics and Business Studies, Vol. (3):23-33

Baltagi, B. H (2005). Econometric Analysis of Panel Data 3rd Edition, New York: John Wiley&Son Inc.

Bakari, S. and Mabrouki, M., (2017). Impact of Exports and Imports on Economic Growth: New Evidence from Panama, Journal of Smart Economic Growth, 2 (1): 67-79.

Barro, Robert J., and Sala-i-Martin, X., (2004). Economic Growth. 2nd ed. London, England: MIT Press

Barro, Robert J., and Sala -i-Martin X., (1995), Economic Growth, New York: McGraw-Hill.

Barro, Robert J., (1995). Inflation and Economic Growth, NBER Working Paper 5326.

Bayraktutan, Yusuf (2017). Uluslararası İktisat, İstanbul: Yazın Matbaası.

Bayraktutan, Yusuf (2003). "Bilgi ve Uuluslararasi Ticaret Teorileri", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2): 170-180.

Bhagwati, J., and Panagariya, A. (2013), Why Growth Matters: How Economic Growth in India Reduced Poverty and the Lessons for Other Developing Countries. New York: Public Affairs

Bilgili, F, and Ulucak, R., et al. (2019). Implications of Environmental Convergence: Continental Evidence Based on Ecological Footprint. Springer, 1-22.

Boltho, A. (1996). Was Japaness growth export-led? Oxford Economic Papers, 48, 415–432

Bossuyt, J. (2016). The political economy of regional integration in Africa - The Economic Community of West African States (ECOWAS). Maastricht: ECDPM.

Bruno, M, and Easterly, W., (1995). Inflation Crises and Long-Run Growth, World Bank Policy Research Working Paper No.5209

Carrion-i-Silverstre, Lluis J., et al. (2005) "Breaking the panels. An application to the GDP per capita", Econometrics Journal, 8, 159-175.

Charles, Oman (1994). Globalization and regionalization: the challenge for developing countries, Paris: Development Centre.

Chen, H. (2009). A Literature Review on the Relationship between Foreign Trade and Economic Growth. International Journal of Economics and Finance, 1(1):127-131

Clark, G. (2007) Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Collins, C.D. (2000). History and Institutions of the EEC. In the Economics of the European Community, The Political and Economy of Foreign Policy in ECOWAS, Oxford: Philip Allan

Diallo, A. and Bah, B., et al (2018). Empirical Analysis of Regional Potential Trade: Case of ECOWAS and SADCJournal of Finance and Economics, 6(1): 1-13

Domar, E.D. (1946). Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment. Econometrica, 14(2): 137-147.

Donald J. Harris (2007). Forthcoming in The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd edition, London: Macmillan, Stanford University Press

Dorobăț, Carmen E., (2015). A brief history of international trade from pre-doctrinal contributions to the 21st century heterodox international economics. The Journal of Philosophical Economics: Reflections on Economic and Social Issues, 8 (2): 106-137

Dritsakis N, and Stamatiou, P., (2017). Causal Nexus between Government Debt, Exports and Economic Growth for Three Eurozone Countries: A Panel Data Analysis. Journal of Public Economics 3(1): 47-65

Easterly, William (2007). Inequality does cause underdevelopment: Insights from a new instrument. Journal of Development Economics, 84(2): 755–76.

Economic Discussion (2019). http://www.economicsdiscussion.net/economic -growth/classical-theory-of-economic-growth-with-diagram/02.03.2020

Economic Community of West African States, (2010). A Proactive Mechanism for Change, Strategic Plan (2011-2015), Nigeria: Senior Limited.

Economic Community of West African States (ECOWAS) (2010). https://www.ecowas.int/25.12.2019

ECOWAS Revisedtreaty, (2010). https://www.ECOWAS.int/wp-content/uplo ads/20 15/01/Revised treaty.pdf/25.12.2019

Edeme, R. k. et al., (2016). A Comparative Analysis of the Impact of Agricultural Exports on Economic Growth of ECOWAS Countries. Acta Oeconomica Pragensia, 24(5): 31-46.

Edwards, S. (1993). Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries. Journal of Economic Literature, 31(3): 1358-1393.

Erkişi, k. (2019). International Trade and Economic Growth in Middle East Countries: A Panel Data Analysis, Third Sector Social Economic Review, 54(3): 1035-1048

Farole, Thomas and Guilherme, Reis., et al, (2010). Analyzing trade competitiveness: A diagnostics approach. Policy Research. Working Paper: 5329.

Floto, Edgardo A. (2001). Economic Integration and Collective Self-Reliance. Third World Forum, 4.

Exports and economic growth in ASEAN countries: Evidence from panel data analysis. IUP J. Applied Econom., 8: 7-16.

Greene, William H. (2012). Econometric Analysis: International Edition (7th ed.) New York University: Pearson education limited

Grossman, G.M. and Helpman, E., (1990). Trade, Innovation, and Growth. American Economic Review Volume 80 (2): 86-91.

Harrod, R.F. (1939). An Essay in Dynamic Theory. The Economic Journal, 49(193): 14-33.

Hausman, J. (1978). Specification Tests in Econometrics. Econometrica, 46 (6): 1251-1271.

Hausman, J., and Taylor, W., (1981). Panel Data and Unobservable Individual Effects. Econometrica, 49 (6): 1377-1398.

Heijman, W.J.M. (1998). Economic Growth. In: The Economic Metabolism. Springer, Dordrecht: Kluwer

Howitt, P. (2010). Endogenous Growth Theory. In The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd ed., Vol. 2, Edited by: Durlauf, S.N. and Blume, L.E. 836–839. Houndmills: Palgrave Macmillan.

IMF, (2002). IMF Survey, International Monetary Fund Annual Meeting 16th September 2002. 31(17): 273-288.

Iyoha, M. and Ajan, O., (2012). The Impact of Trade on Economic Growth in ECOWAS Countries: Evidence from Panel Data. CBN Journal of Applied Statistics, 8(1): 23-49

Jewczyn, N. (2010). International Trade: Traditional Theory, Current Research, and Practical Application. New York: iUniverse

Jirshar, V.U. (2019). Impact of Trade Openness on Economic Growth among ECOWAS Countries: 1975-2017. CBN Journal of Applied Statistics, 10 (1): 75-96

Kaldor, N. (1963). Capital Accumulation and Economic Growth in F. A. Lutz and D. C. Hague (eds.), The Theory of Capital, New York: St. Martin's Press, 177–222.

Karol, Śledzik (2013). Schumpeter's view on innovation and entrepreneurship. SSRN Electronic Journal, 4(2): 86-93

Kavala, Bahar Dilşa (2016). Turkey's Education Diplomacy with Africa. Florya Chronicles of Political Economy, 2(2): 93-122

Keho, Y. (2017). The Impact of Trade Openness on Economic Growth: The Case of Cote d'Ivoire. Cogent Economics and Finance, 5(1): 1-14.

Keynes, J. M. (1973). The Collected Writings of John Maynard Keynes, 32 vols, managing eds A. Robinson and D. Moggridge, London: Macmillan Press

Keynes, J. M. (1936), 'The General Theory of Employment, Interest and Money', in D. Moggridge (1973), The Collected Writings of J.M Keynes, Vol. VII, London: Macmillan Press.

King, J. E. (2015). Advanced Introduction to Post Keynesian Economics, Cheltenham: Edward Elgar

Kiriti-Ngango, T.W. (2012). International Journal of Afro-Asian Studies, USA: Brown Walker Press, 3(1)

Kueh, J, and Hla, D., (2019). Determinants of Export Performance in ASEAN Region: Panel Data Analysis, International Business Research; 12(8): 1-14

Kundu, A. (2013). Bi-directional Relationships between Exports and Growth: A Panel Data Approach. Journal of Economics and Development Studies 1(1): 10-23.

Kuznets, S. (1976). Economic Growth of Nations. Total Output and Production Structure, Cambridge, MA: Belknap

Lam, Tri-Dung (2015). A Review of Modern International Trade Theories. American Journal of Economics, Finance and Management, 1 (6): 604-614

Lars, Magnusson (1993). Mercantilist Economics. Uppsala: 3Island Press

Lewis, A. (1956). The Theory of Economic Growth. Great Britain: George Allen & Unwin Ltd

Lucas, R. (1988). 'On the mechanics of economic development', Journal of Monetary Economics, 22 (1): 3-42.

Marrewijk, C. (2012). International Economics: Theory, Application and Policy, United Kingdom: Oxford University Press

Marx, Karl and Frederick. Engels, (1861). Theories of Surplus Value" from the Economic Manuscripts of 1861–1863 contained in Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Volume 30, New York: International Publishers, 1988.

Matthew, O. and Osabohien, R., et al (2019). Agriculture as a stimulant for Sustainable Development in ECOWAS, Sustainability: The Journal of Record, 12 (4): 215-225.

Medina-Smith, Emilio J. (2000). Is the Export-Led Growth Hypothesis Valid for Developing Countries? A Case Study of Costa Rica." Policy Issues in International Trade and Commodities. Study Series number 7, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva

McDermott, J. (1999). Mercantilism and Modern Growth. Journal of Economic Growth, 4 (1): 55-80.

Mill, J. S. (1848-1965). Principles of Political Economy, New York: Kelly

Mishra, P. K. (2011). The Dynamics of Relationship between exports and economic growth in India, 1970-2009, International Journal of Economic Sciences and Applied Research 4 (2): 53-70.

Moon, Bruce E., (1997). Exports, Outward-oriented Development, and Economic Growth, Political Research Quarterly 51(1): 7-36.

Nath, H. (2005). Trade, foreign direct investment, and growth: Evidence from transition economies. SHSU Economics and International Business Working Paper No. SHSU_Eco_WP05_04. Huntsville, TX: Sam Houston State University.

Ocran, K. and Biekpe, N., (2008). Primary Commodity Export and Economic Growth in Sub Sahara Africa: Evidence from Panel Data Analysis, South African Journal of Economic and Management Sciences, (11): 465-474.

Osipian, A. (2007), Economic Growth: Education as a Factor of Production, Kramatorsk: KEHI Press

Özsağır, Arif. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, KMU İ.İ.B.F Dergisi, S (14), ss. 332-347

Palley, Thomas I. (2002). Export-Led Growth: Evidence of Developing Country Crowding-out, in Arestis, Baddeley, and McCombie (eds.), Economic Integration, Regionalism, and Globalization, Cheltenham: Edward Elgar.

Parida, P.C. and Sahoo, P., (2007). Export-led Growth in South Asia: A Panel Cointegration Analysis. International Economic Journal, 21(2): 155-175.

Pedroni, P. (2007). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. Advances in econometrical, 15(4): 93-130

Popa, Florina (2014). Elements of The Neoclassical Growth Theory, Studies and Scientific Research. Economics Edition, University of Bacau, issue 20.

Pesaran, Hashem M. (2007). "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence", Journal of Applied Econometrics, 22(2): 265-312.

Piętak, Łukasz (2014). Review of Theories and Models of Economic Growth. Comparative Economic Research, 17(1): 45-60

Prebisch, Raul (1950). The economic development of Latin America and its principal problems. NY: United Nations

Prebisch, Raul (1959), "Commercial Policy in the Underdeveloped Countries," American Economic Review 49(2): 251-273.

Pressman, S. (1993). Quesnay's Theory of Economic Growth and Decline. In: Blackwell R., Chatha J., Nell E.J. (eds) Economics as Worldly Philosophy. London: Palgrave Macmillan, 305-321

Rebelo, S. (1991). Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, 'Journal of Political Economy' 9(3): 500-521.

Romer, P. (1986). Increasing returns and long run growth, Journal of Political Economy, 98 (1): 71-102.

Saeed, S. and Hatem, A., (2017). Export and Economic Growth Nexus in the GCC Countries: A Panel Data Approach, International Journal of Business and Social, 7(12): 1-9

Samuelson, P. A, and Nordhaus, W.D., (1992). Economics. 14th ed. Singapore: Mcgraw-Hill, Inc.

Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy, New York: Harper and Row.

Sharipov, Ilkhom (2015). Contemporary Economic Growth Models and Theories: A Literature Review, 7(3): 759-773

Sherif, M., (2008). Exports and Economic Growth in ECOWAS: Evidence from Pooled Data Analysis, African Institute for Economic Development and Planning, United Nation, Senegal.

Singer, Hans W. (1950). The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries, Amer. Econ. Rev.,40(2): 473-85.

Solow, R. (1956). A contribution to the theory of economic growth, Quarterly Journal of Economics, 70 (1): 65-94.

Stiglitz, J. (2007). Rich countries, poor people? New Perspective Quarterly, 24 (1): 7-9.

Steve, Suranovic (2012). Policy and Theory of International Trade v. 1.0 (https://www.thebalance.com/exports-definition-examples-effect-on-ec/.23.10.2019).

Tarado, M. and Smith, S., (2003). Economic Development. (11, Ed.) Boston, United States of America: Pearson Education, Inc.

Taylor, L. (ed.), (1993). The Rocky Road to Reform: Adjustment, Income Distribution, and Growth in the Developing World, Cambridge: MIT Press.

Thirlwall, A. P. (1998). 'The balance of payments and growth: from mercantilism to Keynes to Harrod and beyond', in Rampa G. et al. (eds): Economic Dynamics, Trade and Growth, Macmillan, London

Tiwari, A.K. and Mutascu, M., (2011). Economic Growth and FDI in Asia: A Panel-Data Approach, Economic Analysis and Policy, 41(2): 173-187

Torres, C, and Seters, V, J., (2016). Overview of trade and barriers to trade in West Africa: Discussion Paper 195. Maastricht: ECDPM

Tuncer, İ., (2002). Türkiye'de İhracat, İthalat Ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980–2000). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(9): 90– 106

Udogu, Ike E., (1999). Economic Community of West African States: From an Economic Union to a Peace-keeping Mission, The Review of Black Political Economy, 26(4): 55-74.

United Nations Economic Commission for Africa (2013). Economic Report on Africa 2012. Retrieved/2.12.2019.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2018). The Gambia Investment Policy Review, United Nation.

Uexkull, Erik von (2012). Regional Trade and Employment in ECOWAS', in D. Lippoldt (ed.), Policy Priorities for International Trade and Jobs, 7193– 236.

Vlastou, I., (2010). Forcing Africa to Open Up to Trade: Is It Worth It? The Journal of Developing Areas, College of Business, Tennessee State University, 44(1): 25-39.

Wälde, K., and Wood, C., (2004). The empirics of trade and growth: where are the policy recommendations? *IEEP* 1**,** 275

Wang, Gaowang and Zou, Heng-fu (2011). "The Effects of Macroeconomic Policies in a Mercantilist Economy," MPRA Paper 73305, University Library of Munich, Germany, revised 25 Aug 2016.

Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. Oxford bulletin of economics and statistics, 69(9): 709-748

Wonyra, Ossadzifo (2017). Economic integration of ECOWAS states: an analysis of export supply constraints, Journal of Economics Integration 32(2): 324-357

World Bank (2020). World development indicators. Retrieved from https://data.worldbank.org/country/15.12.2019.

Xinying, J. and Vitenu-Sackey, P., (2019). The Impact of Personal Remittances, FDI and Exports on Economic Growth: Evidence from West Africa, European Journal of Business and Management, 11(23): 24-32

Yardımcı, Pınar (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri. Selçuk Üniversitiesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi. 10, 96-115

Zahonogo, P. (2015). Trade and Economic Growth in Developing Countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. Elsevier, Journal of African Trade, 3(1): 41–56.

MUSA SAWANEH

İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: ECOWAS ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS
TEZİ 2020